
HEI-Transform RevitLab Gornja Radgona

Naselbinska dediščina

Industrijska dediščina

Arheološka dediščina

Grajska dediščina

Eksperimentalni
laboratorij projekta
Dediščina za vključujočo
trajnostno preobrazbo

RevitLab
Gornja Radgona

Publikacija, ki je pred vami, je ena od štirih, ki so nastale v okviru eksperimentalnih laboratorijev – RevitLabov – projekta Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo – HEI-Transform. Delo v eksperimentalnih laboratorijih je po predhodnih pripravah intenzivno potekalo med septembrom 2023 in junijem 2024, in sicer na štirih različnih območjih nepremične kulturne dediščine brez ustrezne rabe. Območja so bila izbrana v štirih manjših slovenskih občinah vzhodne kohezijske regije. Namen vsakega od RevitLabov je bil preučiti možnosti uvajanja vključujočega načrtovanja v oživljanje kulturne dediščine in v te procese vpeljati interdisciplinarno sodelovanje.

Med delom so nastale temeljne raziskave o lokalnih okoljih občin, njihovem odnosu do dediščine in možnostih za njeno vključevanje v sodobno življenje lokalnih skupnosti, vse v luči celostnega uresničevanja trajnostnega razvoja. Za vsako izmed obravnavanih območij dediščine smo razvili tudi po tri konkretne projektne predloge za implementacijo teh možnosti.

Eden izmed obravnavanih primerov dediščine, ki je zaradi svoje večplastne zgodovine še posebno zanimiv, je tudi središče Gornje Radgone z grajskim hribom. Predstavitev RevitLaba Gornja Radgona je zasnovana v treh osrednjih sklopih ter opisuje proces dela in povzetke rezultatov. Kompleksen preplet vsebin v celoto povezujejo izvrstne fotografije Petra Žargija.

V prvem sklopu je predstavljen projekt HEI-Transform s svojimi raziskovalnimi in etičnimi izhodišči in cilji, podrobneje pa je opisan tudi potek raziskovalnega procesa eksperimentalnih laboratorijev.

Drugi sklop je sestavljen iz štirih zaokroženih delov. Prvi predstavi družbene potencialne kulturne dediščine, drugi se nato osredotoči na občino Gornja Radgona ter natančno analizira relevantne prostorske, družbene in zgodovinske nivoje življenja v njej: strokovnjaki s področij arhitekture, etnologije in kulturne antropologije, ekonomije, geografije, turizma in urbane sociologije prispevajo vsak svoj pogled na plastovito podobo lokalnega okolja. V tretjem delu se zorni kot raziskave osredotoči na izbrano območje kulturne dediščine, torej središče Gornje Radgone in grajski hrib; najprej je predstavljeno strokovno vrednotenje in varovanje (register kulturne dediščine ministrstva), zatem je s fotoanalizo predstavljeno obstoječe stanje, nato so povzete ključne razvojne značilnosti dediščine. Četrty del se obrača k implementaciji raziskovalnega dela. S prispevkom na temo raziskovanja skozi načrtovanje pojasnujemo proces specifičnega raziskovanja, ki ga izvajajo načrtovalci, pri snovanju konkretnih oblikovnih rešitev in načrtov oboroženi s spoznanji ostalih strok.

V tretjem sklopu je osrednji prostor namenjen predstavitvi rezultatov vključujočega načrtovanja. Uvodoma je ob refleksijah mentorjev predstavljen proces dela, sledijo pa trije projektni predlogi za revitalizacijo obravnavanega območja, ki so jih v sodelovanju s predstavniki lokalnih deležnikov pripravili mentorji in študentje arhitekture, urbanizma in krajinske arhitekture.

V sklepnem delu publikacije so predstavljeni utrinki s skupne razstave rezultatov vseh RevitLabov, ki je bila med 6. in 28. junijem 2024 na ogled v Spomeniškovarstvenem centru v Ljubljani, in razstave v lokalnem okolju – v muzeju Špital v Gornji Radgoni jeseni 2024.

	UVOD
3	O knjigi Sonja Ifko, Miloš Kosec, Ajda Bračič
6	O projektu HEI-Transform Sonja Ifko
10	Eksperimentalni laboratoriji – RevitLabi Sonja Ifko, Miloš Kosec

	INTERDISCIPLINARNO RAZISKOVANJE
20	Družbeni potenciali dediščine v kontekstu novega lokalizma Matjaž Uršič
	O občini in dediščini
30	Oris in položaj občine Gornja Radgona Barbara Lampič, Lea Rebernik, Simon Kušar
31	Pregled in implementacija trajnostnega prostorskega razvoja v občini Gornja Radgona Vlasta Vodeb
32	Podatki o registrirani dediščini v občini Gornja Radgona Luka Gruškovnjak
34	Nepremična kulturna dediščina na funkcionalno razvrstjenih območjih Sandi Abram, Neža Čebren Lipovec, Jasna Fakin Bajec
38	Vloga dediščine v razvoju lokalne skupnosti Sandi Abram, Neža Čebren Lipovec, Jasna Fakin Bajec
40	Pregled uveljavljanja ekonomskorazvojnih interesov v občini Gornja Radgona Mojca Marc, Iana Bilynets, Ljubica Knežević Cvelbar, Nina Ponikvar, Katja Zajc Kejžar
42	Gornja Radgona: prazgodovinska naselbina na destinaciji vinskega turizma Maja Turnšek
	Značilnosti dediščine in kulturne krajine
52	Arheološka podoba Grajskega griča Andrej Magdič
54	Dediščina ragdonskega gradu Tim Mavrič
	Raziskovanje skozi načrtovanje
60	Načrtovanje kot izvir raziskovalnih spoznanj Tadeja Zupančič

	VKLJUČUJOČE NAČRTOVANJE
66	Vključujoče načrtovanje v praksi RevitLab Gornja Radgona Miloš Kosec
	O procesu
70	Gornja Radgona, "Twin City", slovenska Troja, mesto sejmov in penin? Aleksander Ostan
71	Refleksija Maruša Zorec, Andraž Keršič, Uroš Rustja
72	Refleksija Tatjana Capuder Vidmar
	Projekti
75	Povezovanja razpršenega mestnega središča Projektna skupina 1
89	Sledi časa Projektna skupina 2
103	Palimpsest kulturne dediščine Projektna skupina 3

O projektu HEI-Transform

Sonja Ifko

Področje ohranjanja nepremične kulturne dediščine (NKD) se v Evropi in svetu intenzivno preoblikuje in razvojno povezuje, da bo lahko učinkoviteje prispevalo k trajnostni prihodnosti. Ohranjanje, predvsem pa ponovna uporaba opuščene dediščine imata namreč regenerativne razvojne učinke.

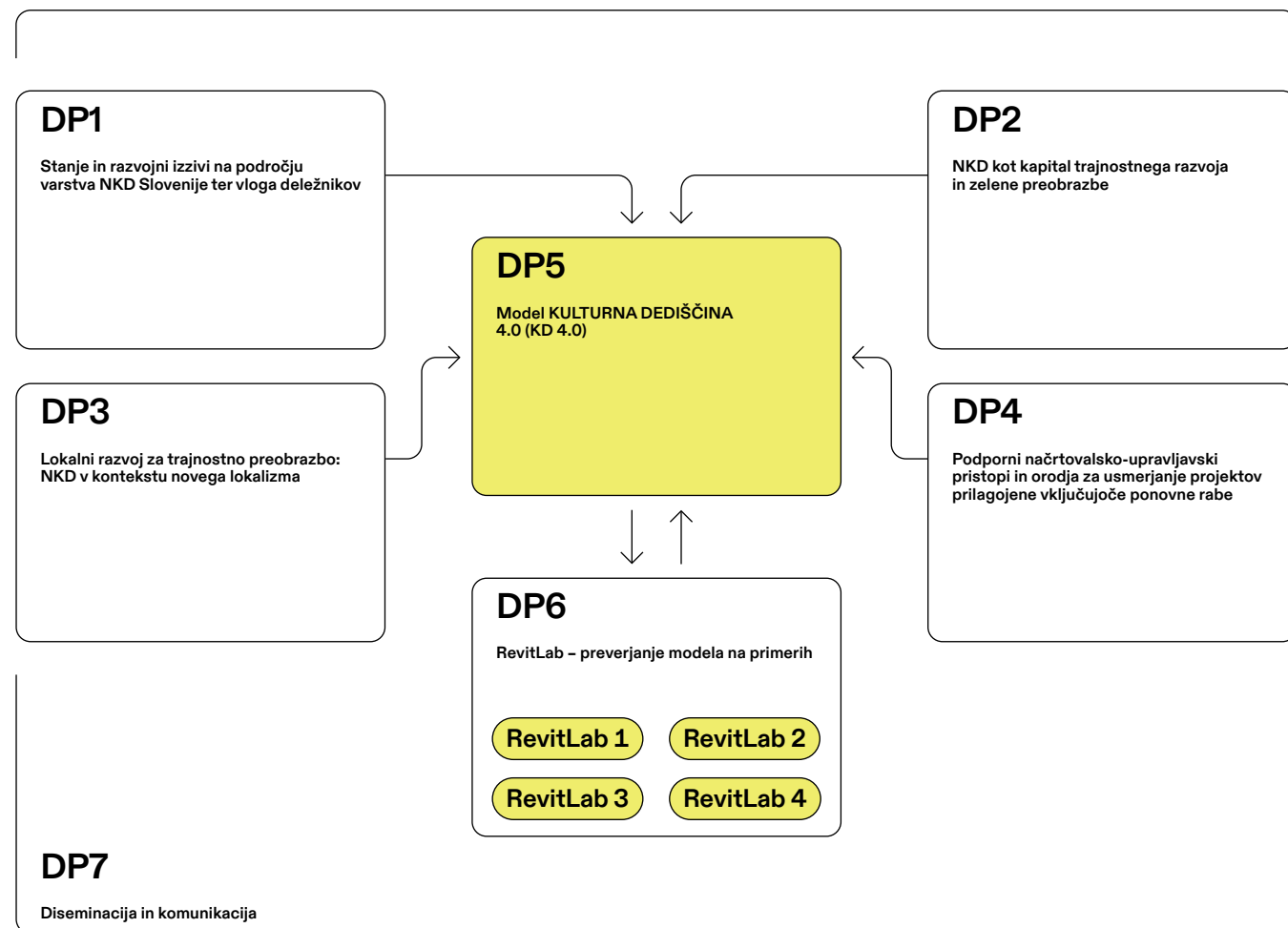
Transdisciplinarni raziskovalni projekt HEI-Transform izhaja iz teze, da lahko tudi v Sloveniji oživljanje opuščene NKD pomembno pospeši doseganje ciljev trajnostnega razvoja. Zato se v prvi vrsti osredotočamo na to, kako obstoječa in novorazvita znanja povezati v koherenten sistem načrtovanja, ki bo omogočil premik pri obravnavi dediščine v lokalnih okoljih. Cilji projekta so večrazsežni, z osnovnim fokusom na razumevanju dediščine ne le kot kulturne vrednote, ampak kot razvojnega vira in kapitala – tako kulturnega kot družbenega, ekonomskega in okoljskega.

Projekt, ki ga v okviru pogodbe J7-4641 v obdobju med oktobrom 2022 in septembrom 2025 financira ARIS, vodi Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani. V njem sodeluje več kot 35 raziskovalcev s štirinajstih področij (arhitektura, ekonomija, gradbeništvo, urbanizem, arheologija, etnologija, kulturna antropologija, umetnostna zgodovina, zgodovina, geografija, sociologija, psihologija, turizem in restavratorstvo). Raziskovalce, ki prihajajo s treh največjih slovenskih univerz ter z ZRC SAZU, Urbanističnega inštituta RS in Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, povezuje Interdisciplinarni medfakultetni inštitut UL za trajnostno varstvo dediščine, ki osredinja razvoj inovativnih trajnostnih praks na področju varstva NKD v Sloveniji.

Raziskava je prvič v Sloveniji povezala tako veliko število različnih strok in močno razširila tradicionalno polje raziskovanja dediščine. Prizadevamo si za razvoj transdisciplinarnih rezultatov za dobrobit dediščine in vseh, ki z njo in od nje živijo, zato razvijamo orodje, ki bo celostno usmerjalo proces oživljanja opuščene dediščine v najzgodnejših fazah načrtovanja.

Prosto dostopno orodje, ki smo ga poimenovali KD 4.0, bo namenjeno usklajevanju kulturnih, družbenih, ekonomskih in okoljskih vidikov pri načrtovanju posegov za oživljanje opuščene dediščine, da bodo ti zajeti enakovredno in v skladu s potrebami lokalnega okolja ter bodo prispevali k celovitemu doseganju trajnostnih ciljev lokalnih skupnosti in posledično tudi širšega prostora.

Raziskava je razdeljena v 7 delovnih paketov (DP)

Celota je zasnovana tako, da najprej v prvih štirih paketih analiziramo razmere na področju ohranjanja dediščine, nato preverjamo, kako razumemo dediščino kot trajnostni kapital in razvojni vir lokalnih skupnosti, preučujemo razmere v manjših lokalnih skupnostih in raziskujemo pristope, ki so jih razvili in implementirali v drugih okoljih, da bi povečali konkurenčnost in razvojno vključenost dediščine.

Na osnovi tega razvijamo model KD 4.0 s pomočjo konkretnih projektnih primerov, ki jih razvijamo v eksperimentalnem laboratoriju RevitLab. DP7 je namenjen komunikaciji, povezuje raziskovalce tako znotraj projekta kot navzven, ko predstavljamo rezultate znanstveni javnosti in deležnikom v procesih prilagojene ponovne rabe dediščine, vzporedno pa tudi širši javnosti.

40+

raziskovalcev

14

strokovnih področij

120+

raziskovalcev in sodelavcev

Eksperimentalni laboratoriji – RevitLabi Sonja Ifko, Miloš Kosec

Eksperimentalni laboratoriji – RevitLabi – so hrbtenica našega raziskovalnega projekta. V njih na pilotnih projektih preverjamo možnosti implementacije vključujočega načrtovanja, pri čemer uporabljamo t. i. na vrednostih za vse temelječi pristop (*values led approach*) in interdisciplinarno raziskovalno delo kot osnovo sodobnega konservatorstva.

Skozi delo v RevitLabi smo se raziskovalci skupaj z vsemi ostalimi sodelujočimi učili in se soočali s številnimi praktičnimi izzivi, ki so pri dejanskem izvajanju projektov praviloma odločilni, pa jih v akademskem okolju velikokrat zanemarjamo, ko narekujemo idealne poti za uresničevanje oživljanja dediščine.

RevitLabi smo zasnovali z namenom, da bi tako pridobljene izkušnje glede vključujočega načrtovanja in interdisciplinarnega sodelovanja kot rezultate (projektne predloge) v nadaljevanju raziskovalnega dela uporabili za optimizacijo teoretičnega modela in orodja KD 4.0. Hkrati pa projektne rešitve lokalnim skupnostim prinašajo konkretne predloge za reševanje izzivov, s katerimi se soočajo pri upravljanju kulturne dediščine.

Na štirih pilotnih območjih je v sodelovanju raziskovalcev, mentorjev ter študentov arhitekture in urbanizma (Fakulteta za arhitekturo UL) in krajinske arhitekture (Biotehniška fakulteta UL) nastalo dvanajst projektov predlogov. Na vrednostih za vse temelječi pristop, ki smo ga uporabili, je preverjal vlogo lokalnih deležnikov kot ključnih sooblikovalcev prihodnjih programov na obravnavanih območjih dediščine. Strokovnjaki ZVKDS so bili v proces vključeni kot deležniki, ki skrbijo za javni interes na področju kulturne dediščine, sodelovali pa so še predstavniki lokalnih skupnosti, nevladnih organizacij, gospodarstva in prebivalcev obravnavanih območij.

Preliminarne raziskave so pokazale, da oživljanje dediščine posebne izzive prinaša manjšim lokalnim skupnostim, še posebej v vzhodni Sloveniji. Zato smo lokacije izbrali v štirih manjših skupnostih na tem območju. Obravnavali smo historično jedro Kostanjevice na Krki, opuščeno rudniško območje v Hrastniku, kulturno krajino z arheološko dediščino grajskega griča v Gornji Radgoni in grad Hrastovec.

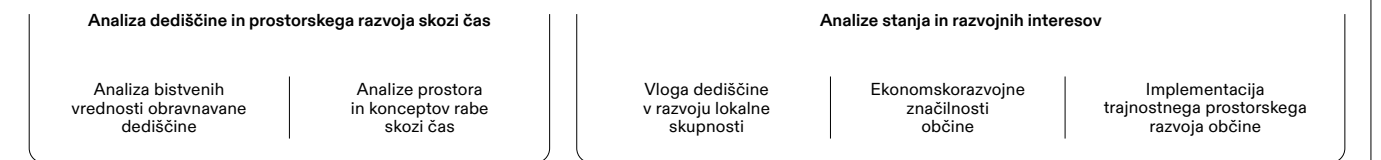
Da bi podrobneje preučili razmere za potencialno oživitev obravnavane dediščine, smo stanje v občinah raziskali z vidika ekonomskih interesov ter prostorskorazvojnih praks, v luči uresničevanja ciljev trajnostnega razvoja in vloge kulturne dediščine v življenju skupnosti in prebivalcev. Podrobneje smo raziskali tudi zgodovinskorazvojne značilnosti obravnavane dediščine.

Septembra in oktobra 2024 so bili rezultati eksperimentalnih laboratorijev predstavljeni v lokalnih skupnostih, kjer smo z razstavami in na zaključnih delavnicah povzeli njihovo delo in predvsem izkušnje vseh vključenih. Eden od pomembnih ciljev eksperimentalnih laboratorijev je bil ob simulaciji vključujočega in interdisciplinarnega načrtovanja oživljanja območij dediščine tudi doseči vpogled v procese odločanja na lokalni ravni in pripravljenost tako vseh vključenih deležnikov kot predvsem lokalnih skupnosti za transparentno in odprto sodelovanje; k temu so se zavezali v sporazumih, ki smo jih sklenili na začetku dela z lokalnimi skupnostmi. Tak vpogled bo pomemben za razumevanje procesov, povezanih z oživljanjem opuščene dediščine, pa tudi pristopov in načinov dela v posameznih lokalnih skupnostih. Prav tako bomo lahko osvetlili vlogo javnih služb in možnosti za implementacijo na vrednostih za vse temelječega pristopa v slovenski praksi v bližnji prihodnosti.

Dejstvo je namreč, da lahko po zaključenem osrednjem delu raziskav v RevitLabih vidimo, kje smo se kot raziskovalci in načrtovalci srečevali s ključnimi izzivi. Nujno je treba podrobno preučiti in analizirati tudi, kako se z izzivi na področju revitalizacije kulturne dediščine soočajo posamezna lokalna okolja – kako se je lotevajo in kje se kažejo možnosti za sistemske izboljšave. Vse to so pomembna izhodišča za optimizacijo orodja, ki ga razvijamo.

1. Interdisciplinarno raziskovanje

Strokovnjaki

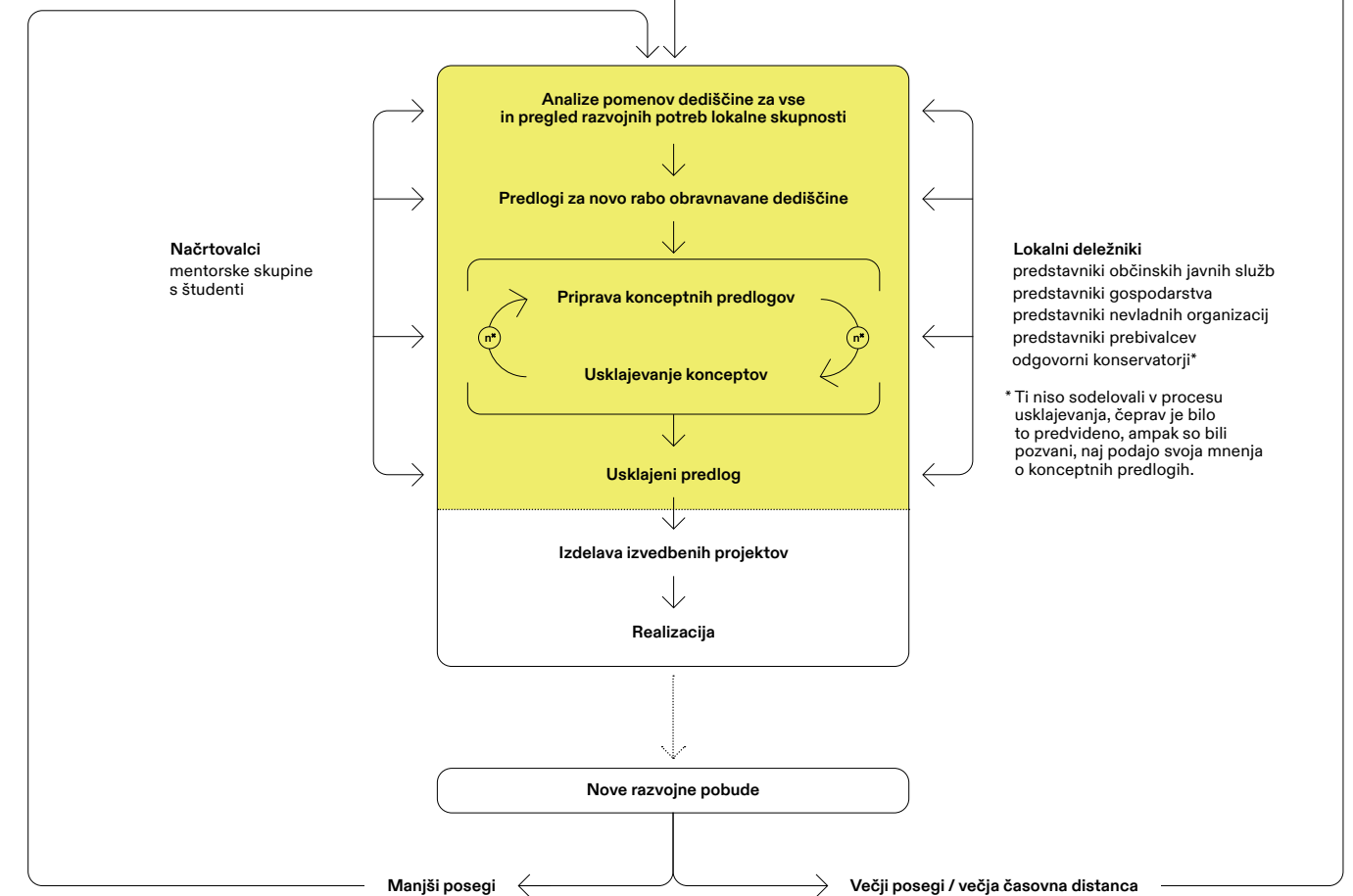
2. Opredelitev vseh pomenov

Strokovnjaki Lokalni deležniki

3. Vključujoče načrtovanje

Načrtovalci Lokalni deležniki

Proces dela je vključeval ogleda na terenu, intervjuje in delavnice z lokalnimi deležniki, analize arhivske dokumentacije, meritve ter interdisciplinarne raziskave širšega območja občine in regije, ki so privedli do končnih treh projektnih predlogov za revitalizacijo dediščine.

Predavanje RevitLab Inštitut za trajnostno dediščino

Dr. Barbara Lampič
Dediščina na
razvrednotenih
območjih –
stanje in izzivi

14. 11. 2023
ob 11:00 uri

Predavalnica 2
FA UL

Lepo vabljani na predavanje geografije izr. prof. dr. Barbare Lampič z oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki raziskovalno naslavlja izzive trajnostnega prostorskega razvoja.

Nazivna skupina geografov s FF UL se dobro desetletje spremlja procesa in proučuje izzive vezane na funkcionalno razvrednoten prostor – tudi naslavljanje uvrstitvenih priložnosti in prepoznavanje potencialov razvrednotenosti dediščine na nacionalni in lokalni ravni.

Predavanje je organizirano v okviru aktivnosti Revitalizacijskih Laboratorijev raziskovalnega projekta HEI-TRANSFORM – Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo (ARIS-J7-4146).

V okviru projekta smo na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani izvedli več strokovnih predavanj za študente in zunanje obiskovalce. Predavatelji so bili raziskovalci pri projektu; poslušalcem so predstavili osnove svojega raziskovalnega področja. Poleg nujne podlage, ki so jo s tem pridobili v RevitLabe vključeni študentje, so bila predavanja koristna tudi za interdisciplinarno spoznavanje in povezovanje samih raziskovalcev.

Predavanje RevitLab Inštitut za trajnostno dediščino

Dr. Mojca Marc
Dediščina kot
trajnostni razvojni vir

10. 11. 2023
ob 9:00 uri

Vurnikova
predavalnica
FA UL

Lepo vabljani na predavanje ekonomistke izr. prof. dr. Mojce Marc, predavateljice na Ekonomski fakulteti UL, ki raziskuje in predava teme iz ekonomike poslovanja, poslovnega razumevanja ter ekonomskega projekta.

V predavanju se bo osredotočila na predstaviteljske ekonomske vidike vrednotenja kulturne dediščine in celostnega razumevanja vključevanja dediščine v trajnostni razvoj.

Predavanje je organizirano v okviru aktivnosti Revitalizacijskih Laboratorijev raziskovalnega projekta HEI-TRANSFORM – Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo (ARIS-J7-4146).

Predavanje RevitLab Inštitut za trajnostno dediščino

Dr. Matjaž Uršič
Prostorske vrednote,
lokalne skupnosti
in dediščina

27. 10. 2023
ob 10:00 uri

Predavalnica 2
FA UL

Lepo vabljani na predavanje sociologa izr. prof. dr. Matjaža Uršiča, predavatelja na Fakulteti za družbene vede UL, ki se poglavitno ukvarja s področjem urbane sociologije.

V predavanju se bo osredotočila na predstaviteljske vrednote in vrednosti prostora in različne uporabnike. Izpostaviti bo ključne vidike in odnose, ki v kontekstu novega lokalnega umerjanja razvoj merilnih sklopih mest in krajev ter spodbujajo odnose do kulturne dediščine.

Predavanje je organizirano v okviru aktivnosti Revitalizacijskih Laboratorijev raziskovalnega projekta HEI-TRANSFORM – Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo (ARIS-J7-4146).

Četrtni za dediščino Inštitut za trajnostno dediščino

Blaž Babnik Romaniuk
Participacija v praksi

4. 4. 2024
ob 17:30 uri

Predavalnica 2
FA UL

Arhitekt Blaž Babnik Romaniuk bo predstaviteljski projekt, ki jih je v svoji praksi razovel in vodil na participativnem načinu. Gre za likovne načrte za trajnostno razvrednotenje prostora v Bartošah, Komun in v Čelju, kjer sodeluje skupaj z občno vključeno načrtovanje pri več prostorskih izzivih. Sodeloval bo s študenti in praktično metode izvajanja, ki so ključni in vključujejo sodelovanje vodil pri uspešnosti in načrtovanju.

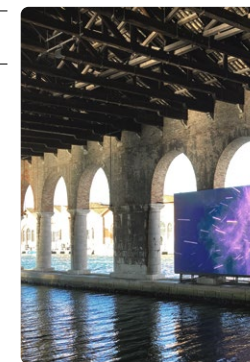
Četrtni za dediščino Inštitut za trajnostno dediščino UL

dr. Dimitrij V. Mlekuž
Dediščina v
antropocenu: kako
misli dediščino
ob koncu časa

19. 10. 2023
ob 18:00 uri

Plečnikova
predavalnica

Lepo vabljani na predavanje arheologa izr. prof. dr. Dimitrija V. Mlekuža, predavatelja na Filozofski fakulteti UL in strokovnjaka ZRCRS, ki se ob arheološkem raziskovanju poveča temam vezanim na celostno razumevanje vloge in pomena dediščine.

Predaval bo o antropocenu kot geološkem obdobju, ko geološki procesi nenasledno delujejo in privedejo do katastrof, kar prinese tudi kritične kategorije. Izhajal bo iz najnih vpisanih sodobnih odvisnosti dediščine. Kaj je dediščina v antropocenu? Kako v tem času misliti dediščino in kako prehoditi?

Predavanje je organizirano v okviru aktivnosti Revitalizacijskih Laboratorijev raziskovalnega projekta HEI-TRANSFORM – Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo (ARIS-J7-4146).

Naselbinska dediščina

Industrijska dediščina

Arheološka dediščina

Grajska dediščina

Interdisciplinarno raziskovanje

Družbeni potenciali dediščine v kontekstu novega lokalizma

Matjaž Uršič

V primeru Slovenije se zdi, da so elementi tradicije in lokalnosti nadvse pomembna sestavina pri gradnji kulturne identitete in še vedno pomembno vplivajo na upravljanje nepremične kulturne dediščine. S tega vidika v Sloveniji kljub procesom modernizacije in globalizacije še vedno pomembno vlogo igrajo t. i. “novi lokalizmi” (Strassoldo, Tessarin, 1992), ki pomenijo specifičen preplet povezanosti navznoter (v skupnost) ob hkratnem povečevanju pomena sodelovanja in odvisnosti od širših (zunanjih) vplivov. Za območja, kjer je prisoten novi lokalizem, je značilno, da prebivalci uporabljajo nove tehnologije, se zavedajo obstoja drugačnosti ter zaradi določenih potreb spreminjajo vzorce obnašanja, vendar so obenem še vedno močno vezani na “domače” oziroma lokalno specifično kulturno okolje. Potenciali novega lokalizma so v kontekstu nepremične kulturne dediščine v Sloveniji premalo izrabljeni. Domnevamo lahko, da večjo stopnjo integracije razvojnih potencialov nepremične kulturne dediščine in novega lokalizma preprečuje svojevrstna politična prostorsko načrtovalska kultura, ki še vedno goji tradicijo neformalnega in delno tudi javno nepodprtega (nelegitimnega) poseganja v prostor. Namen raziskave je preučiti možnosti za vzpostavljanje novih pogojev upravljanja nepremične kulturne dediščine, ki bodo skušali presegati pretirano hierarhizirano obstoječa lokalna razmerja pri razvoju te dediščine. Ključni poudarek torej ni na zmanjševanju ravni varovanja, ohranjanja nepremične kulturne dediščine, temveč je to osredotočenje na potencialne modifikacije, restrukturacijo lokalnih hierarhij, ki zavirajo bolj trajnostno naravnani razvoj nepremične kulturne dediščine.

Podatki iz raziskave “Vloga nepremične kulturne dediščine pri ohranjanju kvalitete življenja v lokalnih skupnostih” (Uršič et al., 2024), ki je bila izvedena na vzorcu 1150 oseb v Sloveniji (graf 1), kažejo, da kot najpomembnejša dimenzija nepremične kulturne dediščine močno izstopa identiteta kraja, ki ji sledijo lepota (estetika) kraja in druge dimenzije. Kljub pomembnosti dimenzij, ki se nanašajo na ekonomske dejavnosti (npr. spodbujanje turizma, omogočanje zaslužka, spodbujanje podjetništva), je iz raziskave HEI-Transform razvidno, da je ključni pomen nepremične kulturne dediščine v njeni simbolno-kulturni vrednosti oz. simbolnem kulturnem kapitalu, ki pomeni osnovo za nadaljnje mreženje, oblikovanje prostorskih dejavnosti (npr. spodbujanje dogodkov, povezovanje ljudi v kraju, spodbujanje ustvarjalnosti, druženje, izboljševanje

okoljske ozaveščenosti, prostočasne dejavnosti, hobiji itd.) in razvoj drugih oblik ekonomskega kapitala (npr. spodbujanje turizma in podjetništva, omogočanje zaslužka itd.). Podatki iz raziskave torej kažejo, da je za Slovenijo značilna izjemna navezanost na nepremično kulturno dediščino na lokalni ravni. Vprašani v raziskavi so namreč še posebej izpostavljali, kako pomembna je nepremična kulturna dediščina za lokalno identiteto oz. identiteto kraja, pri čemer se identificirajo s simbolnimi, kulturnimi in arhitekturno-urbanističnimi elementi te dediščine. Dediščina kot taka je torej jedro reprezentacij o tem, kaj so značilnosti kraja, krajevnost in lokalna skupnost. Ta izrazita navezanost vprašanih na pomen nepremične kulturne dediščine kaže na njeno izjemno vlogo pri oblikovanju razvojnih strategij krajev, mest in prostora v Sloveniji nasploh.

Izrazit pomen nepremične kulturne dediščine in navezanost nanjo kažeta na elemente novega in starega lokalizma, ki so še opaznejši, ko identitetno-kulturne pomene te dediščine povežemo s praktičnim izvajanjem ukrepov, ki se dotikajo vsakdanjega življenja v kraju in lokalnih skupnostih. Tako na primer med najvplivnejše dejavnike, ki po mnenju vprašanih lahko dvignejo pomen nepremične kulturne dediščine ter možnosti za sodelovanje v procesu njene rabe, upravljanja in razvoja, spadata zagotovitev zadostne finančne podpore za promocijo in povezovanje ljudi glede pomena nepremične kulturne dediščine ter povezovanje lokalnih izobraževalnih institucij (graf 2). V drugo skupino pomembnih faktorjev spada sistemsko izobraževanje o nepremični kulturni dediščini na ravni države, omogočanje fizičnih prostorov za dejavnosti, povezane z nepremično kulturno dediščino, in odpravljanje birokratskih ovir. Zanimivo je, da je med najšibkejšimi dejavniki, ki vplivajo na dvig pomena nepremične kulturne dediščine, navedeno oblikovanje boljše zakonodaje za ravnanje z njo. Vprašani torej izkazujejo relativno visoko stopnjo zaupanja v lokalne institucije in lokalne akterje, ki so ključni generatorji sprememb, povezanih z rabo in upravljanjem nepremične kulturne dediščine, pri čemer so v veliki večini mnenja, da oblikovanje boljše zakonodaje ne bi bistveno spremenilo razmerij, ki v lokalnem okolju že obstajajo in učinkujejo na dediščino. Omenjeni šibki faktor potencialnega izboljševanja zakonodaje latentno nakazuje relativno majhno vlogo formalnih (državno podprtih) politik in večjo vlogo lokalnih akterjev, kar kaže na močno prisotnost (novih) lokalizmov.

Graf 1: Kako pomembna je nepremična kulturna dediščina v vašem kraju za ...

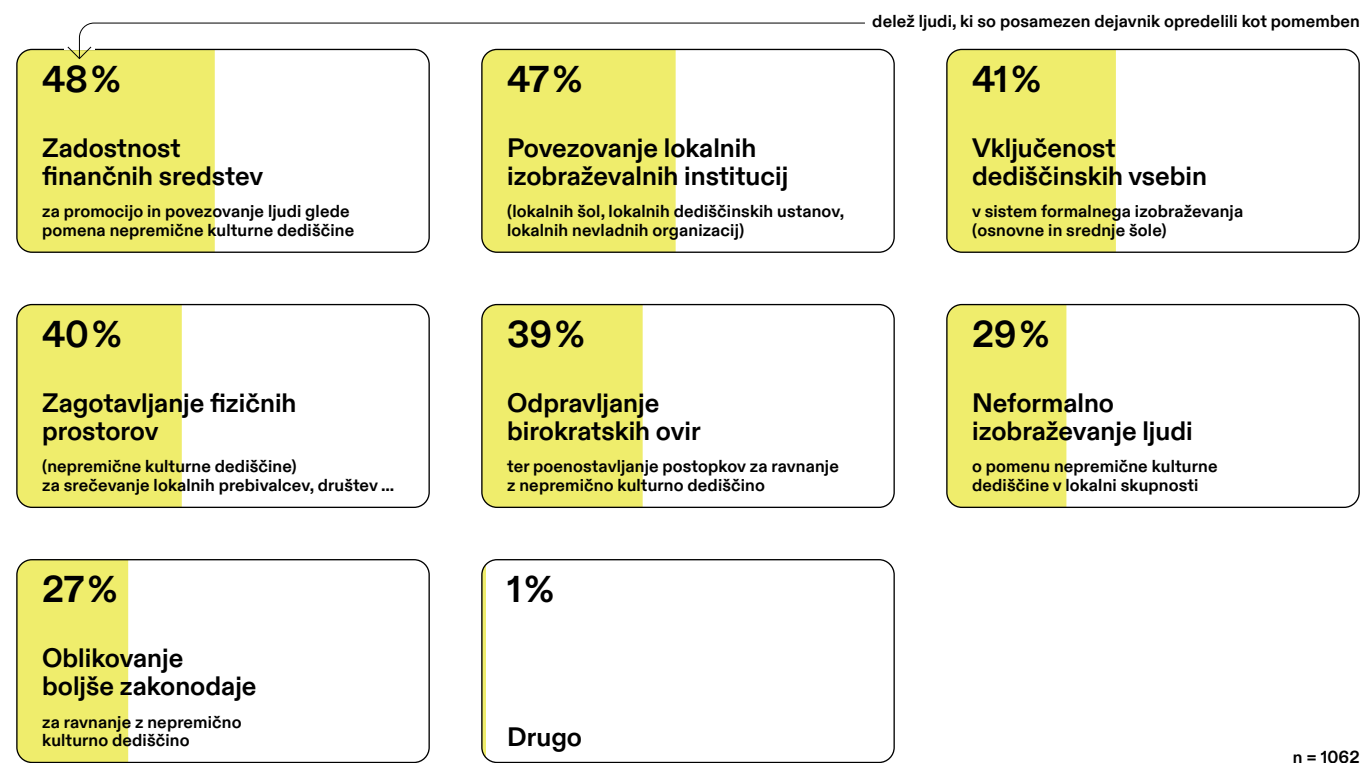
n = 1051

VIRI

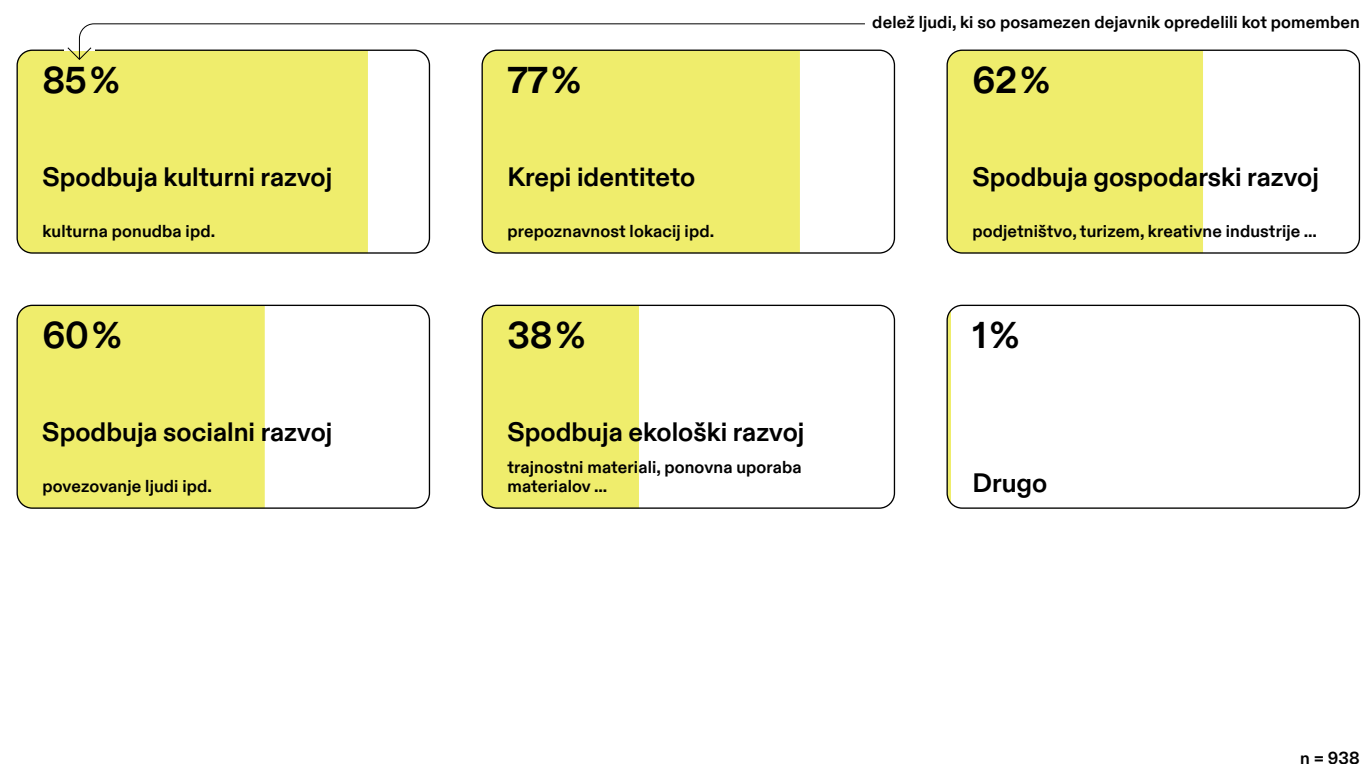
Strassoldo, Raimondo, in Tessarin, Nicoletta (1992): *Le Radici Del Localismo: Indagine Sociologica Sull'appartenenza Territoriale in Friuli*. Trento: Reverdito.

Uršič, Matjaž; Brečko, Barbara; Hrast - Filipovič, Maša (2024): DP3-A1.3 – Poročilo o družbenih potencialih dediščine v kontekstu novega lokalizma s podrobnejšo analizo potencialov lokalnih skupnosti z RevitLabi skupaj z metodologijo evidentiranja osnovnih informacij. Poročilo projekta: HEI-Transform – Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

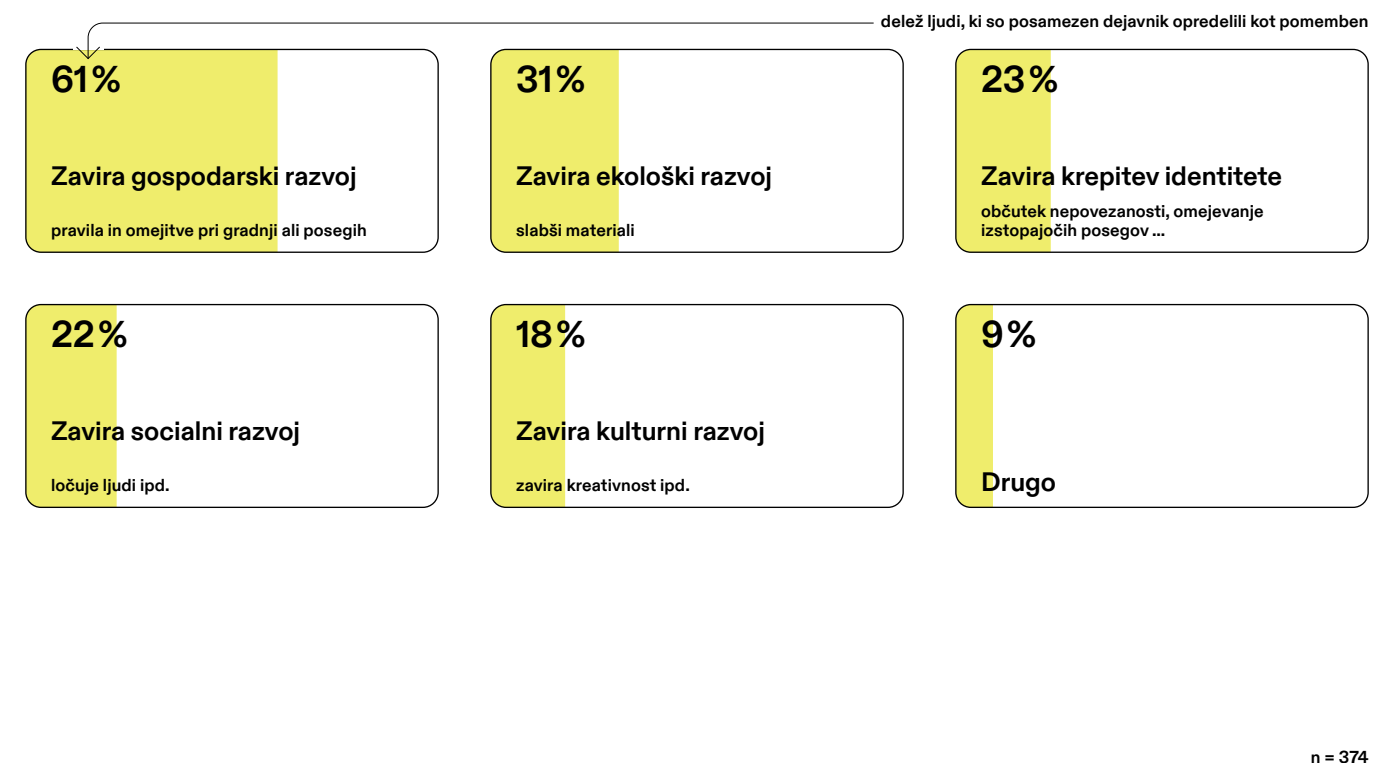
Graf 2: Kateri dejavniki lahko prispevajo k dvigu pomena nepremične kulturne dediščine med prebivalstvom?

Graf 3: Zakaj je nepremična kulturna dediščina lahko priložnost?

Graf 4: Zakaj je nepremična kulturna dediščina lahko breme?

Graf 5: Pripravljenost na participacijo in aktivizem

oz. pripravljenost na sodelovanje v različnih delovnih akcijah, pozivih, dogodkih in drugih aktivnostih, ki so vezane na rabo, upravljanje, spreminjanje, ohranjanje in razvoj nepremične kulturne dediščine v lokalnih skupnostih v Sloveniji

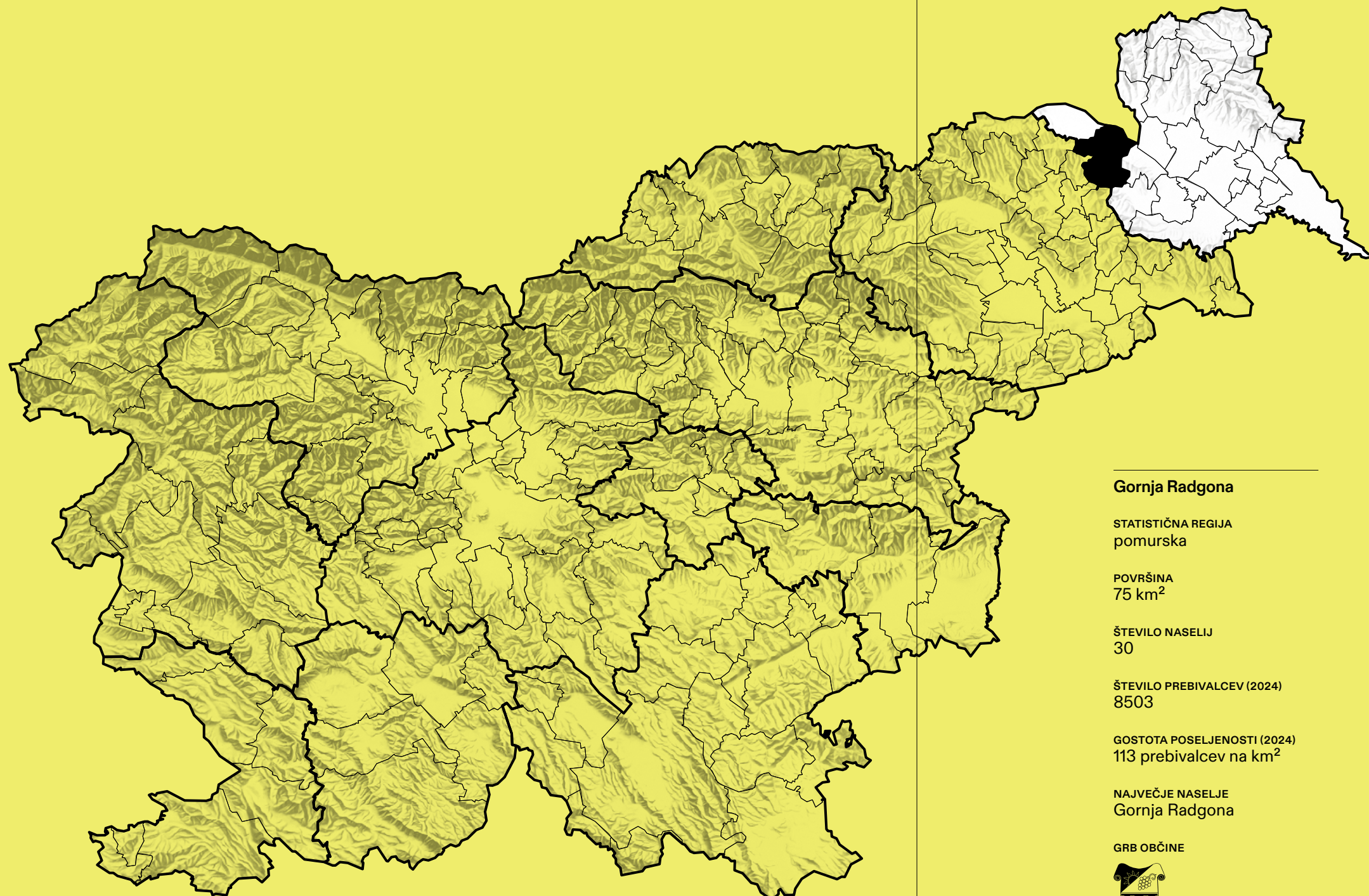

Gornja Radgona

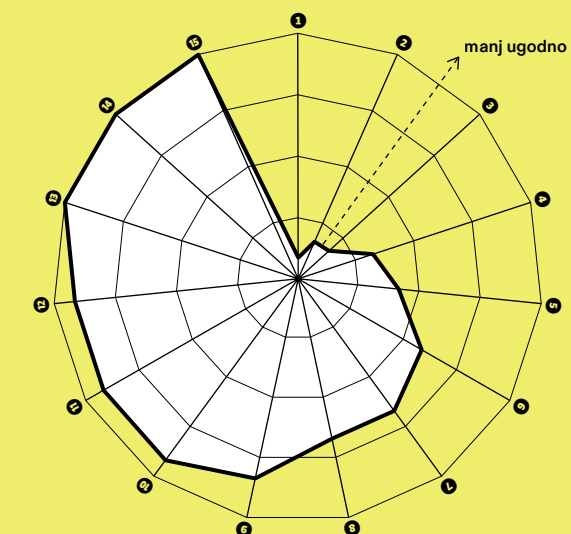
Osnovni podatki o občini

Legra občine v Sloveniji in statistični regiji

Kakovost življenja v statistični regiji

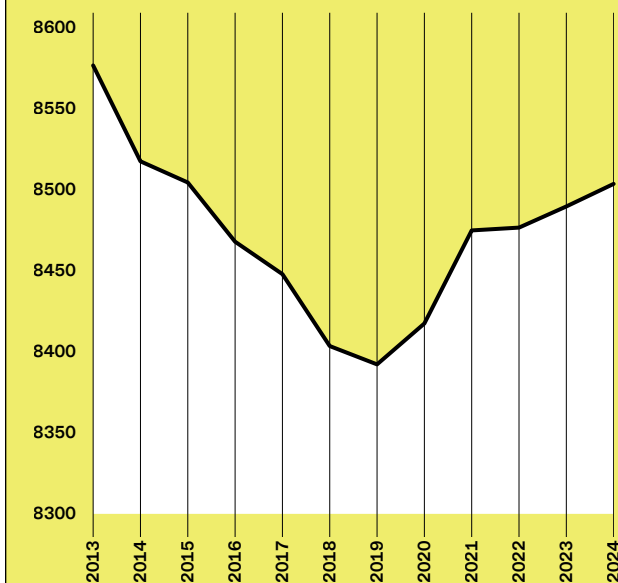
Rangi področij kakovosti življenja od 1 do 12 (1: najugodnejše stanje)

- 1 Izobrazba
- 2 Varnost
- 3 Dostopnost
- 4 Stanovanje
- 5 Podneb. spremembe
- 6 Delo
- 7 Digitalna preobrazba
- 8 Prostor
- 9 Zdravje
- 10 Energ. samooskrba
- 11 Soc. izključenost
- 12 Okolje
- 13 Upravljanje
- 14 Dohodek
- 15 Kultura

Vir: Poročilo o regionalnem razvoju 2018–2022, 2023

Gibanje števila prebivalcev v občini

Vir: SURS, 2024

Oris in položaj občine Gornja Radgona

Barbara Lampič, Lea Rebernik,
Simon Kušar

O občini in dediščini

Občina Gornja Radgona leži v severovzhodnem delu Slovenije. Meri 75 km². Leta 2024 so v njenih 30 naseljih živeli 8503 prebivalci, v povprečju 113,4 km², kar je nekoliko nad slovenskim povprečjem. Največje naselje je občinsko središče Gornja Radgona s 3144 prebivalci oziroma dobro tretjino (37 %) vseh prebivalcev občine (2024).

Občina Gornja Radgona je ena izmed 27 občin pomurske statistične regije. Kakovost življenja je tu glede na preostale dele Slovenije med slabšimi in regija se med vsemi uvršča na 9. mesto. Prepoznani regionalni razvojni izzivi so slaba dostopnost javnega potniškega prometa, nižji dohodki in slabša izobrazbena raven prebivalcev ter visoka socialna izključenost. V pomurski statistični regiji je v primerjavi z drugimi ugodnejše stanje na področju ravnanja s prostorom, prilagajanja podnebnim spremembam in kakovosti okolja. Koeficient razvitosti občine Gornja Radgona znaša 0,96, kar je nekoliko pod slovenskim povprečjem.

Prostor občine Gornja Radgona zaznamujejo lega ob meji z Republiko Avstrijo, bližina reke Mure ter gričevje Slovenskih goric z vmesnimi širokimi dolinami ob potokih in ob reki Ščavnici na jugu. Poselitev je zelo razpršena in se pojavlja tako v obliki manjših gručastih naselij kot tudi razložene poselitve po slemenih gričevjih. Reliefne značilnosti določajo tudi rabo zemljišč: njive obsegajo skoraj tretjino občine (31 %), pomemben je tudi delež trajnih nasadov (vinogradi, sadovnjaki), ki zavzemajo slabo desetino površine občine (9,3 %). Glede na slovenske razmere pa je izrazito podpovprečen delež gozda (33,1 %).

Kljub dobrim pogojem za razvoj kmetijstva je naselje Gornja Radgona subregionalno središče, občina kot celota pa je izrazito delovna (indeks delovne

migracije 153,0). Število razpoložljivih delovnih mest v njej za več kot polovico presega število v občini živečega delovno aktivnega prebivalstva, a je delež slednjega glede na druge slovenske občine med najnižjimi (58 %). Pomembnejši delodajalci so Arcont, proizvodnja bivalnih enot, d. d. (proizvodnja mobilnih montažnih objektov in stavbnega pohištva), ELRAD International, d. o. o. (proizvodnja elektronskih sklopov), in Panvita, MIR, d. d. (živilskopredelovalna industrija).

Prebivalstvena dinamika je od leta 2020 dalje rahlo pozitivna, razmerje med starim (nad 65 let) in mladim (do 14 let) prebivalstvom pa ostaja zelo neugodno (indeks staranja 175). Na okrepljeno prostorsko dinamiko oz. živo gradbeno in investicijsko dejavnost v občini kaže relativno veliko število izdanih gradbenih dovoljenj na 1000 prebivalcev v letu 2022 (skupaj devet). Slaba petina površine občine (18,8 %) se uvršča v območja Natura 2000.

VIRI

Kušar, S., Bobovnik, N., Lampič, B., 2023: Poročilo o regionalnem razvoju 2018–2022. Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj.

Statistični urad Republike Slovenije, 2024

Občina Gornja Radgona;
<https://www.gor-radgona.si/>

Pregled in implementacija trajnostnega prostorskega razvoja v občini Gornja Radgona

Vlasta Vodeb

O občini in dediščini

Trajnostni razvoj je kot odgovor na pereča vprašanja glede podnebnih in demografskih sprememb, gospodarskega razvoja in družbene pravičnosti v številnih državah po svetu postal pomemben koncept oz. pristop k prostorskemu načrtovanju. Pregled prostorskega razvoja v občini Gornja Radgona zajema izbrane principe trajnostnega prostorskega razvoja. Osnova za oceno so bili občinski prostorski načrti in strateški akti, statistični podatki, izbrane pretekle in prihodnje naložbe občine ter pregled na terenu.

Pregled prostorskega razvoja v občini Gornja Radgona je pokazal, da se po občinskem prostorskem načrtu (OPN) zagotavlja trajnostni prostorski razvoj celotnega območja občine. Po OPN se poselitev prednostno usmerja na proste površine znotraj naselij, zaradi racionalne izrabe gospodarske javne infrastrukture pa tudi na nova območja v vrzelih obstoječih naselij in na njihovih robovih. Razpršena poselitev pomeni avtohtono obliko poselitve in jo bodo ohranjali ter ob tem smiselno dopolnjevali (zaokroževanje, zapolnjevanje, širitev ipd.), hkrati pa jo varovali pred novim oz. množičnim širjenjem. Zaradi staranja prebivalstva (porast starejših od 80 let za 29,1 % od leta 2013) se pojavlja problem zagotavljanja (tako institucionalne kot alternativne) oskrbe za starejše. Na področju prometne infrastrukture se izvajanje načel trajnostnega prostorskega razvoja kaže predvsem v celostni prometni strategiji in težnji po zagotavljanju prometne varnosti vseh udeležencev v prometu (npr. zgraditev pločnikov, kolesarskih stez/poti, prehodov, razširitev cestišč, ureditev izogibalšč ipd.). Najpomembnejši gospodarski panogi v občini sta kmetijska dejavnost in industrija. Od leta 2012 se je stopnja delovne aktivnosti povečala za 5,2 %, indeks delovne migracije

pa za 18,1 %. V mestu primanjkuje površin za razvoj gospodarskih dejavnosti, zaradi česar dolgoročno načrtujejo nadaljnje širjenje industrijske cone Mele. Na območjih varstva narave v občini se po OPN posebna pozornost namenja ohranjanju naravnih odlik prostora in krajinske pestrosti v sožitju z istočasnim razvojem dejavnosti in poselitve (npr. mehke oblike turizma in rekreacije, ekološko kmetijstvo itd.). V občini oskrba s pitno vodo iz javnih sistemov ni zagotovljena vsem prebivalcem. Na območju občine so številni izviri mineralne vode, ki se uporabljajo v eksploatacijske in turistične namene. Omenimo še čezmejni projekt GoMURra za izboljšanje obvladovanja poplavne ogroženosti. Trajnostna raba energije je za občino razvojna prioriteta, ki se kaže v številnih projektih, predvsem projektih energetske prenove (javnih) stavb.

Dejansko stanje na terenu je pokazalo, da v preteklosti posegi v prostor niso upoštevali vseh elementov za doseganje trajnostnega razvoja (npr. prenove, kjer niso ohranili varovanih elementov kulturne dediščine, razpršena gradnja, raba neobnovljivih energijskih virov ...). Občina lahko predvidi trajnostne prostorske ureditve in optimalno razmestitev dejavnosti po prostoru ter postavi pogoje varstva kulturne in naravne dediščine, vendar uresničevanja trajnostnih principov ne more v celoti zagotoviti.

VIRI

Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Gornja Radgona, Uradno glasilo Občine Gornja Radgona št. 3/2015 z dne 1. 12. 2015

Strategija razvoja Občine Gornja Radgona 2017–2023

Lokalni program za kulturo 2017–2019

Občina Gornja Radgona; <https://www.gor-radgona.si/>

Podatki o registrirani dediščini v občini Gornja Radgona

Luka Gruškovnjak

O občini in dediščini

Varovanje nepremične kulturne dediščine v občini Gornja Radgona sodi pod pristojnost območne enote ZVKDS v Mariboru. V register nepremične kulturne dediščine je na območju občine vpisanih 156 enot.

V najvišji varstveni status se uvršča grad Negova, ki je bil leta 1999 razglašen za spomenik državnega pomena z lastnostmi arhitekturnega spomenika in kulturne krajine. Kompleks stoji na razglednem pomolu in tvori izjemno prostorsko dominantno nad dolino Krčovine in Ščavnice. Sklop stavb in obzidij razsežne grajske zasnove (po l. 1425) z baročnimi predgradji kaže razvoj utrjenega srednjeveškega bivališča v rezidenco plemenitašev in samostojno ekonomijo.

Po varstvenem statusu sledi 96 spomenikov lokalnega pomena in 59 registriranih enot dediščine različnih zvrsti. Najstarejše spomenike sestavlja 26 arheoloških najdišč, predvsem prazgodovinskih in rimskodobnih gomilnih grobišč, pa tudi bronzodobni, železnodobni in zgodnjerednjeveški naselbinski ostanki na grajskem griču v Gornji Radgoni in pod njim.

Med varovana naselja in njihove dele sodi mestno jedro Gornje Radgone, ki se je formiralo pod grajskim gričem in se razvilo iz predmestja avstrijske Radgone. V najstarejšem delu ga odlikujejo kakovostne stavbe iz 17. stoletja, katerih gradbena zgodovina sega vse do gotike.

Nadalje je registriranih še 77 raznovrstnih stavb (v enem primeru s parkom ali vrtom), med njimi kar šest gradov ali dvorcev, in sicer grad na grajskem griču, graščina Rotenturm, grad Šahenturn in Admontski dvorec v Gornji Radgoni, porušena graščina v Črešnjecih ter Kunejev dvorec z vrtom v Noričkem Vrhu. Med zaščitnimi stavbami najdemo še 31 hiš, deset domačij, osem zidanic, šest vil, dva mlina, dve cerkvi, dve župnišči, kapelo, gostilno, viničarijo, klečajo, skedenj, špital, smodniški stolp, železniško postajo, kino in niz hiš. Poleg tega je registriran vrt družine Kunej v Gornji Radgoni, pa tudi kar 50 spominskih objektov in krajev, med katere sodijo kužna in druga znamenja, znamenja svetnikov, kapelice, spominske plošče, kipi, spoliže, pokopališče v Gornji Radgoni ter grobovi in spomeniki, posvečeni padlim med prvo in drugo svetovno vojno.

VIRI

Informacijski sistem kulturne dediščine:
<https://geohub.gov.si/ghapp/iskd/>

Odlok o razglasitvi Gradu Negova za kulturni spomenik državnega pomena, Uradni list RS št. 81/99.

Odlok o razglasitvi kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju občine Gornja Radgona, Uradno glasilo Občine Gornja Radgona št. 90/2015.

Shema 1: Nepremična kulturna dediščina v občini Gornja Radgona

Vir: ISKD, 2024

156

enot, vpisanih v register nepremične kulturne dediščine

96

spomenikov lokalnega pomena

59

registriranih enot dediščine različnih zvrsti

Shema 2: Varovane stavbe, spominski objekti in kraji

Vir: ISKD, 2024

50

spominskih objektov in krajev

26

arheoloških najdišč

8

gradov in dvorcev

10

domačij

8

zidanic

6

vil

2

mlina

1

vrt

Nepremična kulturna dediščina na funkcionalno razvrednotenih območjih

Barbara Lampič, Lea Rebernik, Simon Kušar

O občini in dediščini

V občini Gornja Radgona je bilo leta 2023 prepoznanih sedem funkcionalno razvrednotenih območij (FRO), na štirih FRO je prisotna tudi nepremična kulturna dediščina (NKD). Sicer ima občina kar 155 enot NKD, ki pokrivajo 2,1 % njene skupne površine.

Glede na režim varovanja NKD je največ enot v občini zavarovanih s statusom spomenika lokalnega pomena (96), zgolj grad Negova je spomenik državnega pomena. Pregled zvrsti NKD kaže, da ima občina največ stavb (77), glede na tip NKD pa prevladujejo enote profane stavbne dediščine (74).

Na podlagi režima varovanja (upoštevajoč registrirano dediščino, spomenike lokalnega in spomenike državnega pomena) in zvrsti (le izbrane: stavbe, stavbe s parki in vrtovi, parki in vrtovi ter drugi objekti in naprave) smo zožili nabor relevantne dediščine, nato pa smo s terenskimi obiski pregledali in popisali stanje in funkcionalnost 41 enot NKD v občini.

Med popisanimi enotami znotraj večjih naselij prevladujejo meščanske hiše, na obrobjih naselij pa smo evidentirali posamezne predmestne hiše in dvorce. Več kot polovica terensko pregledanih lokacij (25) je v dobrem stanju, v zelo slabem fizičnem stanju sta zgolj dve enoti NKD. Slednji sta zavarovani kot spomenika lokalnega pomena (graščina Rotenturm v Gornji Radgoni in Kunejev dvorec z vrtom v naselju Norički Vrh, kjer poteka temeljita prenova).

Pri pregledu dediščine na terenu smo poseben poudarek namenili funkcionalnosti NKD. Med pregledanimi enotami jih je bilo največ v funkciji (25), povsem opuščeni jih je bilo devet, od tega jih je šest v središču Gornje Radgone (npr. ob Partizanski in Jurkovičevi ulici idr.). Dejstvo, da večina povsem ali delno opuščeni območij leži znotraj naselja Gornja Radgona, kaže na problematiko, s katero se soočajo številna slovenska (tudi manjša) mesta – praznjenje starih mestnih jeder zaradi pospešene selitve dejavnosti na obrobja naselij.

Analiza dejavnosti na območjih NKD v Gornji Radgoni je pokazala, da je prevladujoča bivalna funkcija (npr. enodružinske ali večstanovanjske hiše) (20), v številnih objektih so prisotne tudi različne javne funkcije oziroma storitve (npr. kulturne, sem uvrščamo tudi verske dejavnosti) (10), pa tudi trgovina in druge storitve (7).

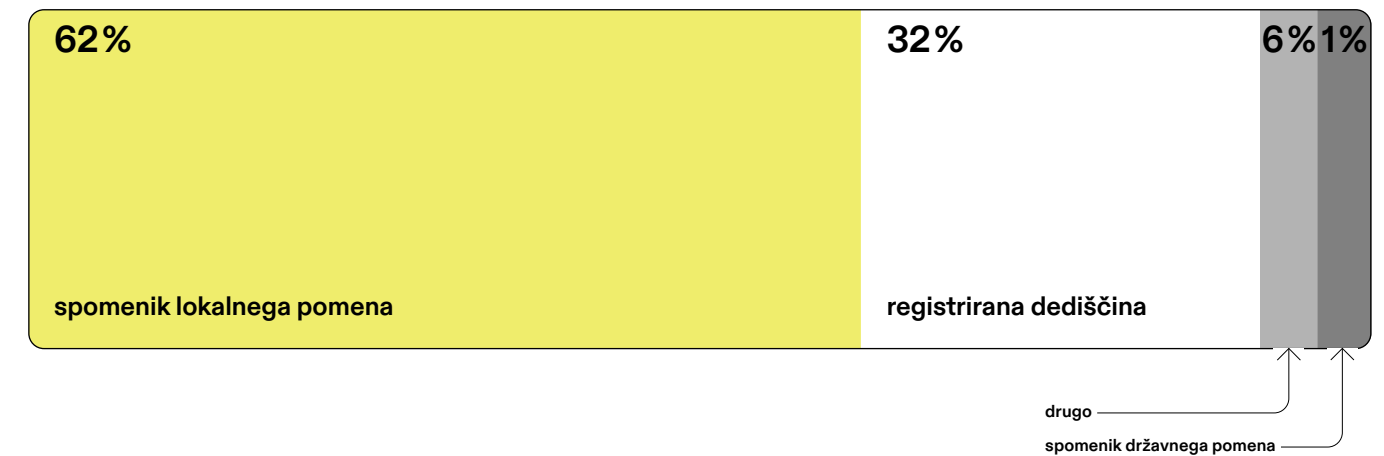
VIRI

Statistični urad Republike Slovenije (SURS): Prebivalstvo – izbrani kazalniki, občine in naselja, Slovenija, letno, 2024. URL: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05C5006S.px>.

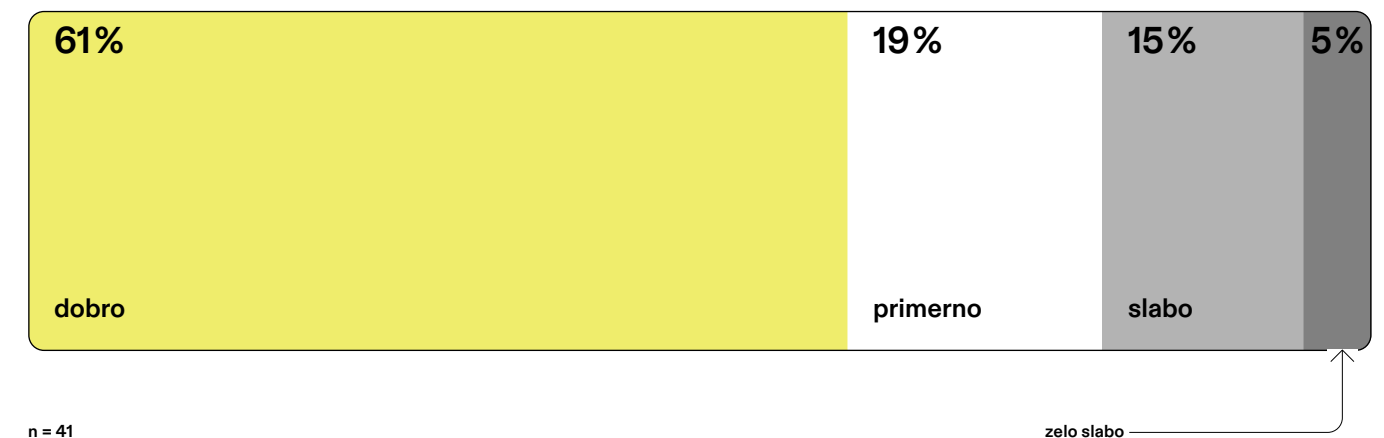
Varstveni režimi kulturne dediščine (eVrd), 2024. Ministrstvo za kulturo. URL: <https://podatki.gov.si/dataset/varstveni-rezimi-kulturne-dediscine-evrd>.

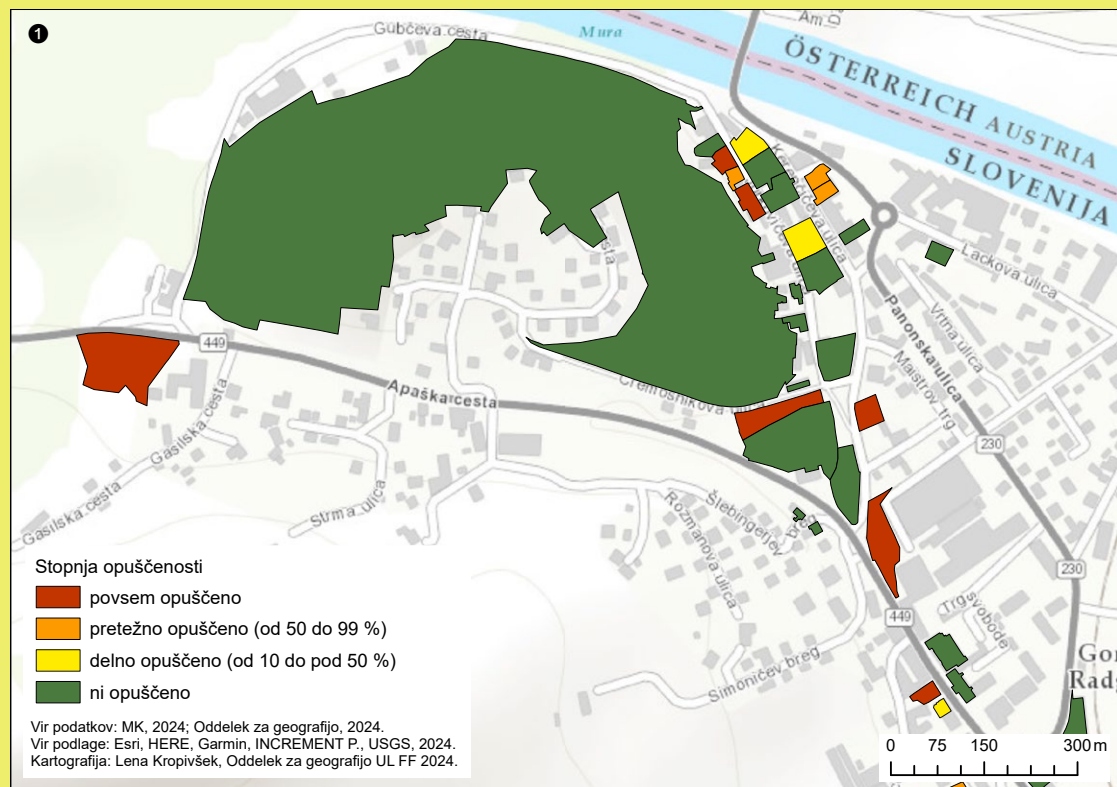
Graf 1: NKD v občini Gornja Radgona po režimu varstva

Vir: eVrd, 2024

Graf 2: Fizično stanje terensko pregledane NKD v občini Gornja Radgona

1 Prikaz stopnje opuščeniosti NKD na ožjem območju občinskega središča Gornje Radgone

2 3 Grad Rotenturm v Gornji Radgoni (spomenik lokalnega pomena) je vključen v nacionalno evidenco funkcionalno razvrstjenih območij in je povsem

opuščen, zaradi dolgoletnega zanemarjanja pa je v zelo slabem stanju (foto: arhiv Oddelka za geografijo UL FF)

Vloga dediščine v razvoju lokalne skupnosti

Sandi Abram, Neža Čebtron Lipovec, Jasna Fakin Bajec

O občini in dediščini

V občini Gornja Radgona zlahka prepoznavajo bogato snovno dediščino, ki vključuje gradove, številne dvorce in značilno mestno območje (tj. Gornji in Spodnji Gris), opredeljeno kot "srce mesta". Pri zaznavanju pomenov te dediščine med različnimi deležniki nismo opazili bistvenih razlik. V mestni arhitekturi izstopa predvsem radgonski grad, sicer povezan z dolgotrajnim najemništvom poslovneža, skoraj vsi sogovorniki pa so omenjali tudi druge gradove in dvorce na območju občine (Negova, Rotenturm, Šahenturn in Špital).

Kot osrednji elementi nesnovne dediščine so bili prepoznani vinogradništvo, zlasti peničarstvo, sejemska dejavnost in glasbena dediščina. Posebno mesto zavzema reka Mura z okolico, saj odraža kompleksen preplet (pozabljenih) naravnih in kulturnih elementov, kot so geotermalna voda, zapuščene vojaške utrdbe, splavarstvo, rekreativne poti, dvig penin iz vode in nedavna grožnja poplav. Med pogovori je bilo opaziti, da Mura med domačini vzbuja tudi večplasten občutek obmejnosti, ki ga mnogi razumejo kot (izgubljeno) priložnost za čezmejno povezovanje obeh Radgon (Gornje Radgone in Bad Radkersburga). Hkrati je lokalno prebivalstvo tovrstno dojetje obmejnosti povezovalo z razlikami v socialni strukturi in ekonomski blaginji med obema mestoma. Med prebivalstvom Gornje Radgone je tako prisotna zavest

o družbeno-prostorski razdvojenosti območja, izraženi v ločenosti na slovenski in avstrijski del, pa tudi notranje, v prostorski razcepljenosti na starejše in novejša območja Gornje Radgone. Ključno vlogo pri tem dojetju igrajo med drugim tudi preobremenjene prometnice, ki vzbujajo občutek nevarnosti in strukturirajo prevladujoči način gibanja po mestu in okolici, tj. vožnjo z avtomobilom.

Izzivi, s katerimi se soočajo v občini, vključujejo (pol)privatizacijo stavbne dediščine (predvsem v povezavi z radgonskim gradom), gentrifikacijo nekaterih mestnih predelov (še posebej Jurkovičeve ulice) in neustrezno upravljanje določene dediščine. Sogovorniki so se večkrat dotaknili problematike razvrednotene (industrijske) dediščine ter neustreznih območij v starem mestnem jedru in njegovi neposredni okolici. Med najbolj izpostavljenimi so bila denimo območja nekdanje klavnice, moteča je tudi umeščenost nekaterih industrijskih objektov in obratov v jedro mestno okolje (npr. območje podjetja VAR, skladišča Davidovega hrama, betonarna). Kritike je bila deležna tudi lokalna oblast, in sicer zaradi pomanjkanja sistematičnega, premišljenega financiranja, predvsem v obliki srednje- in dolgoročne razvojne strategije ter drugih strateških dokumentov, ki bi opredeljevali razvojne cilje in investicijske prioritete občine. Prav tako je bilo izpostavljeno favoriziranje

oziroma prioritarno vlaganje finančnih virov v komunalno in športno infrastrukturo, medtem ko naj bi bile druge razvojne potrebe zapostavljene ali odložene v prihodnost.

Vizije za razvoj dediščine so bile raznolike in so zajemale osmišljanje naravne dediščine ter revitalizacijo razvrednotenih mestnih območij in praznih mikrolokacij (denimo mosta čez Muro, objekta stare carinarnice, območja podjetij Var in Elti). Med predlogi so sogovorniki omenjali tudi razvoj zdraviliškega turizma po zgledu sosednjih mest, denimo Radencev in Bad Radkersburga, s posebnim

poudarkom na zgraditvi manjkajoče turistične infrastrukture za namestitev gostov ter na izkoriščanju geotermalnih virov in naravnih posebnosti regije, kar bi po njihovih besedah pripomoglo k povečanju tako turistične ponudbe kot tudi regionalne konkurenčnosti in prepoznavnosti. Poleg tega je bilo med vizijami poudarjeno, da bi razvoj in promocija različnih kulturnih identitet, povezanih z bogato preteklostjo območja – od tradicije opekarstva in speedwaya do osamosvojitvenega obdobja – pomembno prispevala h krepitvi prepoznavnosti mesta na regionalni, nacionalni in mednarodni ravni.

Pregled uveljavljanja ekonomskorazvojnih interesov v občini Gornja Radgona

Mojca Marc, Iana Bilynets, Ljubica Knežević Cvelbar, Nina Ponikvar, Katja Zajc Kejžar

O občini in dediščini

Gornja Radgona ima 8.489 prebivalcev, gostota poseljenosti je 114 ljudi na kvadratni kilometer. Število prebivalcev se je v zadnjih desetih letih zmanjšalo za 102. Stopnja delovne aktivnosti znaša 57,9 %, kar je med primerjanimi občinami najmanj. Odstotek delavcev, ki se na delo vozijo v kraje zunaj občine, znaša 50,5 % (SURs, 2024).

Lastniških stanovanj je v občini 82 %. Povprečna uporabna površina stanovanj je 83,2 m². Občina je v obdobju 2011–2021 beležila rast števila stanovanjskih enot (192 dodatnih enot), tako da je njihovo skupno število leta 2021 znašalo 3.745. Leta 2018 je bilo praznih 711 stanovanjskih enot, kar je 19 % (SURs, 2024).

Povprečni dohodek na zaposlenega v občini Gornja Radgona znaša 1.837,17 EUR (SURs, 2024). Prihodki občinskega proračuna znašajo 14.358.945 EUR, odhodki pa 14.856.253 EUR (2023). Davčni prihodki sestavljajo pomemben del tekočih prihodkov v vseh občinah, pri čemer je največ davkov na dohodek in dobiček. Davčni prihodki Gornje Radgone znašajo 7.638.087 EUR, pri čemer so pomembni prihodki od davkov na premoženje – 1.337.441 EUR (AJPEs, 2024).

Gornja Radgona je leta 2022 zabeležila 1.071 prihodov turistov in 2.862 prenočitev (SURs, 2024). Povprečno število prenočitev je bilo 2,7. Občina ima turističnoinformacijski center (TIC) in posebno organizacijo za destinacijski menedžment (Turnšek, 2024).

Leta 2024 je v občini delovalo 722 podjetij (AJPEs, 2024). Največ se jih ukvarja s trgovino, sledijo predelovalne dejavnosti, strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti ter gradbeništvo, pri čemer imajo največji delež zaposlenih predelovalne dejavnosti (58 %), gradbeništvo (14 %) ter promet in skladiščenje (10 %).

Ključne investicije v projekte na področju kulturne dediščine

Ključni investicijski projekti na področju dediščine od leta 2017 do 2023 vključujejo prenovo vaškega jedra Negove, revitalizacijo Jurkovičeve ulice, razvoj radgonskega grajskega griča v zgodovinsko-turistično znamenitost in obnovo starega mlina v Lisjakovi strugi. Ti projekti se financirajo z mešanico občinskih in državnih sredstev, sredstev EU in zasebnih investicij.

VIRI

Turnšek, M. (2024). Poročilo DP3-A1.4 projekta HEI-Transform: Vloga turizma pri vključevanju NKD v razvoj obravnavanih manjših lokalnih skupnosti z ReviLabi, s fokusom na pogojih za reaktivacijo opuščene NKD. Brežice: Fakulteta za turizem Univerze v Mariboru.

Strategija razvoja Občine Gornja Radgona 2017–2023 (2017)

SURs, 2024

AJPES, 2024

Tabela 1: Ključni investicijski projekti občine Gornja Radgona na področju kulturne dediščine v obdobju 2017–2023

Vir: Strategija Občine Gornja Radgona 2017–2023 (2017)

OBJEKT	PREDVIDENI STROŠKI	VIRI FINANCIRANJA
Prenova vaškega središča Negove Zapolnitev "lukenj" v naselju in njegova širitev; odprti prostori naselja, parkiranje, zasnova prostorskih povezav in krajinske ureditve, osrednji in spodnji trg, grajski vrtovi, pokopališče	500.000 EUR	Državna sredstva, lastni viri
Krambergerjeva soba Del projekta City Cooperation 2	Celotni projekt: 300.500 EUR 100.166,67 EUR (Občina Gornja Radgona), 15.025 EUR (občinski proračun), 85.141,67 EUR (sredstva EU)	Občina Gornja Radgona, občinski proračun, sredstva EU
Prenova starega mestnega jedra Revitalizacija Jurkovičeve ulice; razvoj grajskega griča v zgodovinsko-turistično znamenitost; ureditev poti in stopnišča na radgonski grad; ureditev promenade ob reki na slovenski strani; ureditev stavbe nekdanje carinske uprave na slovenski strani (Info center Gornja Radgona)	3.000.000 EUR	Občinska in državna sredstva, sredstva EU
Razvoj mestnega središča Obnova pokopališča, ureditev trga in spomenika NOB; ureditev Partizanske ceste; izboljšanje/premestitev avtobusnega postajališča; prenova Šahenturna; iskanje investitorja za nakup objekta, prenova objekta po zahtevah zavoda za varstvo kulturne dediščine; razvoj vsebin	N. P.; individualne naložbe Izvajajo se v skladu s finančnimi zmožnostmi občine	Občinska in državna sredstva, sredstva EU
Obnova stavbe (starega mlina) v Lisjakovi strugi	100.000 EUR	Občina Gornja Radgona, zasebni investitorji
Obnova in zgraditev infrastrukture za podporo kulturi Obnova kapelic in kužnih znamenj; vzdrževanje stavb kulturnega pomena (vila Holt, domačija Petra Dajnka ...); arheološke raziskave grobišč in ureditev za obiskovalce (Podgrad, Lutverci, Hercegovščak); obnova in posodobitev kulturnega centra	N. P.; individualne naložbe Izvajajo se v skladu s finančnimi zmožnostmi občine ali investitorja	Državno in evropsko financiranje, lastna sredstva, zasebni investitorji
Ureditev statusa dvorca Cecini	15.000 EUR	Občina Gornja Radgona
Obnova in vzdrževanje (občina želi stavbo revitalizirati, v skladu z zakonom omogočiti vstop zasebnega kapitala ter nakup in posledično njeno ohranitev)		

Gornja Radgona: prazgodovinska naselbina na destinaciji vinskega turizma

Maja Turnšek

O občini in dediščini

Na tem mestu predstavljamo povzetek analize potencialov za razvoj kulturnodediščinskega turizma v odvisnosti od razvoja turizma na destinaciji Gornja Radgona. Pri tem v prvi vrsti sledimo načelom Mednarodne listine ICOMOS o kulturnodediščinskem turizmu (2022), ki v svoji revidirani verziji odgovarja na aktualne težave rasti turizma ter varstvo kulturne dediščine in pravice skupnosti postavlja v središče kulturnodediščinskega turizma, spodbuja participativno upravljanje in zagovarja podporo ciljem trajnostnega razvoja ZN in politiki podnebnih ukrepov.

V Strategiji razvoja Občine Gornja Radgona 2017–2023 je ureditev Grajskega griča v zgodovinsko-turistično zanimivost predstavljena kot načrtovani ukrep za ureditev starega mestnega jedra. Produkt je še na začetni stopnji razvoja, saj se ideje še ne snujejo in še niso oblikovani investicijski načrti, niti še ne moremo govoriti o turističnem obisku. Je pa pomembna prednost potencialnega produkta njegova lokacija, tj. umeščenost med grad in staro mestno jedro.

V razvoju arheološkega turizma smo priča predvsem dvema izzivoma, relevantnima tudi za vprašanje arheološke dediščine Grajskega griča v Gornji Radgoni. Prvi je iskanje čim bolj originalnih pristopov k oblikovanju na arheologiji temelječega turističnega produkta. Ta naj bi bil ustvarjen v skladu s trendi oblikovanja

doživetij v zadovoljstvo gostov, ki bodo hkrati spoštovala pravila stroke. Pri tem je pomembno vprašanje, kako na zanimiv način razstaviti relativno majhne izkopenine, kakršne so bile najdene na Grajskem griču. Arheološki turizem ima namreč lažjo nalogo v primerih izkopenin večjega obsega, kjer turiste pogosto pritegne že sama velikost. Pri manjših artefaktih pa je toliko pomembnejše zagotoviti interpretacijo in sodobne pristope k oblikovanju doživetij (npr. Castellanos-Verdugo, Oviedo-García in Martín-Ruiz, 2011; Kement, Erkol Bayram, Valeri, Basar in Tuce Günğör, 2023).

Drugi izziv je iskanje načinov za vključevanje lokalne skupnosti v snovanje, izvedbo in monitoring arheološkega turizma (npr. Aulicino, Barbosa in Coutanceau, 2015; Pacifico in Vogel, 2012). Arheološka dediščina, najdena na Grajskem griču v Gornji Radgoni, je trenutno razstavljena v muzeju Špital. Osrednja težava, s katero se pri arheološki dediščini soočajo v muzeju, so nerealna pričakovanja domačinov ob arheoloških izkopeninah – ko se v medijih pojavi informacija o novi najdbi, v naslednjih dneh prihajajo v muzej in sprašujejo po tem. Ko je nato najdba razstavljena, pa ni več zanimiva. V muzeju razmišljajo, da bi poskusili to težavo rešiti s hitrejšimi javnimi razstavami fotografij najdb.

V primerjavi z drugimi turističnimi znamenitostmi je arheološka dediščina specifična po svoji ranljivosti:

pri restavriranju in razstavljanju je potrebne veliko pozornosti, saj lahko proces razstavljanja in turističnega obiska relativno zlahka uniči razstavljene artefakte, zato imajo specifične konservatorske zahteve.

Gornja Radgona v samem mestnem jedru nima nastanitvev. Nekaj jih najdemo zunaj centra in na podeželju – večinoma apartmaje in turistične kmetije. Primarno gre za izletniški turizem (večinoma so to slovenski izletniki in avstrijski turisti, ki bivajo v termah čez mejo). Pomembno vlogo imajo kolesarstvo in sprehodi ob reki. Najpomembnejši je vinski turizem, vezan na ponudbo podjetja Radgonske gorice, d. o. o., pa tudi na okoliške vinotoče in turizem na kmetijah.

Domačini imajo do zaprtja dvorišča radgonskega gradu (oziroma zahteve po plačilu vstopnine že za vstop nanj) večinoma negativen odnos. Po drugi strani pa (še) ni negativnih reakcij na turistične ambicije podjetja Radgonske gorice, d. o. o., saj naj bi bili zadovoljni s ponovno rabo in načrtovano obnovo opuščene nepremične kulturne dediščine v samem centru mesta. Hkrati pa je ta ulica tipičen primer gentrifikacije v namen turizma – izselitve domačinov in nadomeščanja bivanja s turističnimi nastanitvami, kar pomeni pomembno nevarnost nadaljnjega razvoja turizma.

(Cestna) prometna dostopnost Gornje Radgone je dobra. Mesto je povezano tudi z železniškim sistemom, vendar na žalost samo na slovensko stran.

Občina je v preteklih letih veliko investirala v kolesarsko infrastrukturo in kolesarstvo je tu tudi ena osrednjih oblik dnevnega turizma.

Grajski grič ima velik potencial za integralni turistični produkt – povezoval bi se lahko z obiskom starega mestnega jedra (muzej Špital, ponudba Radgonskih goric, d. o. o.), prek pešpoti iz starega dela mesta pa tudi s samim gradom.

Identiteto mesta, povezanega z vinskim turizmom, narekuje pomembna vloga podjetja Radgonske gorice, d. o. o., ki ima sedež v samem mestnem jedru. Radgonske gorice, d. o. o., so odkupile skoraj vse stavbe na nekdanji glavni ulici mesta, Jurkovičevi ulici, kjer imajo tudi svoje kleti in upravne prostore. Osrednja ulica povezuje Dom penin s preostalim delom mesta in kot krožna pot tudi z radgonskim gradom. Na tej ulici sedaj obnavljajo stavbe za namen butičnega in apartmajskega hotela, za kar so pridobili tudi sredstva na javnem razpisu MGTŠ. Gostom ponujajo vinske degustacije in organizacijo dogodkov, predvsem porok. V kleti imajo tudi rozeto v obliki rimskega kolesa, posvečeno Rimljanom. Gre za spomin na to, da so prav stari Rimljani v te kraje prvi prinesli vinsko trto oziroma njeno gojenje za vino. Če bi torej podjetje Radgonske gorice zanimal razvoj tukajšnjega arheološkega turizma, bi to najverjetneje želeli povezati s koherentno podobo destinacije vinskega turizma.

VIRI

Aulicino, M. P., Barbosa, B. H., in Coutanceau, P. A. (2015). Archaeological Tourism and Community Participation: A Study on National Monument Engenho São Jorge dos Erasmos Ruins. *Journal of Advanced Management Science*, 3 (1).

Castellanos-Verdugo, M., Oviedo-García, M. Á., in Martín-Ruiz, D. (2011). Tourist assessment of archaeological sites: The case of the archaeological complex of Itálica (Seville, Spain). *Visitor Studies*, 14 (1), 100–112.

ICOMOS (2022). *Mednarodna listina ICOMOS o kulturnodediščinskem turizmu: Krepitev varstva kulturne dediščine in odpornosti skupnosti z odgovornim in trajnostnim upravljanjem turizma*. Sprejeta na letni generalni skupščini ICOMOS (Bangkok, Tajsko) novembra 2022.

Kement, Ü., Erkol Bayram, G., Valeri, M., Basar, B., in Tuce Günğör, Z. (2023). Archeological attractions within intention to participate in archeotourism: A case in Corum, Turkey. *Tourism and Hospitality Management*, 29 (4), 593–608.

Občina Gornja Radgona (2017). *Strategija razvoja Občine Gornja Radgona 2017–2023*. Gornja Radgona: Občina Gornja Radgona.

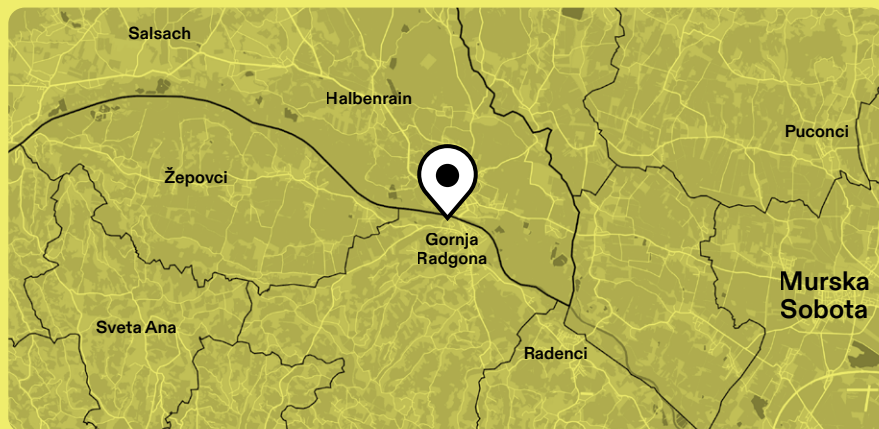
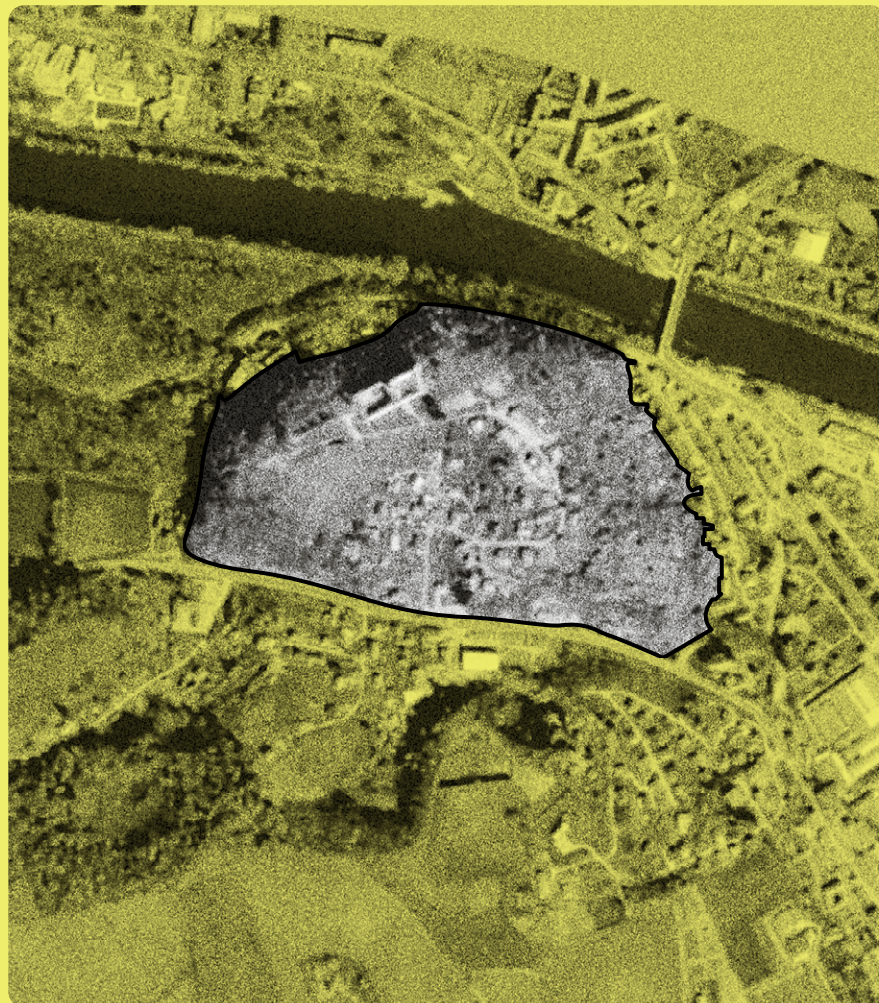
Pacifico, D., in Vogel, M. (2012). Archaeological sites, modern communities, and tourism. *Annals of Tourism Research*, 39 (3), 1588–1611.

Gornja Radgona

Podatki o območju iz RKD MK

Prikaz na karti

Varstveni podatki

EID
1-06674

IME
Gornja Radgona –
Prazgodovinska naselbina
Grajski grič

VRSTA SPOMENIKA
spomenik lokalnega pomena

TIP RAZGLASITVE
stalna razglasitev do preklica

PREDPIS
Odlok o razglasitvi kulturnih
spomenikov lokalnega pomena
na območju občine Gornja
Radgona

OBJAVA
UG Občine Gornja Radgona,
št. 90/2015

VELJAVNOST
30. 3. 2015

POVEZAVA DO PRAVNIH REŽIMOV
VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE
(OBMOČJA SPOMENIKOV)
eVRD

Sinonimi imena enote

/

Klasifikacija dediščine

ZVRST
arheološka najdišča

PODZVRSTI
kopenska najdišča

TIP
arheološka dediščina

STROKOVNA PODROČJA
arheologija

OBSEG
območje

PRISTOJNA OE
ZVKDS OE Maribor

Lokacija enote

NASELJE
Gornja Radgona

OBČINA
Gornja Radgona

OPIS LOKACIJE
Arheološko najdišče obsega
Grajski grič nad mestom Gornja
Radgona.

KOORDINATE
N: 5171462
E: 5575624
Z: 262 m

OBSEG
območje

NAČIN DOLOČITVE MEJE OBMOČJA
meja je določena na DKN

Opis enote

TIPOLOŠKA GESLA
naselbina

KRATEK OPIS
Številne najdbe (lončenina, keramična vretenca, ognjišča/peči) in debela
kulturalna plast izkazujejo dolgotrajno in obsežno naselbino iz obdobja
kulture žarnih grobišč in tudi mlajše železne dobe ter zgodnjega srednjega
veka.

DOLGI OPIS
/

DATACIJA
pozna bronasta doba, mlajša železna doba, zgodnji srednji vek

AVTORJI
/

Varstvo enote

ZVRST
dediščina

VARSTVENE USMERITVE
arheološka najdišča
(strokovne zasnove 2008)

MEDNARODNO VARSTVO
/

STATUS
spomenik lokalnega pomena

POVEZAVA DO PRAVNIH REŽIMOV
VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE
eVRD

Podatki o vpisu

DATUM VPISA V REGISTER
2. 4. 2002

DATUM ZADNJE SPREMEMBE
1. 8. 2022

PREDSTAVITVENI PODATKI
dokumenti o enoti

Gornja Radgona

Fotografije območja obravnave

Panorama Gornje Radgone

Pogled na most čez Muro z avstrijske strani

Spust z grajskega hriba na severni strani

Nabrežje Mure s čezmejnim mostom

Grajski hrib v vstopni osi mesta

Med Gornjim in Spodnjim Grisom

Zgodovinske plasti Gornjega Grisa

Nabrežje Mure

Zapuščena vinska klet ob vznožju grajskega hriba

Obrečni prostor Mure

Gornja Radgona

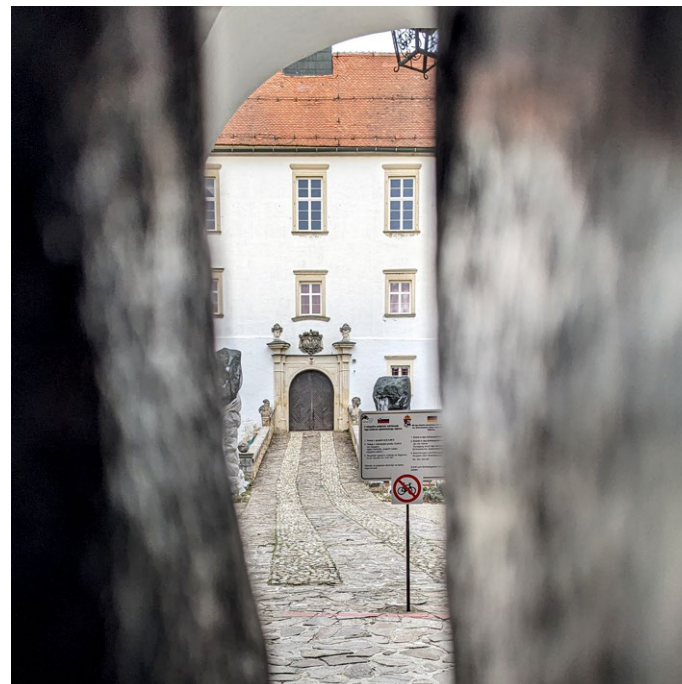
Fotografije območja obravnave

Prihod na plato grajskega hriba s severovzhodne strani

Zgodovinske plasti grajskega hriba

Vhod v grad

Špital

Pot na grajski hrib iz starega mestnega jedra

Južna pobočja grajskega hriba

Drevored na grajskem hribu

Grajsko poslopje

Zgodovinska pot na grad

Arheološka podoba Grajskega griča

Andrej Magdič

Značilnosti dediščine in kulturne krajine

Grajski grič v Gornji Radgoni ima izjemno lego na naravnem prehodu čez reko Muro, ki jo drugod obdaja širok, težko prehodni močvirni pas. Ugodna strateška lega griča, s katerega je bilo mogoče učinkovito nadzorovati glavne komunikacije, ki so ob Muri iz Panonske nižine vodile proti Alpam, je ključno vplivala na njegovo poselitev. Mogočni grad, ki danes stoji na vrhu griča, predstavlja zgolj najmlajšo fazo utrjevanja centralnega položaja, s katerega so nekoč mogočneži obvladovali mejno krajino na skrajnem zahodnem robu Panonije.

Začetki arheološke dediščinske pripovedi radgonskega grajskega griča segajo v konec prve polovice 19. stoletja, ko so izobraženci po vsej avstro-ogrski monarhiji v stremljenju po oblikovanju novih skupnostnih kulturnih identitet iskali njihove civilizacijske izvore v davni preteklosti. Prvi, ki je sistematično popisal dostopne mu podatke o arheoloških odkritjih v domačem kraju, je bil Peter Dajnko (1783–1873), eden vodilnih štajerskih izobražencev svojega časa, rojen v Gornji Radgoni. Svoja dognanja je med letoma 1838 in 1844 posredoval Zgodovinskemu društvu za Štajersko. Prva arheološka odkritja, povezana s prazgodovinskimi gradiščem na radgonskem grajskem griču, segajo v leto 1789. Kot poroča Dajnko, so pri podiranju stare lipe, ki je rasla na veliki zemljeni gomili na vzhodnem pobočju griča, našli "razbitine čelade,

oklepa, meča, zarjavele ostanke konjske opreme ter črepinje glinastih posod". Danes ni dvoma, da je šlo pri omenjenem odkritju za ostanke groba enega od t. i. knezov, gospodujočih gradišču, ki je bilo v pozni bronasti dobi zgrajeno na radgonskem grajskem griču, svoj največji razcvet pa je doživelo v prvih stoletjih starejše železne dobe. Izjemnemu odkritju so kmalu sledila še druga, Gornja Radgona pa je še pred drugo svetovno vojno dobila status enega najzanimivejših prazgodovinskih arheoloških območij na Štajerskem.

Kljub izjemnim arheološkim odkritjem v neposredni okolici prazgodovinskega gradišča pa arheoloških raziskav samega jedra radgonske prazgodovinske "kneževine" vse do šestdesetih let 20. stoletja ni bilo. Šele leta 1960 je Stanko Pahič, arheolog mariborskega muzeja, ob topografskem pregledu prepoznal in kot prazgodovinsko opredelil lončenino, ki jo je našel na površini južnega in severnega pobočja grajskega griča, ter s tem nedvomno potrdil začetke njegove poselitve že v prazgodovini. Na podlagi Pahičevih ugotovitev so arheologi muzeja v Murski Soboti opravili arheološko raziskavo v obliki testnih jarkov, s katerimi je bil prvič pridobljen vpogled v arheološko stratifikacijo najdišča na radgonskem grajskem griču. Rezultate raziskave je Pahič objavil leta 1962 in navedel, da je treba najdene keramične arheološke najdbe datirati v pozno bronasto dobo. V enem od testnih jarkov, izvedenem

na vzhodnem robu vrha griča, tik ob severnem vogalu stavbe Grajska cesta št. 24, so po Pahičevem poročanju odkrili večjo količino "na kup zmetanih človeških kosti". Pahič je jamo s človeškimi kostmi interpretiral kot posledico odstranjevanja grobov z višje ležeče terase, verjetno ob zasajanju grajskega parka. Sklepal je, da je bilo skeletno grobišče verjetno del prvotnega pokopališča okrog cerkve sv. Ruperta.

Pahič je s to interpretacijo arheološko dediščinsko pripoved radgonskega grajskega griča razširil tudi v srednji vek. Čeprav je sv. Rupert kot zavetnik cerkve na griču omenjen šele leta 1436, je cerkvena stavba na tem mestu listinsko izpričana že leta 1182, v darovnici mejnega grofa Otokarja IV., v kateri je kartuzijanom v Žičah med drugim dodelil tudi nekaj posesti v Radgoni. Darovnica je bila izdana pred radgonsko cerkvijo (*ante ecclesiam Racherpurch*), kar poleg cerkve v tem času dokazuje tudi obstoj gradu. Gradnjo te cerkve (ali njene predhodnice) pa moramo glede na zgodovinske raziskave najverjetneje datirati že v 9. stoletje, ko se omenja cerkev na območju grofije Dudlebov (*ad Tudleipin*), katere središče z veliko verjetnostjo postavljamo v današnjo Gornjo Radgono. Poselitev radgonskega grajskega griča poleg zgodovinskih indecev dokazujejo tudi arheološke najdbe. Med lončenino, ki je bila najdena ob arheoloških raziskavah, je namreč tudi takšna, ki jo moramo

nedvomno datirati v čas zgodnjega srednjega veka, med 7. in 9. stoletje.

V sklopu projekta HEI-Transform so bile na vrhnem, nepozidanem delu grajskega griča pod vodstvom dr. Branka Mušiča opravljene geofizikalne arheološke raziskave, katerih rezultati pomembno dopolnjujejo dediščinsko pripoved radgonskega grajskega griča. Med drugim so bili odkriti sledovi vkopov, ki jih dr. Mušič interpretira kot možne grobove. Torej grobove, katerih prekopani ostanke so bili odkriti v enem od omenjenih arheoloških testnih jarkov, izvedenih leta 1962. Obstaja torej velika verjetnost, da so bili z geofizikalno arheološko raziskavo odkriti sledovi ostalin prvotnega sedeža radgonske pražupnije, ki je ob ustanovitvi v 12. stoletju obsegala celoten desni del povodja Mure v današnji Sloveniji, v 14. stoletju pa je bil nato sedež župnije prenesen k cerkvi sv. Janeza Krstnika, v današnji Bad Radkersburg.

Raziskovalni podatki o arheološki preteklosti grajskega griča in njegove neposredne okolice, ki so že dve stoletji del radgonskega kolektivnega spomina, so lahko osnova za oblikovanje sodobne, na lokalno identitetno skupnost naravnane dediščinske pripovedi. Ta pa naj služi kot identitetna osnova za oblikovanje družbenega pomena dediščinske krajine kot sestavnega dela kakovostnega, skupnostno naravnane bivanjskega prostora.

VIRI

Črešnjak, Vinazza, Mele: Archäologische Biographie einer Landschaft an der österreichisch-slowenischen Grenze / Arheološka biografija krajine ob meji med avstrijsko Štajersko in Slovenijo. Schield von Steier, Beiheft 6/2015, Gradec/Ljubljana 2015.

Janez Höfler, O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem (elektronski vir). K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku. Ljubljana: Viharnik, 2016, str. 82.

Branko Kerman, Tü mo: Slovanska poselitev Prekmurja = Slavic settlement of Prekmurje. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota, 2011, str. 12.

Branko Mušič, Barbara Horn: Poročilo o geofizikalnih raziskavah okolice gradu Gornja Radgona, Maribor, 19. 7. 2024.

Stanko Pahič, Gornja Radgona, Varstvo spomenikov 8, 1962, str. 193.

Biba Teržan, Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem / The Early Iron Age in Slovenian Styria. Ljubljana 1990, str. 46.

Dediščina radgonskega gradu

Tim Mavrič

Značilnosti dediščine in kulturne krajine

Zgodovina radgonskega gradu je tesno povezana z zgodovino tukajšnjega zemljiškega gospodstva, ki je zajemalo širše območje kmetijske krajine v okolici obeh današnjih Radgon. Zemljiško gospodstvo je bilo osnovna teritorialna, ekonomska in socialna enota znotraj fevdalne ureditve, grad pa je sprva pomenil njeno administrativno središče, ki je lahko prevzelo tudi vojaško-obrambne funkcije. Tukajšnje gospodstvo se tako prvič omenja leta 1129 kot *Rachersburch*, leta 1147 pa kot *Rategoyspurch* – oboje kaže na obstoj gradu že v 12. stoletju. Grad je bil od vsega začetka v deželno knežji lasti. Sprva so bili tukajšnji zemljiški gospodje Spanheimi, ki so hkrati zasedali mesto koroških vojvod in so tako nadzorovali tudi širše porečje Mure. Sredi stoletja so Radgono prevzeli Traungavci, ki veljajo za ustanovitelje dežele Štajerske. V njihovem času se že omenjajo ministeriali, ki so v njihovem imenu upravljali grad in zemljiško gospodstvo. Ob koncu 12. stoletja so Traungavci izumrli in gospodstvo prepustili Babenberžanom; v času njihove prevlade se pojavi prva omemba radgonske župnije. Sredi 13. stoletja je posest izumrlih Babenberžanov prevzel češki kralj Otokar II. Přemysl, ki je na tedanjem otoku sredi Mure osnoval novo utrjeno mesto, današnjo avstrijsko Radgono. Po njegovem porazu in smrti leta 1276 so njegove posesti prevzeli Habsburžani, ki so ostali tukajšnji formalni posestniki vse do 17. stoletja. Grad se kot

utrjena stavba prvič omenja kot *vest Rakestpurch* leta 1269, v času Otokarjeve prevlade. Zgodnja podoba zgradbe je bila najverjetneje zelo preprosta – takrat je ta obsegala le visok in utrjen palacij nepravilnega pravokotnega tlorisa, kot ga lahko prepoznamo v romanski zasnovi vzhodnega dela severnega trakta.

Habsburžani so radgonski grad še naprej oddajali v zakup ali upravljanje različnim nižjim plemičem, zaradi česar je precej pogosto menjaval kastelane. Med pomembnejša imena gotovo sodi Friderik Stubenberški, ki je stavbo leta 1420 nadgradil z obzidjem in vhodnim stolpom. Ponekod v obodnem zidovju gradu lahko odkrijemo ostanke opornikov tega najstarejšega obzidja, značilnega elementa gotske arhitekture. V zadnjih desetletjih 15. stoletja je grad zasedel ogrski kralj Matija Korvin, ki ga je obdržal do smrti, šele potem je spet prešel v cesarsko last. V času njegove zasedbe je morda ob grajskem obzidju začel nastajati južni trakt grajskega jedra, vendar gre za domnevo, ki jo bo treba še potrditi s stavbnimi raziskavami. Tudi v 16. stoletju so Habsburžani grad oddajali, sredi stoletja ga je za nekaj desetletij zakupil celo Žiga Herberstein, slavni diplomat s cesarskega dvora. Leta 1572 je grad vzel v zakup Gabrijel Strein, ki se je s cesarjem sočasno dogovoril za zmanjšanje zakupnine za vsoto, ki jo bo vložil v njegovo prezdavo in obnovo. Ravno zaradi tega podatka lahko

renesančno fazo razvoja gradu zanesljivo umestimo v zadnjo četrtino 16. stoletja. V tej fazi je grad pridobil polno štiriraktno zasnovano z notranjim dvoriščem; postavljeno je bilo tudi predgradje, ki pa je obsegalo zgolj južni in zahodni trakt, severno stranico je zapiralo obzidje.

Leta 1623 se je cesar grad končno odločil prodati, kupil ga je knez Hans Ulrich Eggenberški. Tudi družina Eggenberg, ki je grad sprva prav tako dajala v zakup, je kmalu izumrla. Maria Eleonora, sestra zadnjega kneza Eggenberškega, je leta 1740 grad prinesla v zakon z grofom Leopoldom Herbersteinom, in ta ga je obdržal tudi po njeni smrti. Napisna plošča nad glavnim vhodom ter grba družin Eggenberg in Herberstein pričajo, da se je grof leta 1775 lotil temeljite prenove: izgrajen je bil severni trakt predgradja, številni detajli (še posebej portali in okenski okvirji) so dobili baročno preobleko. Pri prenovi naj bi sodeloval tudi arhitekt Joseph Hueber, ki je bil sicer uspešen ustvarjalec štajerskega baroka in je z družino

Eggenberg sodeloval tudi že prej. V ta čas lahko najverjetneje umestimo tudi zasnovano grajskega parka, ki jo je moč razbrati v franciscejskem katastru z začetka 19. stoletja. Leta 1789 je grad in gosposčino kupil grof Janez Wurmbbrand, njegova družina si je tu uredila domovanje in tukaj prebivala do leta 1914. Zatem je grad kupil grof Karl Chorinsky, ki pa je zapadel v dolgove in moral leta 1931 zgradbo prodati na dražbi. Takrat je grad kupila uprava Dravske banovine, in sicer z namenom, da v njem uredi zavod za oskrbo onemoglih. Leta 1938 je zato sledila še zadnja prezidava in nastala je sedanja podoba notranjega dvorišča z neorenesančnimi odprtini in arkadami. Med drugo svetovno vojno je bil grad poškodovan, vendar so ga po vojni hitro obnovili. Leta 1948 sta v njem začeli delovati gimnazija in osnovna šola; obe sta tu domovali do leta 1974. Zatem je bila stavba nekaj časa prazna, leta 1991 pa jo je v dolgotrajni zakup vzel podjetnik Milan Herzog, ki jo upravlja kot turistični in protokolarni objekt.

VIRI

Jakič, Ivan (1997), Vsi slovenski gradovi: leksikon slovenske grajske zapuščine. Ljubljana: DZS.

Plemiška dediščina na Slovenskem. Portal temeljnega raziskovalnega projekta "Umetnost v času zatona plemstva: transformacije, translokacije in reinterpretacije". Sodelujoče institucije: ZRC SAZU, UIFS, UM FF, UM FGPA. Gornja Radgona; <https://plemiska-dediscina.zrc-sazu.si/gradovi/gornja-radgona/>.

Sapač, Igor (2024), Umetnostni spomeniki Gornje Radgone (neobjavljena predstavitev in predavanje).

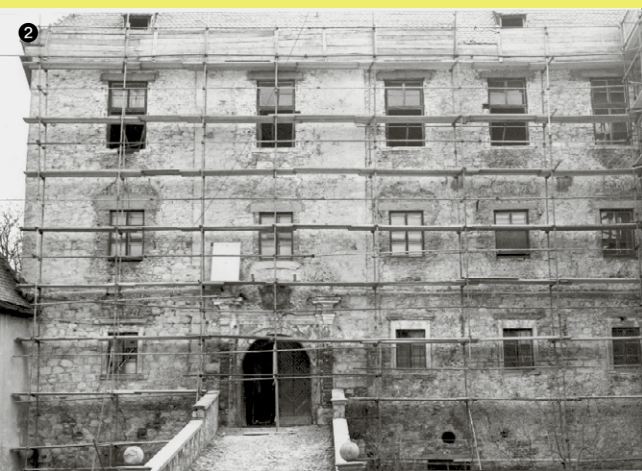
Rodbina Spanheim. Slovenska biografija. Slovenski biografski leksikon; <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi596034/>.

Traungavci. Bavarska plemiška rodbina. Slovenska biografija. Slovenski biografski leksikon; <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi717728/>.

Babenberžani. Slovenska biografija. Slovenski biografski leksikon; <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi1016550/>.

Stopar, Ivan (1991), Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Knj. 2, Med Prekmurjem in porečjem Dravinje: občine Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Murska Sobota, Ormož, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Sulič Urek, Neva, in Irena Kranjc Horvat (1992), Gornja Radgona, Grajska ul. 28, Grad – Konservatorski program. Maribor: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor.

1
Bakrorez s prikazom renesančne podobe radgonskega gradu, vir: Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Stiriae, 1681

2
Med odstranjevanjem ometa z zahodnega pročelja grajskega jedra so na dan prišle prekinitve zidave, ki jasno nakazujejo nekdanji srednjeveški vhodni stolp; vir: Fototeka ZVKDS, OE Maribor

Načrtovanje kot izvir raziskovalnih spoznanj

Tadeja Zupančič

Raziskovanja skozi načrtovanje

Prostor pojmem kot arhitektka; v zavedanju strokovnih nagnjenj in predispozicij, ki izhajajo iz poklicnega izobraževanja in delovanja. Torej ne pišem o prostoru na splošno, ali morda o prostoru vesolja, o matematičnem ali geografskem ali o splošno družbenem ... temveč o konkretnem, z materialno kulturo določenem bivanjskem prostoru. Torej o arhitekturno-kulturnem prostoru kot pogoju in hkrati sledi družbenega delovanja, ki je temeljni pogoj kulture bivanja. V tem smislu je tudi konkretni urbani prostor skupnega, bolj ali manj javnega bivanja arhitekturni prostor, urbani interior, ki ga določajo arhitekturni objekti in procesne, nepredvidljive razvojne dinamike. V tem smislu gre razumeti tudi prostor arhitekturne krajine v širšem smislu, četudi je v svojih specifikah to tudi predmet krajinske arhitekture in še mnogih drugih strok. Tako kot je skrb za arhitekturno, urbano oz. različno drugo kulturno dediščino skrb različnih strok. Vendarle pa na evropski ravni očitno obstaja soglasje o tem, da je temeljna odgovornost za oblikovanje prostora, odnos do naravne in kulturne dediščine, na plečih arhitektov. O tem priča preambula direktive o priznavanju poklicnih kvalifikacij, ki je bila za področje arhitekture leta 2005 prepisana iz podobnega dokumenta iz leta 1984. Gre za javni interes, ki se izraža v regulaciji poklica arhitekta: "Arhitekturno oblikovanje, kakovost zgradb, njihova usklajenost z okoljem, spoštovanje naravne in mestne

krajine ter javna in zasebna dediščina so zadeve javnega interesa. Vzajemno priznavanje kvalifikacij mora zato temeljiti na merilih kakovosti in količine, ki zagotavljajo, da so osebe s priznanimi kvalifikacijami sposobne razumeti in uresničiti potrebe posameznikov, družbenih skupin in organov oblasti, kar zadeva prostorsko načrtovanje, oblikovanje, organizacijo in realizacijo struktur, ohranitev in izkoriščanje stavbne dediščine in zaščito naravnega ravnovesja." (Direktiva 2005/36/ES, preambula 27)

Odtod torej v tem pisanju poudarek glede načrtovanja arhitekturnega prostora: v širšem smislu prostorske kulture, ki je v sodobnem času participativna, vedno bolj kolektivna in interdisciplinarno vpeta. Ob zavedanju, da v skladu z omenjeno evropsko direktivo in potrjeno skladnostjo arhitekturnega izobraževanja s taistim dokumentom svoje odgovornosti, omenjene v preambuli, arhitekti ne moremo oz. ne smemo prelagati na druge stroke, temveč moramo poskrbeti za družbeno vpetost in uveljavitev generalistične, ne le analitične, temveč tudi konvergentno razmišljujoče in k raznoliki kontekstualni celovitosti stremeče vloge arhitekturnega načrtovanja, ki jo s poenostavljenim besediščem o lepem, vzdržnem in skupnem poudarja tudi ideja novega evropskega Bauhausa.

Raziskovanje je po eni strani izhodišče arhitekturnega načrtovalskega procesa, saj so za oblikovanje

predstav o prostorskih priložnostih potrebna raznolika (spo)znanja o mnogopomenski družbeno-prostorski danosti. V mislih imam torej arhitekturo v najširšem smislu kreativnih tveganj v različnih merilih, torej tudi arhitekturno-urbanistično dimenzijo. Po drugi strani pa je raziskovanje tudi rezultat arhitekturnega načrtovalskega procesa. Ker rojeva spoznanja, za katera je prej ali slej nujno treba stopiti v oblikovalski "laboratorij" kot prostor bolj ali manj svobodnih simulacij, testnih preizkusov, manipulacij bolj ali manj obvladljivih parametrov, bolj ali manj spekulativnega hibridnega eksperimentiranja, prostor refleksije in medij raznolike komunikacije. Posamezni "arhitekturni projekti" so pravzaprav, ob izpolnjenih temeljnih kriterijih raziskovalne kakovosti – relevance, rigoroznosti in inovativnosti – iteracije kontinuiranega raziskovalnega procesa, razvoja novih raziskovalnih spoznanj. Več o lastnostih, pogojih in kriterijih arhitekturnega raziskovanja ter o pomenu raziskovalne klime v arhitekturnem izobraževanju najdemo v listinah Evropske zveze arhitekturnih šol: EAAE Charter on Architectural Research (2022) in Principles and Practices of Architectural Education (2018).

Oblikovanje je torej gonilo, vodilo, motiv raziskovanja (*design-driven research*). Kot pristop k izmuzljivim problemom (*wicked problems*) oz. način mišljenja in delovanja zahteva odprtost raziskovalnih vprašanj, kot protiutež za uravnavanje negotovosti pa poglobljeno kritičnost. Je izhodišče za iterativni razvoj raziskovalnih ciljev ali vprašanj (*design-based research / practice-based research*), usmerjeno je k oblikovanju (*research for design*), arhitekturno snovanje pri tem postaja raziskovalni laboratorij (*research by design* ali *research through design*). V takšnem raziskovanju nastajajo artefakti, predstavitve objektov, prostorov, procesov in še česa, ki so same po sebi demonstracija raziskovalnih rezultatov. Res pa je, da branje raziskovalnih spoznanj iz artefaktov lahko dela težave, če predstavitev ne pospremimo z nekaj kritično dosledno razvite besedne argumentacije. Te težave so lahko tako hude, da v diskusijah z drugimi strokami ločimo raziskovalne in oblikovalske projekte, čeprav se ti dinamično, hibridno prepletajo.

Prostorske ideje se rojevajo iz prepleta življenja v prostor(e), preteklih izkušenj, pogledov z različnih distanc in zornih kotov, raznolikega branja prostora in dotedanjih interpretacij drugih raziskovalcev in/ali sooblikovalcev prostora, ki jih (arhitekti) spoznavamo, dojemamo in integriramo. Ob vsem tem razvijamo svoj sistem temeljnih vrednot in načina vrednotenja, ki ga tudi uporabljamo za izbor ključnih izhodišč za razvoj idej, za oblikovanje raziskovalnih in načrtovalskih ciljev ... V vsakdanjem načrtovalskem žargonu v našem kulturnem prostoru, ko smo v merilu in realni

konkretnosti arhitekturnih praks, ta del "raziskovanja" tako tudi poimenujemo. Potem se začne "projekt". Zveni, kot bi se raziskovanje s tem končalo in začelo "projektiranje". V rutinskem procesu, kjer gre vse po istem kopitu, je žal to morda res. V raziskovalni radovednosti pa se v rigorozni kritičnosti spremeni predvsem zorni kot. Morda oddaljenost od konkretnih problemov. Morda se pogled bolj izrazito usmeri v prihodnost, do izraza pride moč konvergentnega mišljenja ustvarjalca. Začne se konceptualizacija idej, pot k vedno bolj izostrenim, izčiščenim iteracijam, ki jih pogosto imenujemo "rešitve", čeprav se morda zavedamo, da so pravzaprav ena od mnogih možnosti. V odprtem procesu razvoja prostora so morda le možen trenutek. To interpretacijo tem, idej, prostorskih možnosti ... vodi v bistvu kontinuiteta temeljnih vrednot, ki jim sledimo ter jih v oblikovalskih iteracijah in alternativah tudi razvijamo in izčiščujemo. Kako vemo, da smo jih izčistili? Kdaj se nam to zgodi in zakaj? Če "projekt" razvijemo s kritično rigoroznostjo, z jasno argumentacijo, s povabilom v svet spoznanj, ki nastajajo v izbranem "projektu", lahko prepoznamo raziskovalno naravo tudi v tej plasti arhitekturnega delovanja. Še več: zagledamo bistvo, zaradi katerega vse preostalo raziskovanje mislimo in delamo, in predvsem zagledamo bistveni prispevek h kulturnim dimenzijam trajnostnega razvoja družbe. Vidimo, da se je snovanje začelo daleč pred odločitvijo za alternativo, ki jo želimo podrobneje proučiti, in da se raziskovanje ne konča z materializacijo v določenem trenutku zasnovanih idej v prostoru. Poleg spoznanj, ki jih je mogoče posplošiti, lahko izpostavimo predvsem neponovljiva, enkratna spoznanja, ki bi jim vsakršno posploševanje izničilo pomen in vplivnost. Za prenosljivost takšnih spoznanj je potrebna sposobnost argumentacije pomena te enkratnosti. Razvoj jezika za sporočanje arhitekturnih spoznanj družbi, za katero arhitekti delamo.

Ob razmišljanju o argumentaciji raziskovalnih dimenzij arhitekturnega snovanja se mi porajajo naslednja vprašanja. Izhajam iz treh temeljev kriterijev raziskovalne kakovosti, ki veljajo za znanstveno, umetniško, s tem pa tudi za hibridno raziskovanje, kakršno je arhitekturno.

Relevantnost (pomen, bistvo ...)

- Kako identificirati ključne raziskovalne probleme in/ali teme, jih izostri v raziskovalne cilje ali vprašanja ter uporabiti kot vodilne ideje v iterativnem, odprtem raziskovalnem procesu?
- Kateri so cilji raziskovanja, ki izvira iz načrtovanja izbranih prostorov in ga obenem napaja, poteka pa v jedru procesa načrtovanja oz. oblikovanja ključnih usmeritev in alternativ?

Rigoroznost (natančnost, jasnost, doslednost, sledljivost ...)

- Katere so značilnosti načrtovalskih praks, ki jih predstavljajo oz. poosebljajo posamezne mentorske skupine? Kako se te skupine kritično umeščajo v kontekst stroke (drugih praks)? Na podlagi česa in kako razvijajo vrednostni okvir, na podlagi katerega se pozicionirajo v družbenih kontekstih in tudi – racionalno in/ali intuitivno – odločajo v oblikovalsko-raziskovalnih iteracijah?
- Kako se iste/podobne izbrane teme/cilji manifestirajo v različnih projektno-raziskovalnih skupinah? Kako se skozi iteracije teme/cilji razvijajo oz. spreminjajo, kdaj in zakaj?
- Kakšna in katera spoznanja lahko pridobimo z oblikovanjem, torej s kreativno-reflektivnim mišljenjem in delovanjem hkrati, in jih ne moremo drugače, npr. zgolj s teoretiziranjem ali zgolj z rutinskim delovanjem?

Inovativnost (svežina ...)

- V čem je razumevanje arhitekturnih problemov, pojavov ... originalno in zakaj? Kaj je novo v razumevanju/dojemanju/snovanju prostora?
- Katera raziskovalna spoznanja so prenosljiva s posploševanjem in katera z utemeljevanjem enkratnosti?

- V primerjavi s čim/v katerih kontekstih so rezultati raziskav RevitLabov inovativni? Za katere skupine publike, v katerih kontekstih so rezultati raziskav potencialno relevantni? Kako utemeljiti oz. reformulirati prispevek rezultatov raziskovanja za raznolike ciljne skupine?

Pričujoče RevitLabe vidim kot priložnost za raziskovalni trening utemeljevanja spoznanj, ki jih je mogoče do določene mere posplošiti, da postanejo prenosljiva. Glede na izbrano problematiko pa so tudi priložnost za utemeljevanje enkratnosti oz. nepovljivosti ne le prostorskih pojavov, temveč tudi neponovljivih raziskovalnih spoznanj. Ker so bili RevitLabi razviti v pedagoškem procesu arhitekturnega izobraževanja, je tovrstni raziskovalni trening predvsem naloga nosilcev tega pedagoškega procesa. Natančnost izražanja, povezovanje abstraktnih pojmov s konkretnimi pojavi in obratno, iskanje paralel in sorodnih konstelacij v različnih kontekstih, različne pozicije in razdalje pogledov na iste in sorodne teme, probleme, ideje ... – vse to je morda v pomoč. V tem raziskovanju se rojeva arhitektura, ki presega vsakršno rutinskost. Namesto brezbržnosti izkazuje svežino, spoštljivost in kreativno odzivnost do raznoliko ranljivih družbenoprostorskih kontekstov arhitekturne oz. kulturne dediščine.

VIRI

EAAE Charter on Architectural Research (2022); <https://www.eaae.be/about/statutes-and-policy-papers/eaae-charter-architectural-research/> (dostop: avgusta 2024)

Principles and Practices of Architectural Education: A Position Paper of the EAAE Education Academy (2018); <https://www.eaae.be/wp-content/uploads/2018/10/EAAE-EA-Porto-position-paper-180901.pdf> (dostop: avgusta 2024)

Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2005/36/ES z dne 7. septembra 2005 o priznavanju poklicnih kvalifikacij (2005); <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0036> (dostop: avgusta 2024)

Naselbinska dediščina

Industrijska dediščina

Arheološka dediščina

Grajska dediščina

Vključujoče načrtovanje

Vključujoče načrtovanje v praksi

RevitLab Gornja Radgona

Miloš Kosec

Skupina mentorjev in študentov s Fakultete za arhitekturo in z oddelka za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani se je z razvijanjem treh variant revitalizacije grajskega griča v Gornji Radgoni in okolice začela ukvarjati jeseni 2023. Delo je potekalo vzporedno z raziskovalnim delom in predstavitvijo rezultatov raziskovalcev drugih disciplin, ki sodelujejo v projektu, in v sodelovanju z odborom lokalnih deležnikov: predstavnikov lokalne samouprave, gospodarstva, nevladnih organizacij, civilne družbe in odgovornih konservatorjev ZVKDS, da bi preizkusili proces vključujočega načrtovanja, kjer vsi deležniki usklajujejo svoje interese ter upoštevajo dobrobit dediščine, razvojne potrebe in interese v lokalni skupnosti.

Začetek dela jeseni 2023 je bil sestavljen iz obiskov terena, kjer so študentje ob pomoči mentorjev začeli spoznavati prostorski kontekst, brati zgodovinske plasti in izvajati prostorske analize obravnavanih območij. Obenem so skupini mentorjev in študentov na Fakulteti za arhitekturo predavali raziskovalci iz drugih sodelujočih disciplin, da so jih seznanili s teoretskimi izhodišči in raziskovalnimi dilemami drugih področij ter s tem pripravili teren za plodno interdisciplinarno sodelovanje.

Decembra 2023 je mentorska skupina na sedežu občine Gornja Radgona pripravila prvo delavnico s sodelujočimi skupinami lokalnih deležnikov. Delavnica je bila sestavljena iz dveh delov: iz predstavitve opravljenih prostorskih analiz in nato strukturirane debate o razvojnih izzivih obravnavanega območja. Debata z različnimi skupinami lokalnih deležnikov je bila zasnovana okrog treh vprašanj: kakšni so razvojni izzivi in prednosti občine Gornja Radgona, kakšni so razvojni problemi in prednosti ožjega območja grajskega griča z arheološkim najdiščem in mestnega jedra ter kateri programi so po mnenju deležnikov najustreznejši (in kateri niso primerni) za obravnavano območje. Debata je bila načrtno zasnovana brez programskih ali prostorskih predlogov projektne skupine, zato da mnenja lokalnih deležnikov na začetku procesa ne bi bila pogojena z reakcijami na projektna predvidevanja, ampak obratno – da bi bili projekti razviti z razumevanjem različnih lokalnih pogledov, idej in tudi potencialno problematičnih nasprotnih pogledov različnih skupin lokalnih deležnikov na prihodnji razvoj območja.

Nadaljevanje procesa je sestavljala serija predstavitev in debat z raziskovalci iz drugih sodelujočih disciplin,

ki so mentorskim skupinam spomladi 2024 predstavili rezultate svojega raziskovalnega dela na območju Gornje Radgone, predvsem grajskega griča in okolice. Na podlagi prostorskih analiz, rezultatov prve delavnice z lokalnimi deležniki in raziskovalnih rezultatov drugih sodelujočih znanstvenih disciplin se je projektno delo mentorske skupine nadaljevalo z ambicijo, da se za dediščinsko območje grajskega griča in okolice v Gornji Radgoni oblikujejo tri različne rešitve dolgoročne, trajnostne revitalizacije, ki bi programsko in identitetno ključno obogatile gospodarski in kulturni razvoj občine, obenem pa omogočile tudi dolgoročno ohranitev in revitalizacijo dediščine obravnavanega območja. Konceptne zasnove so bile vsem raziskovalcem predstavljene 26. marca 2024 na skupni delavnici na Fakulteti za arhitekturo. Maja so bili nato korigirani predlogi skupnega dela predstavljeni na drugi delavnici z lokalnimi deležniki v Gornji Radgoni. Predstavitvi konceptnih variant treh projektov je sledila strukturirana debata, katere namen je bil zjeti in uskladiti različne poglede vseh petih sodelujočih skupin lokalnih deležnikov na prednosti in pomanjkljivosti predlaganih rešitev. Nastalo gradivo je pomenilo ključni korektiv projektnega raziskovalnega procesa ter je končne spremembe in dopolnitve usmerjalo tako, da bi bili poleg rezultatov raziskovanja vseh disciplin skozi vključujoč proces načrtovanja kar najbolj upoštevani raznoliki (in včasih nasprotujoči si) pogledi vseh skupin lokalnih deležnikov.

Trije projekti – zaključeni so bili v začetku junija 2024 – predstavljajo različne, a komplementarne možnosti revitalizacije in razvoja grajskega griča in okolice v Gornji Radgoni v prihodnjih letih, s posebnim ozirom na pretežno še neizkopano arheološko dediščino. Rezultati so bili prvič javno predstavljeni na skupni razstavi vseh štirih RevitLabov junija 2024 v Ljubljani, septembra 2024 pa je bila v Gornji Radgoni odprta razstava z javno predstavitvijo vseh treh projektov za območje grajskega griča in okolice.

1 Delo na terenu se je začelo z obiski območij obdelave in pogovori s predstavniki lokalnih skupnosti. Na sliki so raziskovalci projekta HEI-Transform na prvem obisku gradu in mestnega središča Gornje Radgone v jeseni 2023.

2 Analitično delo na terenu je potekalo v sodelovanju študentov in raziskovalcev.

3 Delavnice z lokalnimi deležniki so bile ključne za celoten proces, saj so na njih različni deležniki soočali svoja mnenja. Z upoštevanjem ključnih izhodišč smo potem v zaključni fazi načrtovanja pripravili tri alternativne predloge za prilagojeno ponovno rabo obravnavane dediščine. Na sliki razprava na drugi delavnici v občini Gornja Radgona.

Gornja Radgona, “Twin City”, “slovenska Troja”,* mesto sejmov in penin? Aleksander Ostan

O procesu

Gornja Radgona je le en pol nekoč enotnega mesta, Radgone, ki je segalo prek Mure. Slednja je skoraj stoletje dolgo ločevala obe hemisferi urbanega organizma, dokler nista slovenski in avstrijski del pred leti pričela ponovno razmišljati o skupni prihodnosti, saj bi lahko kot znova združeno mesto celoviteje zaživela in delovala v regiji.

Naša skupinica sedmih študentov iz petih evropskih držav se je soočila z (urbano) zgodovino obeh Radgon, da bi ju lahko ponovno “mislili” kot celoto. Po prvih strateških premislekih (železnica, promet, Mura ...) so se osredotočili na slovenski del mesta in tu obravnavali štiri za razvoj pomembna dediščinska območja: 1. grajski grič; 2. staro mestno jedro in njegovo vplivno območje; 3. linearni pas vzdolž Mure; 4. industrijsko območje bivše tovarne Elrad v središču mesta.

Opravili so večplastna branja zgodovinskih plasti mesta (vključno z arheologijo) in jih ovrednotili ter pripravili različne scenarije urbanega razvoja, s poudarkom na celovitih procesih reurbanizacije in revitalizacije sicer precej razpršenega naselja.

* Tako je Radgono v svoji publikaciji Arheologija Pomurja v devetdesetih letih poimenovala arheologinja Irena Šavel.

Refleksija Maruša Zorec, Andraž Keršič, Uroš Rustja

O procesu

Raziskovanje skozi proces načrtovanja omogoča, da prostorska izhodišča, lokalno skupnost in usmeritve deležnikov na ustvarjalen način vključimo že v razvoj projektov. Intervencije, razvite prek take iterativno-interaktivne metode, v sebi nosijo prevojno možnost, da se izoblikujejo med procesom samim.

Pozabljeni prostori Gornje Radgone skrivajo številne fragmente preteklih časov. Sledi identitete, ki so se v času življenja nekaj generacij zabrisale, smo poskušali odkrivati v še ohranjenih prostorih dediščine, njihovih prostorskih nastavkih in kulturni krajini porečja Mure, ki obliva mesto. Prostorske potenciale smo na treh delavnicah našli skupaj s bivalci grajskega hriba, županjo z mestno upravo in drugimi prostorskimi odločevalci. Lokalno skupnost smo v proces vključili kot nujen del dediščinske skupnosti in končnih uporabnikov prostora. Kot pravi režiserka in arhitektka Meta Hočevar, je čas prostor, ki ga določi zgodba. Brez človeka prostora ni.

S projekti, ki jih povezuje želja po ustvarjanju heterotopičnih prostorov za lokalno skupnost, smo želeli pokazati, da je iz obstoječih prostorskih nastavkov mogoče ustvariti kakovosten in zvezen javni prostor, ki mesto povezuje znotraj njegovih okvirov in tudi prek meje. Vsebinski premisleki se ukvarjajo s predstavitvijo arheologije in naseljevanjem dediščine, z novimi živimi vsebinami, življenjem ob reki, programskimi

predlogi za oživitev radgonskega gradu in dvorcev ter z ustvarjalnim regionalnim in čezmejnim medkulturnim povezovanjem.

Predlogi študentov z metodo vključevanja lokalne skupnosti oživljajo pozabljene prostore Gornje Radgone ter izpostavljajo in utrjujejo tiste korenine, ki ta prostor delajo poseben. Spet ga povežejo z reko, da bo lahko ohranil svojo posebno lepoto in, kot pravi režiser in pisec Jan Krmelj, spet postal “kraj, dovolj nasičen s smislom, da dopušča odsotnost”.

Refleksija

Tatjana Capuder Vidmar

O procesu

Prostorska celota Gornje Radgone je palimpsest zgodovinskih plasti, ki segajo od prazgodovine do rimskega in srednjeveškega obdobja, baroka in industrijske dobe ter do sodobnih prostorskih posegov. Tu je kulturna dediščina označevalka preteklosti. Označuje zgodovinski prostor in je hkrati nosilka kulturnih vrednot kraja v sodobnosti. Kulturna dediščina je tako ena izmed konstitutivnih plasti sodobnega mesta.

Mesto kot prostorski fenomen lahko dobro deluje le, če v njem dobro delujejo posamezni urbani elementi, ki so med seboj vitalno povezani. Velja tudi, da so posamezni urbani elementi lahko vitalni, če v prostorskem smislu dobro deluje mesto kot celota.

Predvidevamo, da bi gornjeradgonski grad postal konstitutivni del mestne celote – kot je to že bil v preteklosti – le, če ga ponovno povežemo z mestnim prostorom ob vznožju grajskega hriba, z objekti kulturne dediščine (prazgodovinske gomile, Rotenturm, Šahenturn, Sv. Peter, Špital, Admontski dvorec itd.) in z reko Muro, v harmonično celoto, v kateri so jasno definirana urbana vozlišča (trgi in parki) ter povezave med njimi (ulice in zeleni sistem).

Objekte kulturne dediščine lahko povežemo v prostorsko mrežo, ki postane del urbane celote in zato lahko spontano pritegne nove urbane vsebine, potrebne za sodobno življenje mesta.

Povezovanja razpršenega mestnega središča Projektna skupina 1

Mentor

doc. Aleksander Ostan

Študenti

Luka Andjelković

Ana Kodrič

Vladyslav Kvitka

Azra Mustafić

Adrijan Piano

Ajhan Skenderoski

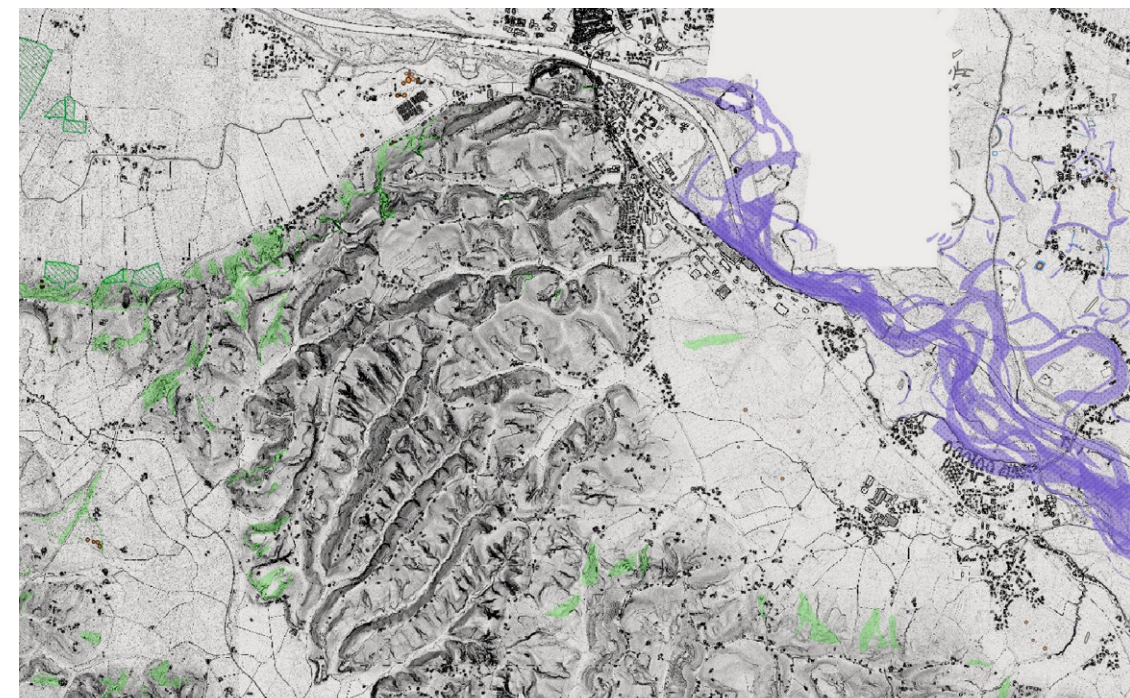
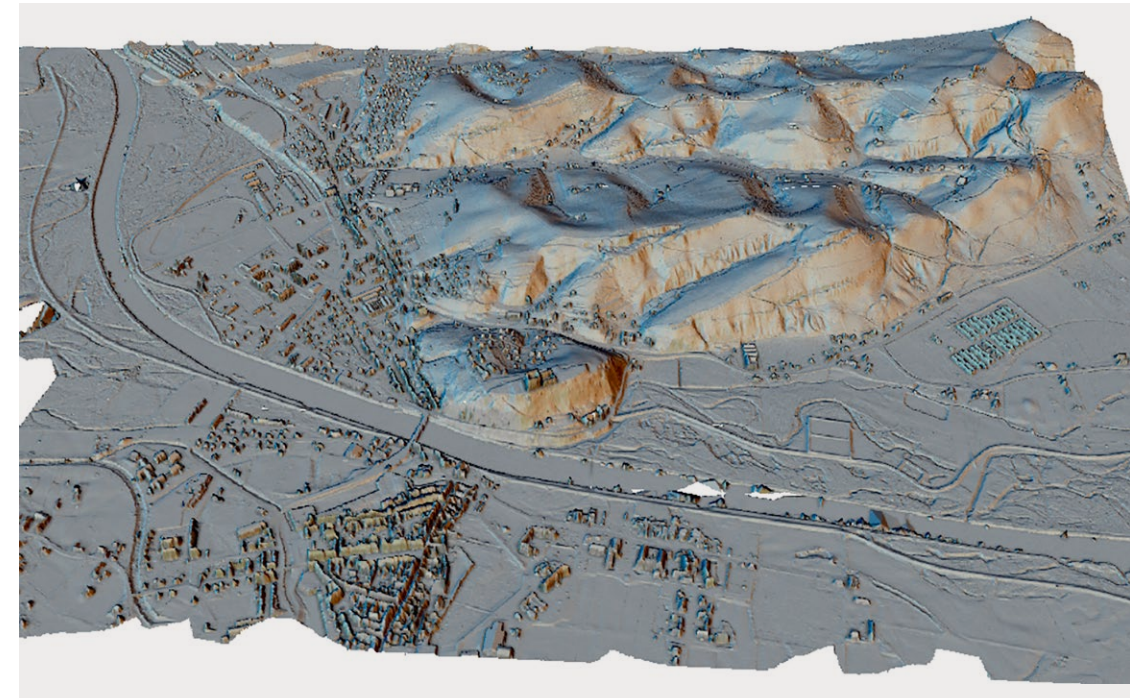
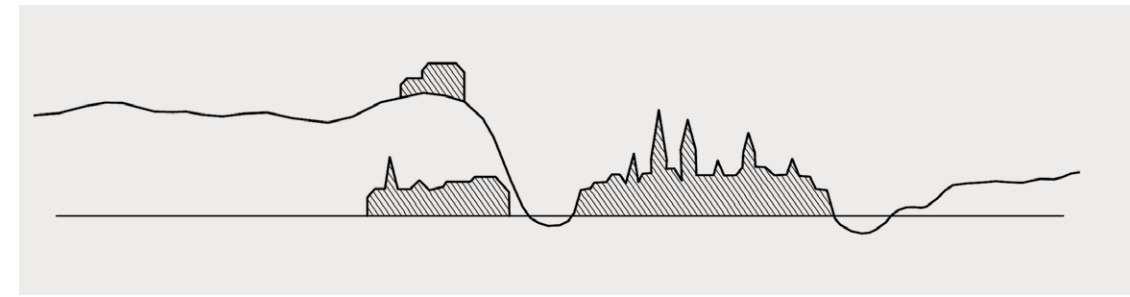
Katja Založnik

Slovenske gorice se na skrajnem severovzhodnem robu, tako rekoč na svojem zadnjem hribčku, dotaknejo reke Mure in panonske ravnice, ki leži onkraj nje. Na tem geografsko, krajinsko in strateško izjemnem kraju se je že v prazgodovini razvila naselbina oz. gradišče, o čemer pričajo bogate stratigrafske arheološke plasti. Antičnih sledi so odkrili manj, mnogo pa jih je spet iz srednjega veka, ko je na hribu nastal prvi grad, v njegovi bližini pa tudi prva cerkev s pokopališčem. Malo zatem je mestna zasnova nastala tudi pod hribom, na otočku med rokavi Mure, v renesansi pa so okoli nje zgradili tudi pravo mestno obzidje. Šele v naslednjem koraku se je predmestje razširilo nazaj na desni breg, med grajski hrib in reko, kjer je tudi zametek današnje Gornje Radgone. Oba pola kraja sta se z državno mejo ločila šele po prvi svetovni vojni ter živela večinoma ločeni življenji tudi po drugi vojni. Šele v novem tisočletju, po osamosvojitvi Slovenije in opustitvi meja v Evropi, se mesti spet tesneje povezujeta.

Gornja Radgona, "Twin City", "slovenska Troja", mesto sejmov in penin?

Historično zasnovo mesta, ki se je s točke prehoda čez reko pahljačasto razvila v treh smereh proti jugovzhodu, je sodobna Gornja Radgona po drugi svetovni vojni žal spregledala, in v desetletjih stihijskega razvoja se je povsem razpršila v odprti prostor med Muro in goricami. Prostorskemu neredu smo priča že med približevanjem kraju, saj motnje pozidav ne kazijo le pogledov na dominantne točke kraja, temveč vplivajo tudi na zabris identitete znotraj urbanega uličnega tkiva. V tej nalogi pa nismo poskusili reševati celotnega mesta, temveč smo se osredotočili na njegovo zgodovinsko jedro, v katerem se še skriva izvorni zapis kraja.

Prostor smo razdelili na štiri območja (grajski hrib, staro mestno jedro, obrečni pas in osrednja industrijska cona) ter poskusili v skladu z njihovo naravo ponuditi možnosti za celovito celjenje vsakega izmed njih. Tako smo predvideli "krpanje" obstoječega stavbnega tkiva na območju obeh zgodovinskih ulic (Spodnji in Gornji Gris), z vitalnega predela stika med historičnim in sodobnim mestom smo umaknili največji in najbolj moteči kompleks industrije, ga nadomestili z urbanim središčem mešane rabe ter območje vzdolžno in prečno povezali.

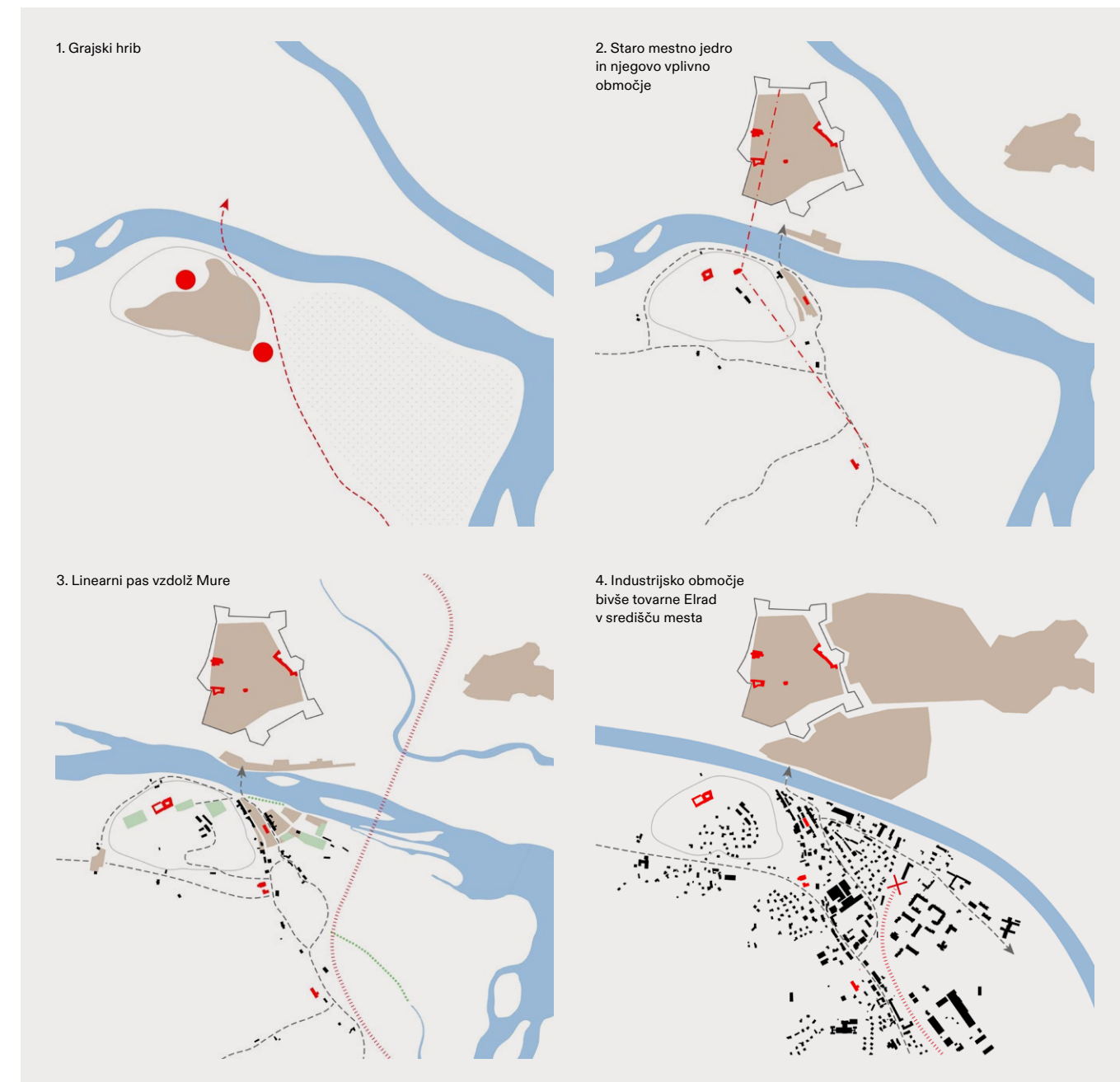

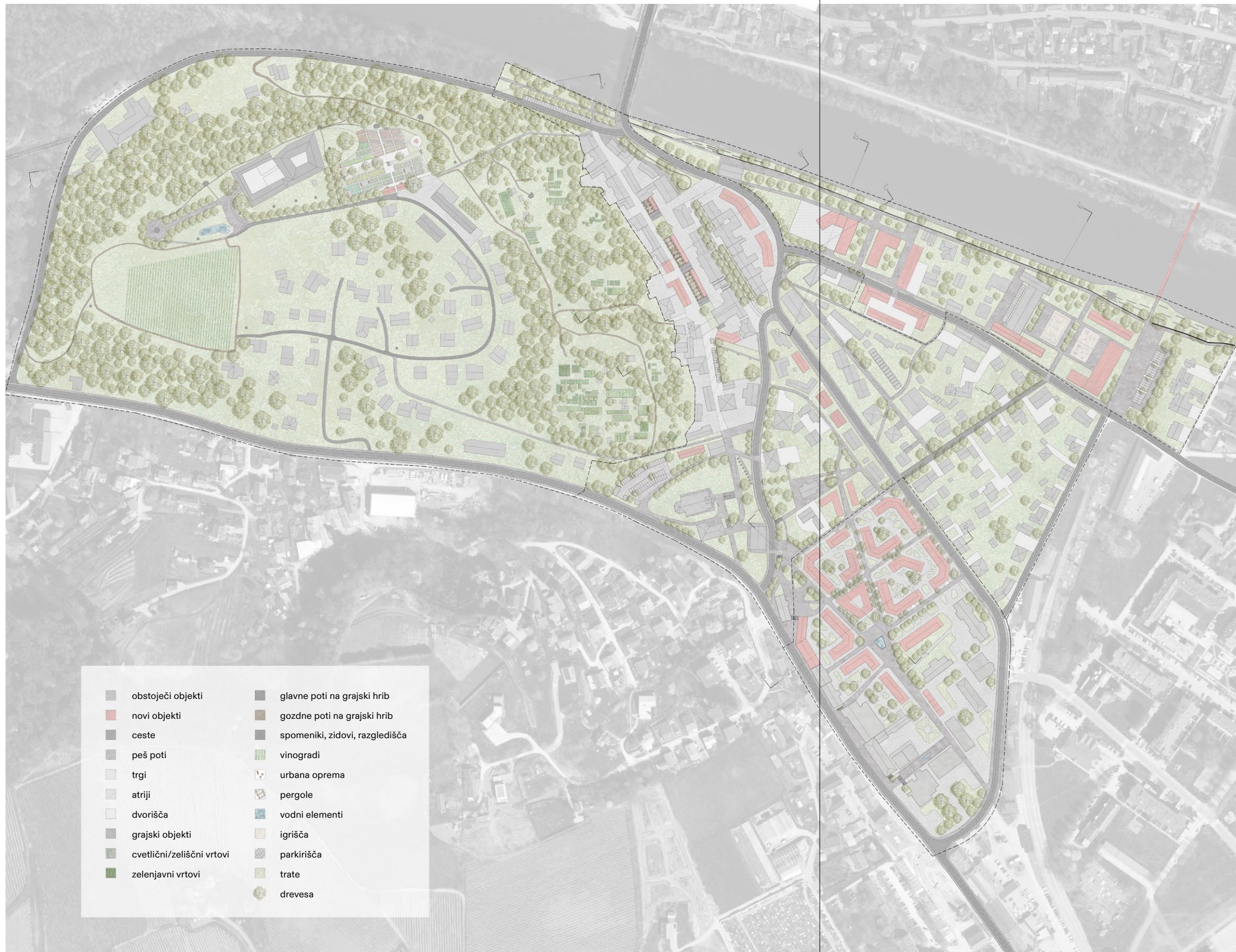

Kratka urbana zgodovina Radgone

Tudi heterogeno obrežje Mure smo reurbanizirali s kulturnimi in javnimi funkcijami ter jih z brvmi povezali z avstrijsko stranjo mesta. S trajnostnimi ureditvami prometnega režima, pri katerih večinoma dajemo prednost pešcu in kolesarju, smo zagotovili varne povezave med odprtimi prostori historičnega mesta ter te povezali tudi

s starimi potmi na grajski hrib. Na slednjem smo celovito in na sodoben način reinterpreterali nekdanje vrtno ureditve (z vso pripadajočo urbano opremo), jih povezali z odprtim grajskim kompleksom ter na mestu nekdanje cerkve, na presečišču ključnih osi obeh mest, predlagali razgledni stolp kot njeno sodobno evokacijo.

Povzetek analize

Skozi naš projekt smo skušali prepoznati ključne probleme in potencialne precej razpršenega (pred)mestnega jedra na slovenski strani, se opreti na preostale še berljive sledi dediščine ter ponuditi predloge za notranjo preobrazbo središča kraja in nastavke povezovanja z avstrijskim delom mesta.

Grajski hrib:
celovita oživitev s krono mesta

Grad se je zaradi lastniške situacije precej odtujil prebivalcem mesta, pa tudi turisti ga zaradi neurejenega griča manj obiskujejo. Zato predlagamo obuditev mreže pešpoti, ki se po značaju medsebojno razlikujejo (od mestnih, gozdnih, vrtnih in doživljajskih do arheološke, ki nas vodi po robovih prazgodovinske naselbine), a ponudijo bogastvo doživetij grajskega hriba. Ob poteh na strateških točkah dodajamo nova

razgledišča, na lokaciji srednjeveške cerkve sv. Ruperta pa postavimo razgledni stolp, ki nas spomni na nekdanjo dominantno, ki je stala na presečišču osi med glavnima ulicama avstrijske in slovenske Radgone. S sodobnimi reinterpretacijami ureditev grajskih vrtov in vinograda vrnemo grajskemu platoju še spomin na ekološko in kontemplativno doživetje ter mu ponudimo možnosti turističnega programa.

Podrobnejša situacija predlaganih ureditev na grajskem platoju

Shematski prikaz ureditev na grajskem hribu

Shematski prikaz ureditev na grajskem platoju

Prerez AA s predlaganimi ureditvami na grajskem platoju

Urbani pas ob Muri:
celovita zgostitev in povezovanje onkraj

Mura še danes pomeni ločnico v prostoru, čeprav bi lahko bila predvsem povezovalka; tako v odnosu do avstrijske strani kot tudi znotraj naše. Zato smo predlagali ustrezne vzdolžne in prečne povezave za večjo dostopnost do reke, ob njih pa nanizali tudi nove javne programe ter ponudili možnosti uporabe reke za plovbo in turizem. Tako za naslednja leta predlagamo umik neustrezno umeščenega nakupovalnega centra ob reki ter namesto

njega vzpostavitev oblikovno in programsko smiselnega začetka tretjega urbanega niza nekdanje "urbane pahljače". Na vzhodni rob nabrežja (na območju nekdanje pekarnice in elektra) umestimo izobraževalni kampus (srednješolsko središče z vrtcem in šolo) ter ga z novo brvjo za pešce in kolesarje povežemo z Avstrijo.

Podrobnejša situacija predlaganih ureditev v obrečnem pasu

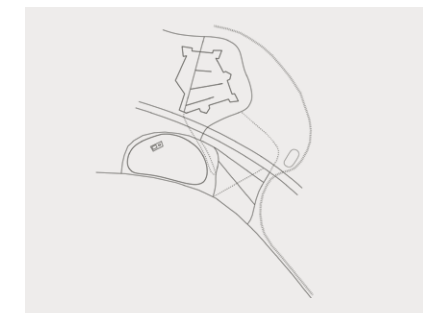
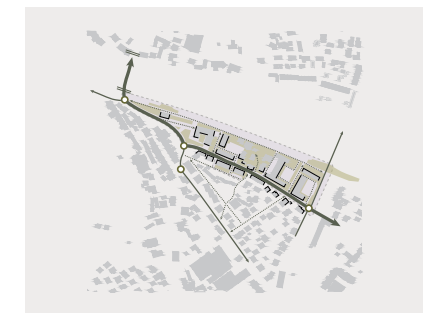

Diagram ureditve prometne mreže

Shematski prikaz ureditve obrečnega pasu

Prerez DD s predlaganimi ureditvami v obrečnem pasu

**Staro mestno jedro:
celovita prenova in revitalizacija območja**

Historičnemu mestnemu jedru, najbolj občutljivemu, a hkrati degradiranemu območju Gornje Radgone, smo poskusili povrniti izvorno obliko pahljačaste zasnove, kar smo storili z zgoščanjem in dodajanjem stavb na smiselnih pozicijah ter z umikom parkirišč. Z Jurkovičeve ulice smo umaknili industrijsko proizvodnjo in na celotnem območju uredili promet. Predlagamo tudi reševanje nivojsko

zahtevnega prostora med Jurkovičevo in Kerenčičevo ulico, ki bi jima vrnilo kakovosten mestni značaj, s prečnimi prehodi, ozelenitvami in navezavo na Muro (celovito revitalizacijo območja) pa v središču mesta vzpostavimo možnost javnega programa in življenja ter izjemno kakovost bivanja.

Podrobnejša situacija predlagane ureditve starega mestnega jedra

Diagram pomembnih stavb starega mestnega jedra

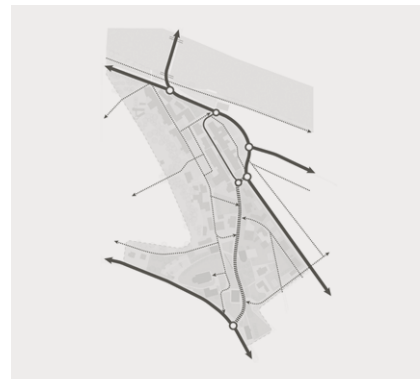

Diagram prometne ureditve starega mestnega jedra

Prerez BB s predlaganimi ureditvami območja starega mestnega jedra

Prerez CC s predlaganimi ureditvami območja starega mestnega jedra

**Centralno industrijsko območje:
celovita preobrazba v novo središče**

Območje nekdanje tovarne Elrad že (pre)dolgo preprečuje naravno povezavo med starim in novim središčem kraja ter s tem razvoj mesta kot celote. Zato je skrajni čas, da se neustrezne dejavnosti umaknejo iz središča mesta in omogočijo vzpostavitev novega, centralnega mestnega predela mešane rabe, v katerega se lahko umestijo vse manjkajoče mestne vsebine, od javnih, kulturnih

in poslovnih programov pa do stanovanj. Z oblikovanjem razklenjenih urbanih otokov nastavimo tudi mrežo ulic, trgov in poti ter osi s pogledi proti gradu in griču s cerkvijo sv. Petra. Z ozelenitvami in drevoredi se območje humanizira ter poveže tudi z okolico in nabrežji Mure.

Situacija preobrazbe območja industrijske cone v območje mešane rabe

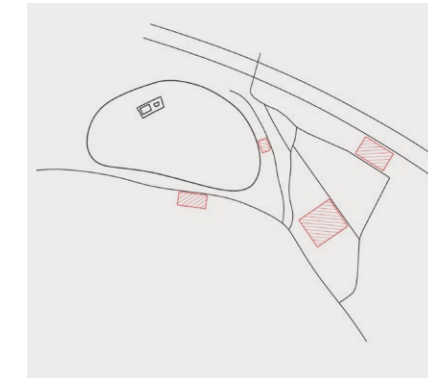

Diagram umika industrijskih con iz mestnega središča

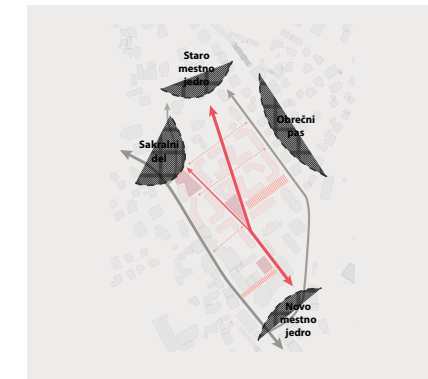
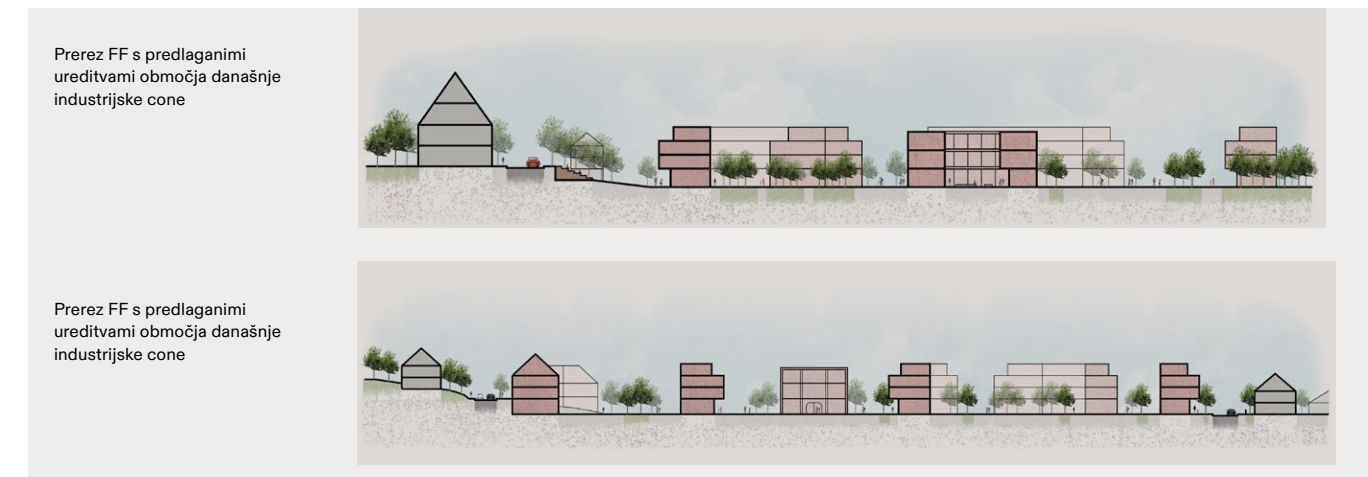
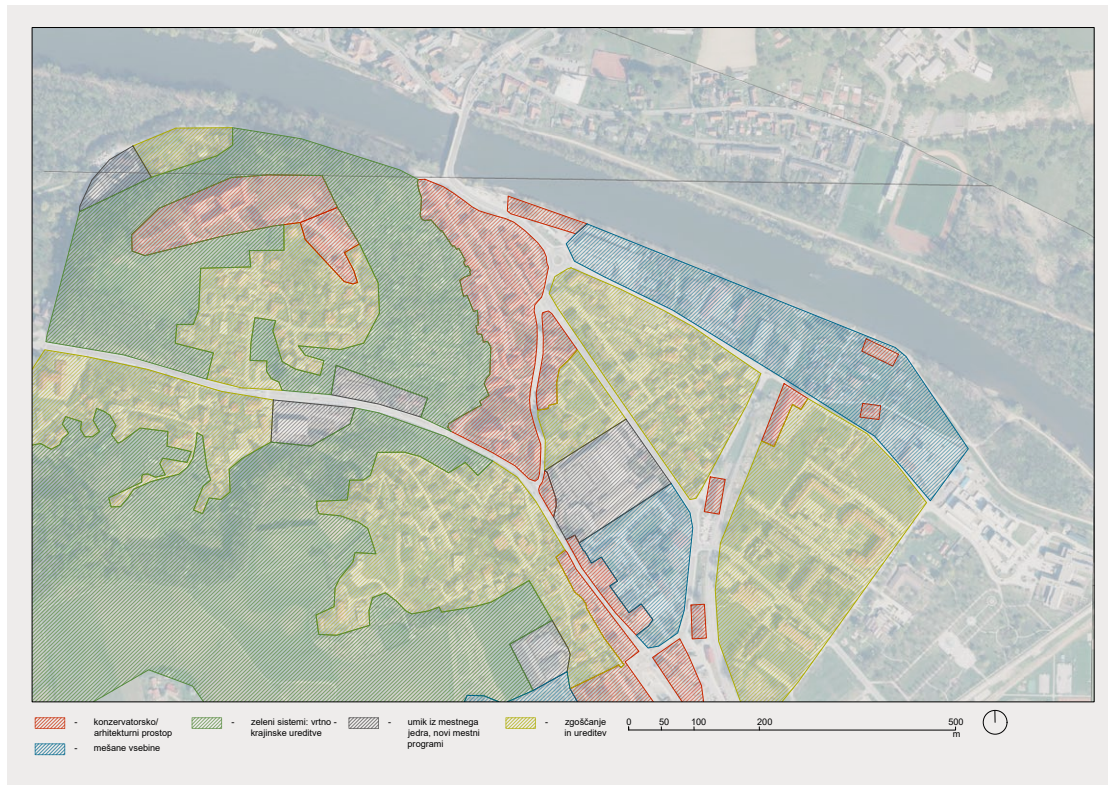

Diagram novih povezav na območju industrijske cone

Prerez FF s predlaganimi ureditvami območja današnje industrijske cone

Prerez FF s predlaganimi ureditvami območja današnje industrijske cone

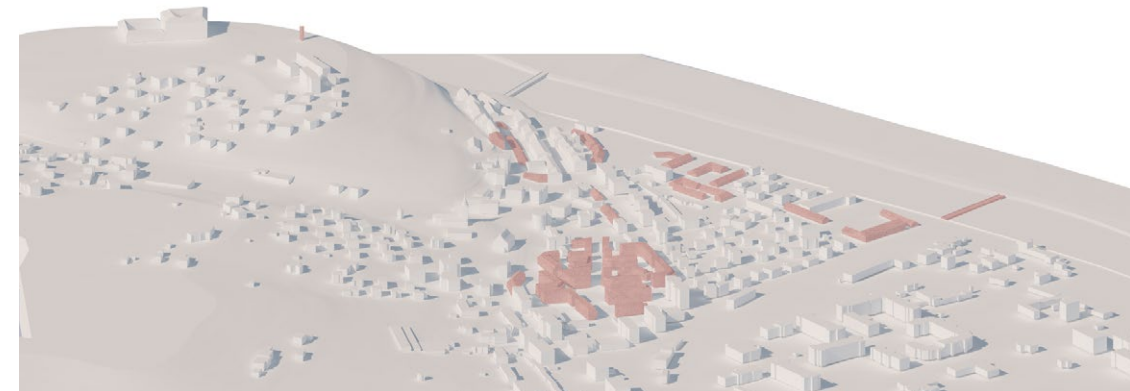
Metodološke smernice za principe urejanja različnih območij mestnega središča

Delitev središča mesta na štiri morfološko-funkcionalne enote

Perspektivni prikaz možnih ureditev med Jurkovičevo in Kerenčičevo ulico

Aksonometrični prikaz predlaganih prostorskih ureditev mesta

Perspektivni prikaz predlaganih ureditev na območju današnje industrijske cone

Sledi časa

Projektna skupina 2

Mentorji

prof. Maruša Zorec
doc. Uroš Rustja
asist. Andraž Keršič

Študenti

Kaja Uršej
Kenan Tabakovič
Maks Petrovčič
Jakub Makarov
Tinkara Ličen
Tilen Šmid

Linearnost razumevanja časa in prostorov, v katerih bivamo, ne spodbuja premislekov o njihovi identiteti in koreninah. Melanholično mestece na robu dežele, ki leži tik ob izteku Slovenskih gorc v panonsko nižino, kjer jih zaustavi Mura, je eden takih prostorov. Navzven deluje spokojno in mimo-bežno, kot da se je čas v njem ustavil in zaobšel tako priložnosti kot zablude modernega sveta. Različne dobe so v njem pustile svoje kali, odtise, brazde, sledi in rane.

Pozabljeni prostori Gornje Radgone skrivajo številne fragmente preteklih časov. Sledi identitete, ki so se skozi čas nekaj generacij zabrisale, smo poskušali odkrivati v še ohranjenih prostorih dediščine, njihovih prostorskih nastavkih in kulturni krajini porečja Mure, ki obliva mesto. Prostorske potenciale smo na treh delavnicah našli skupaj s prebivalci grajskega hriba, županjo z mestno upravo in drugimi prostorskimi odločevalci.

Prostorska dominantanta

Ko Radgono uzremo na obzorju, zagledamo prostorsko dominantno, bel grad na osamelcu ob robu Slovenskih goric.

Somestje ob Muri

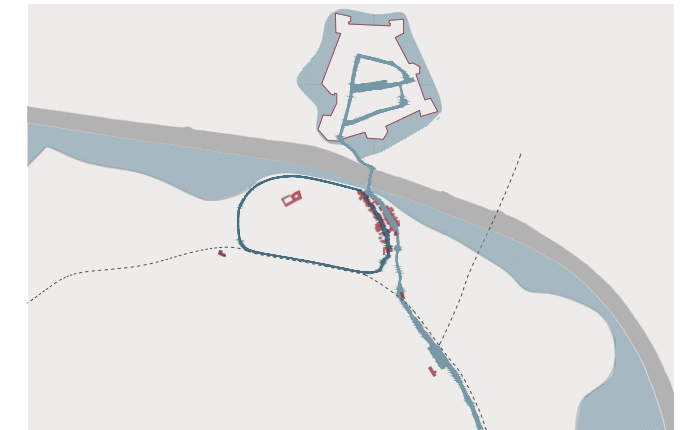
Oživljanje pozabljenih prostorov

S projekti, ki jih povezuje želja po ustvarjanju heterotopičnih prostorov za lokalno skupnost, smo želeli pokazati, da je iz obstoječih prostorskih nastavkov mogoče ustvariti kakovosten zvezen javni prostor, ki mesto povezuje znotraj njega samega in čez mejo. Vsebinski premisleki se ukvarjajo s prezentacijo arheologije in naseljevanjem dediščine, z novimi živimi vsebinami, življenjem ob reki, programskimi

predlogi za ožvitev radgonskega gradu in dvorcev ter regionalnim in čezmejnim ustvarjalnim in medkulturnim povezovanjem. Predlogi oživljajo pozabljene prostore Gornje Radgone, izpostavljajo in utrjujejo tiste korenine, ki ta prostor delajo poseben. Spet ga povežejo z reko, da bo lahko ohranil svojo posebno lepoto in, kot pravi Jan Krmelj, spet postal kraj, dovolj nasičen s smislom, da dopušča odsotnost.

Čezmejno prepletanje javnih prostorov

Osmišljanje krajev in odnosov

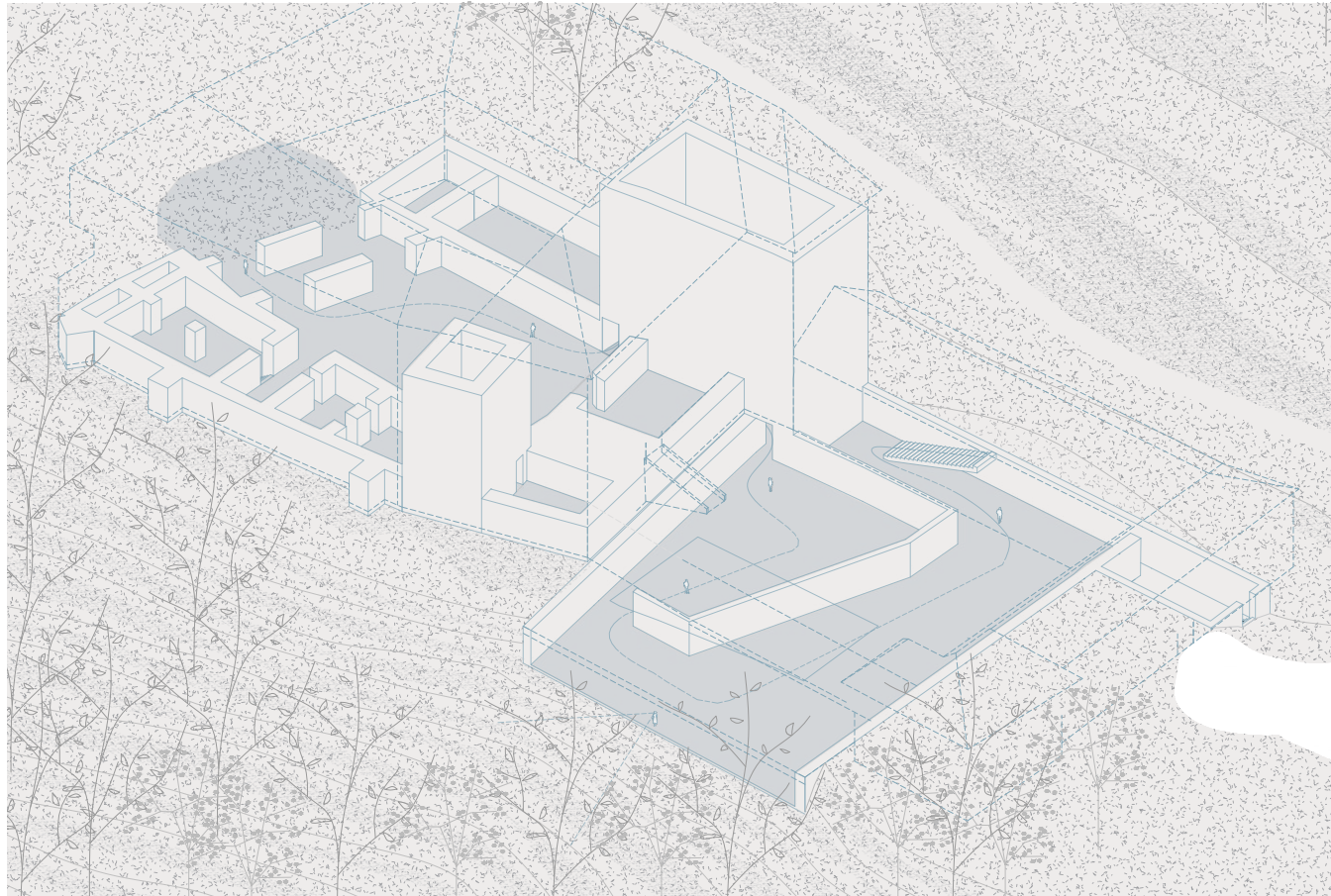

Osamelec na obzorju

Grajski hrib – koncept 1: odpiranje pogledov

Pojavnost in obstoječe vsebine gradu se večinoma ohranjajo, pod gradom pa je skrita nova, izkopana plast z arheološkim muzejem. Muzej se na severni fasadi z velikim oknom odpira proti razgledom na mesto Bad

Radkersburg. V vzhodnem delu gradu se muzej v kletni etaži odpre proti nekdanjemu grajskemu parku. Obstoječe grajske kleti poveže nova poteza arheološkega muzeja.

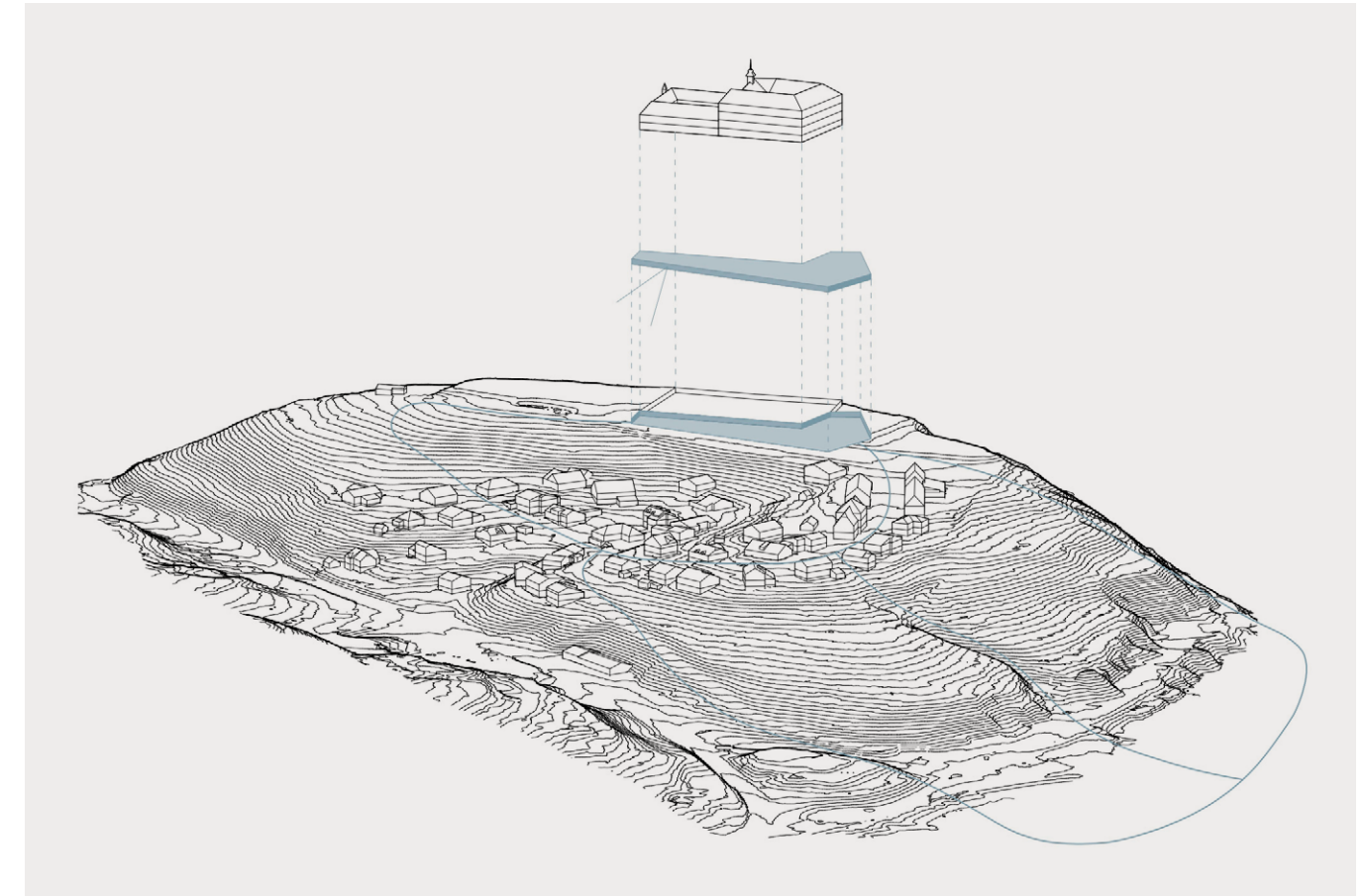
Razvejenost prostorov in plasti

Kadrirani pogledi

Grajski hrib – koncept 2: krajina in grad

Projekt temelji na povezovanju radgonskega gradu in Grisa pod njim. Iz novega podstavka gradu z javnimi programi se odpirajo razgledi na Gornjo Radgono in vinograde. Poseg fizično in pomensko poveže grad s kulturno krajino.

Podstavek

Povezovanje s kulturno krajino

Grajski hrib – koncept 3: nizanje osi

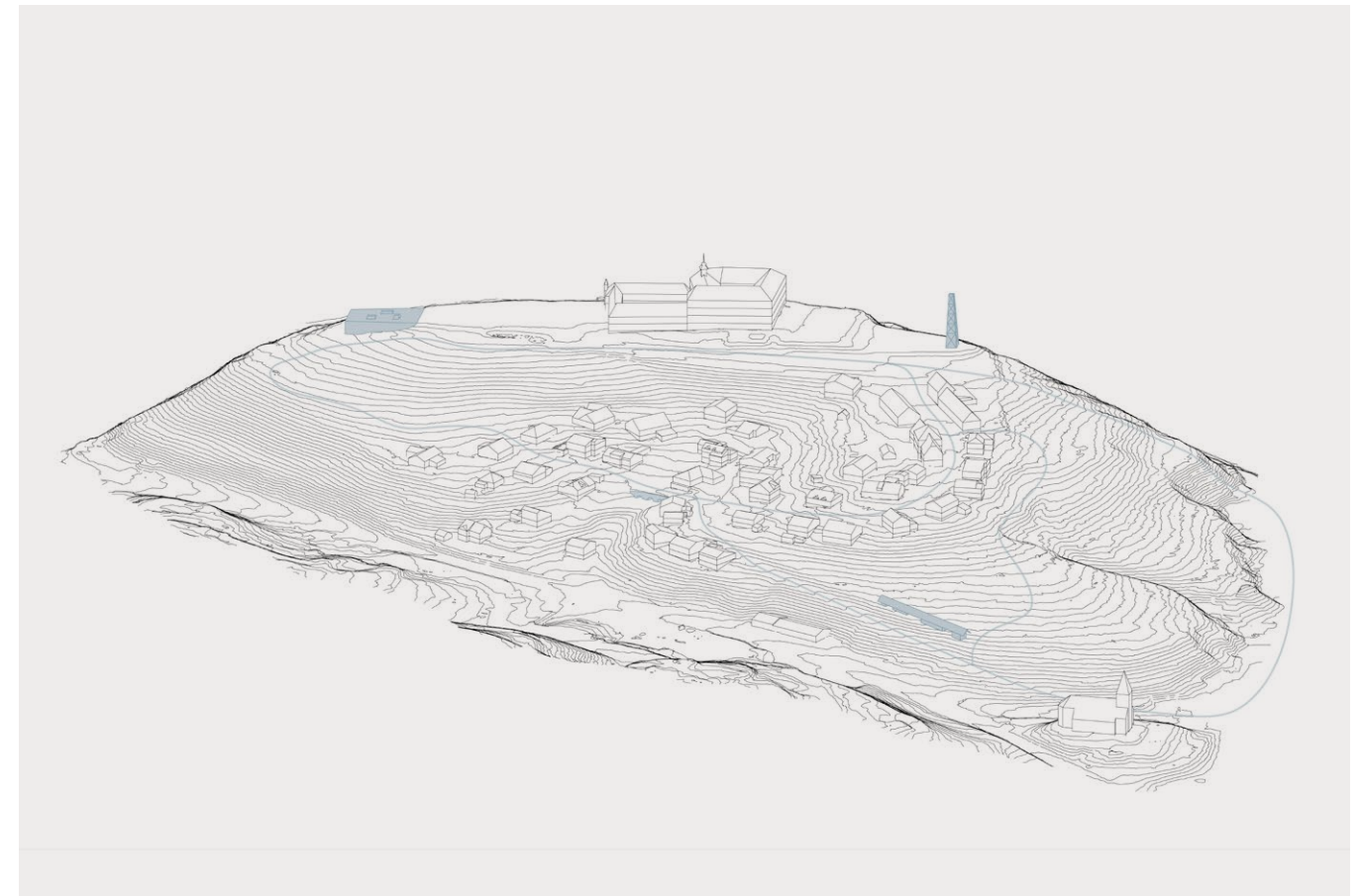
Os, izrazita označevalka izteka smeri prostora v točko na horizontu, je motiv, ki ga je v prostor grajskega hriba najizraziteje prinesel barok. Prostor postane potovanje

od pogleda do pogleda z različnimi podprostori praznine, ki se ob sekvenčnem gibanju skozi prostor nizajo ob osi.

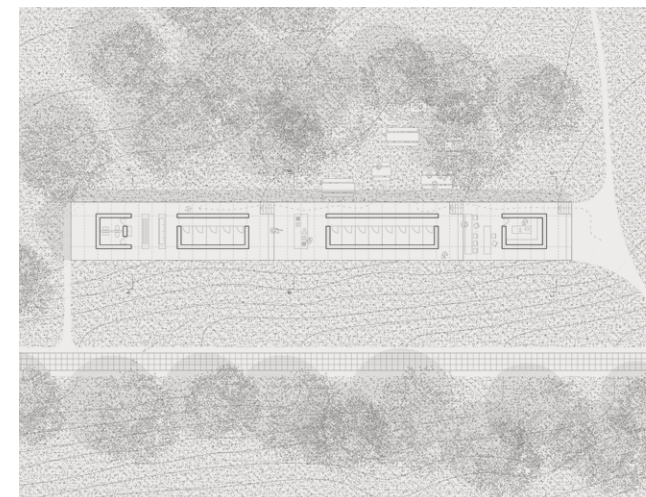

Grajski hrib – koncept 4: točke identitete

Predlog nove javne prostore za različne skupine uporabnikov gradi na mestih obstoječih prostorskih nastavkov. Njihove lokacije in oblike so pogojene z različnimi arheološkimi ostalinami na grajskem hribu.

Arheološke akupunkturne točke

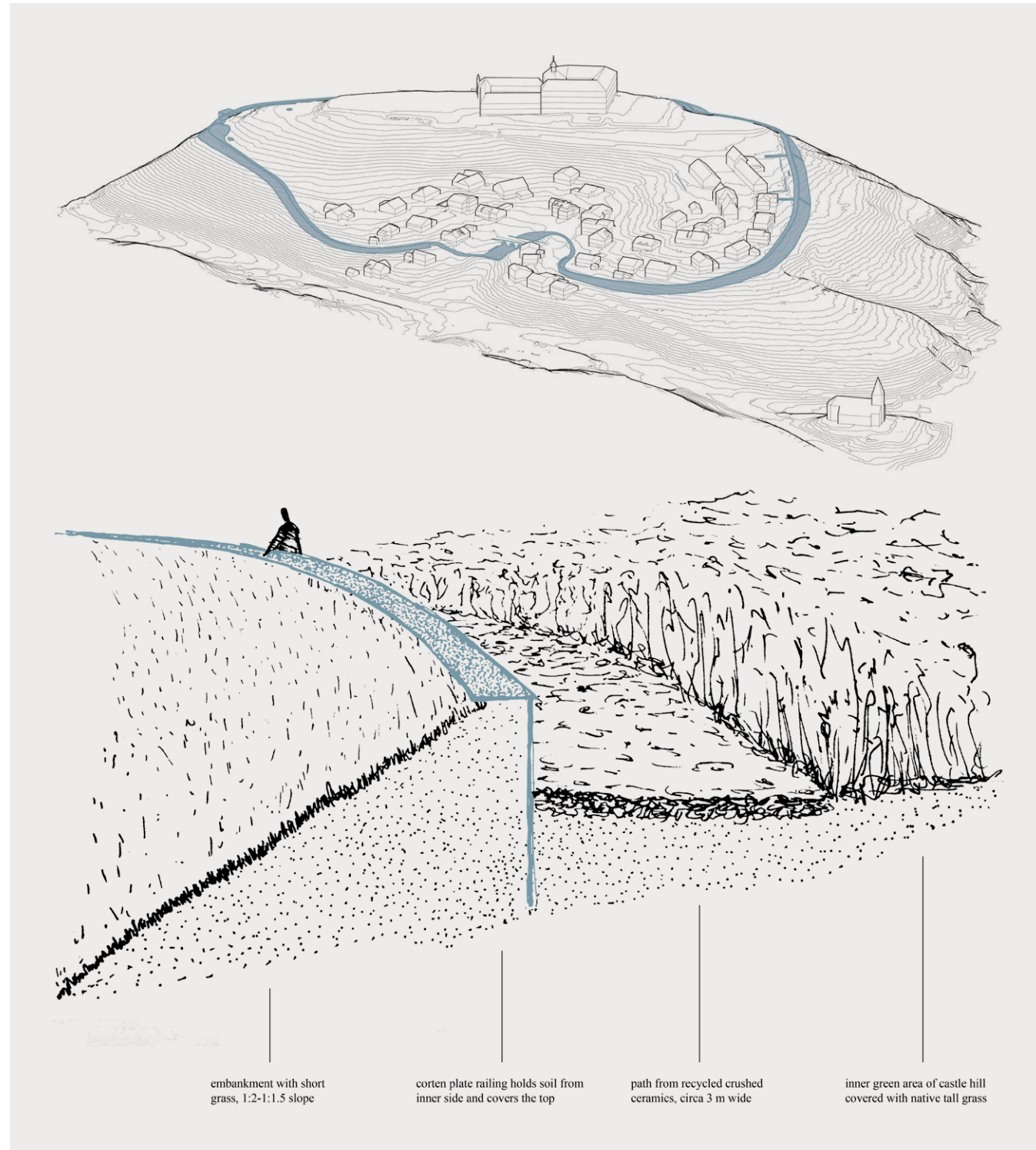

Arheologija kot gradnik skupnosti

Grajski hrib – koncept 5: berma

Intervencija danes komaj berljive ostanke in sledi poselitve ureja s principi oblikovanja krajine in modulacijami terena. Oživiljena berma oz. obod prazgodovinske naselbine prostorska razmerja na hribu redefinira tako, da lahko obiskovalci jasno razumejo

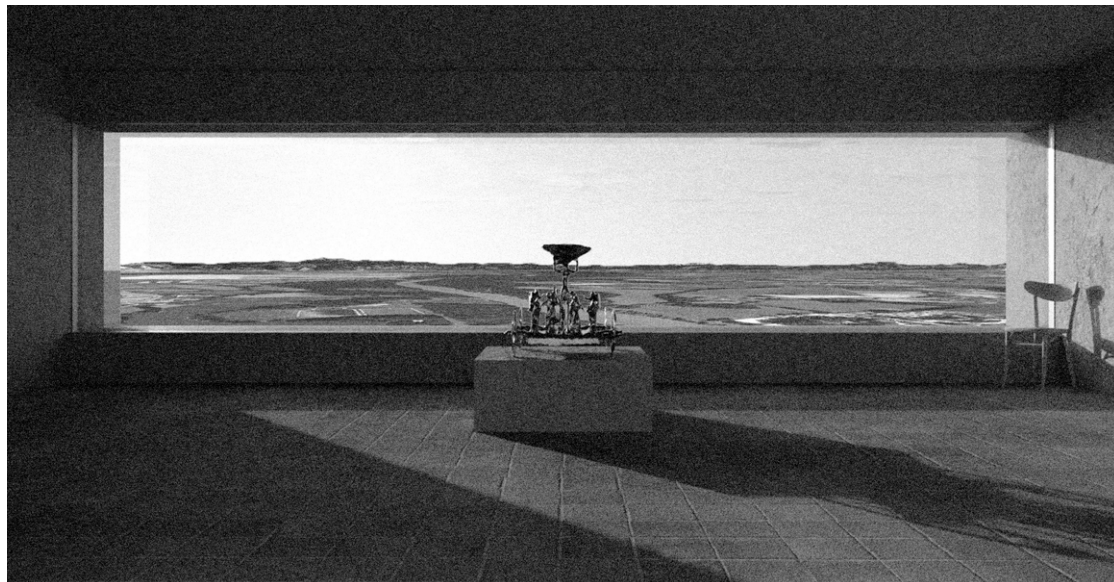
merilo naselbine in prisotnost arheoloških ostankov. Predlog poudarja dosledno ločevanje v omejene sklope zasebnih zemljišč hiš, javnega prostora med otoki poselitve in zvezne prostorske zanke muzeja.

Modulacija terena

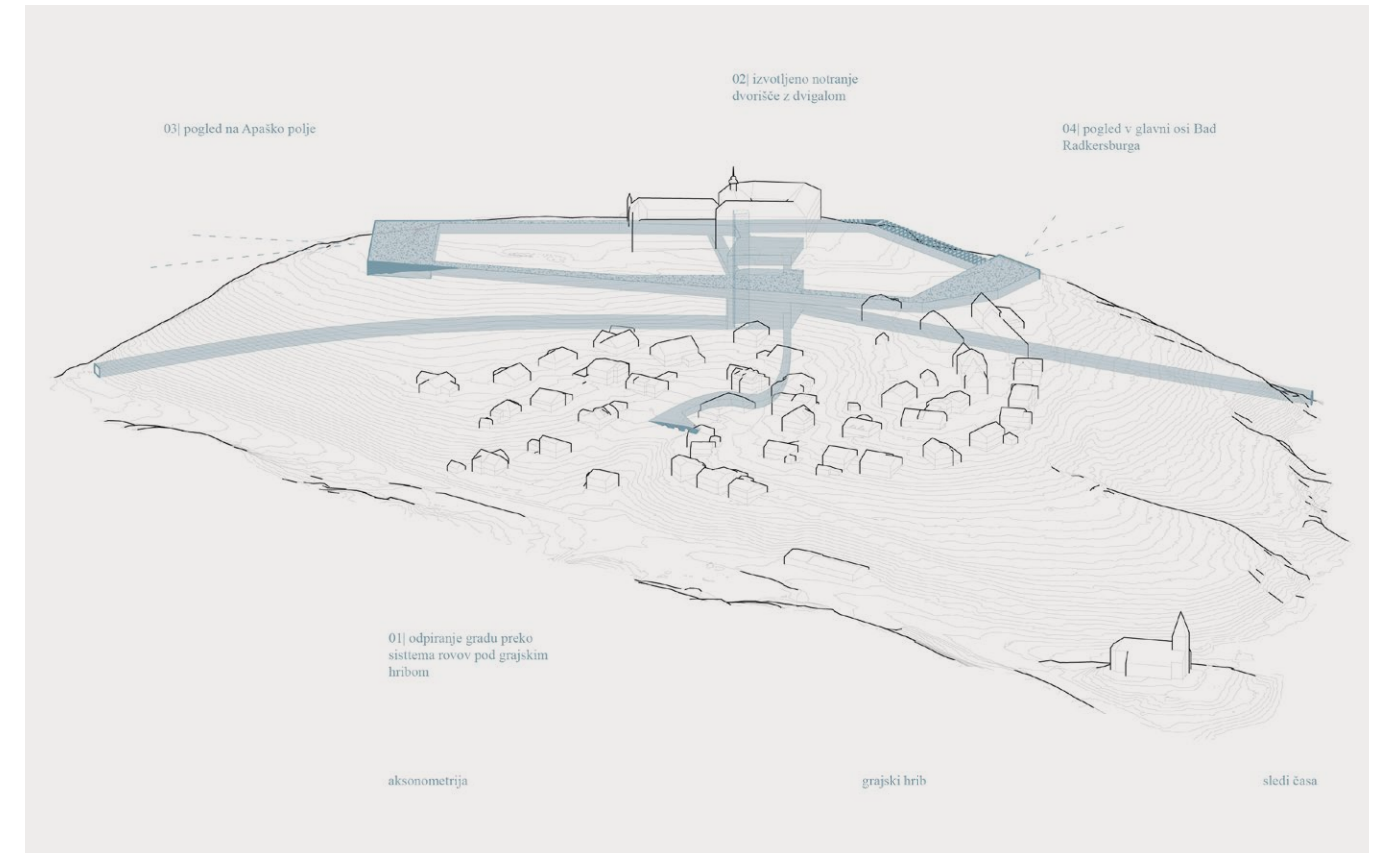
Oblikovanje krajine

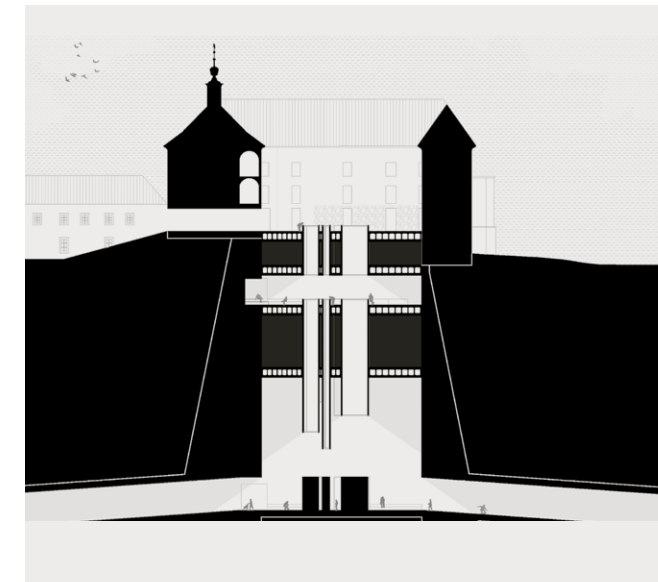
Grajski hrib – koncept 6: krtina

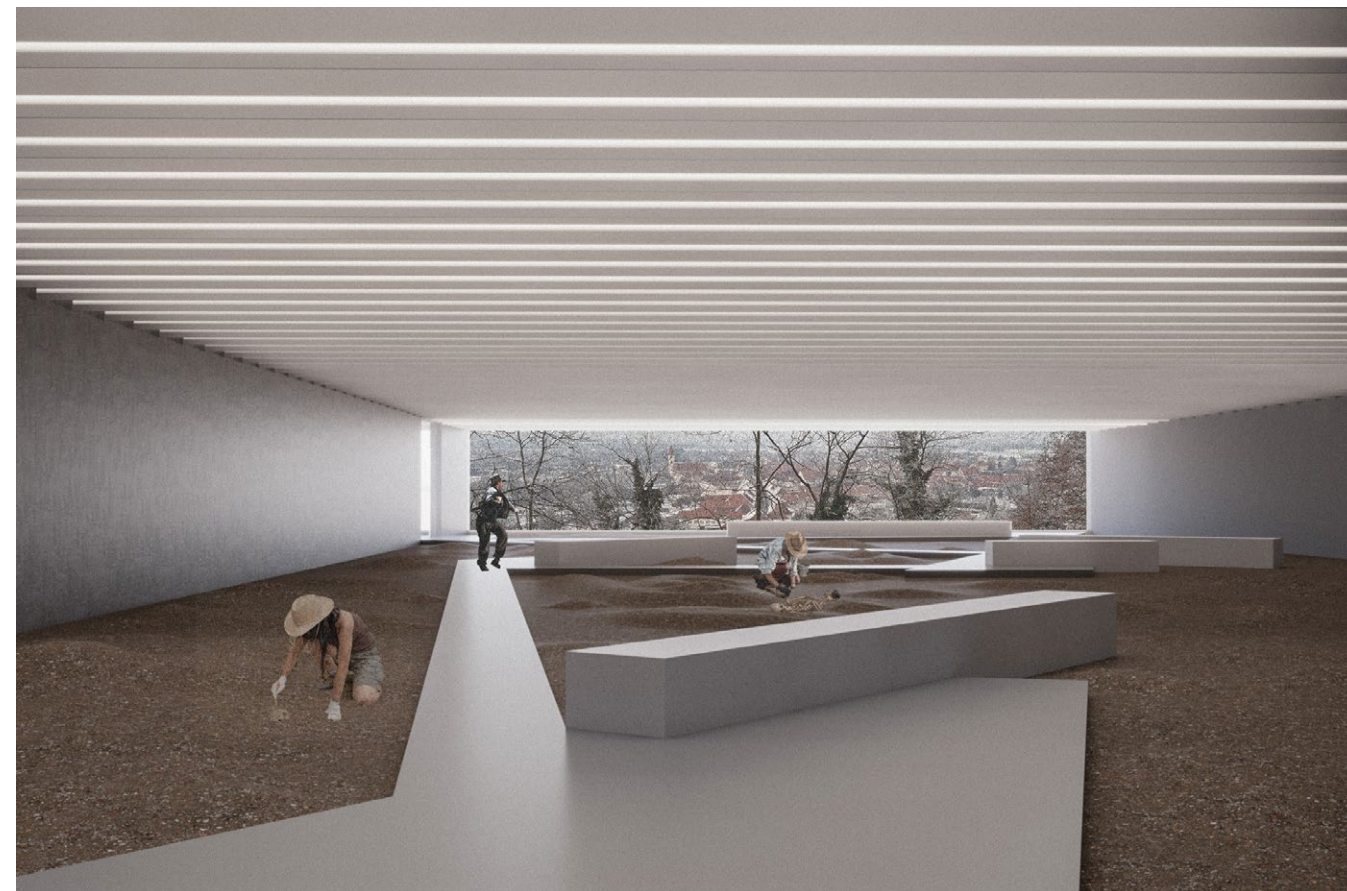
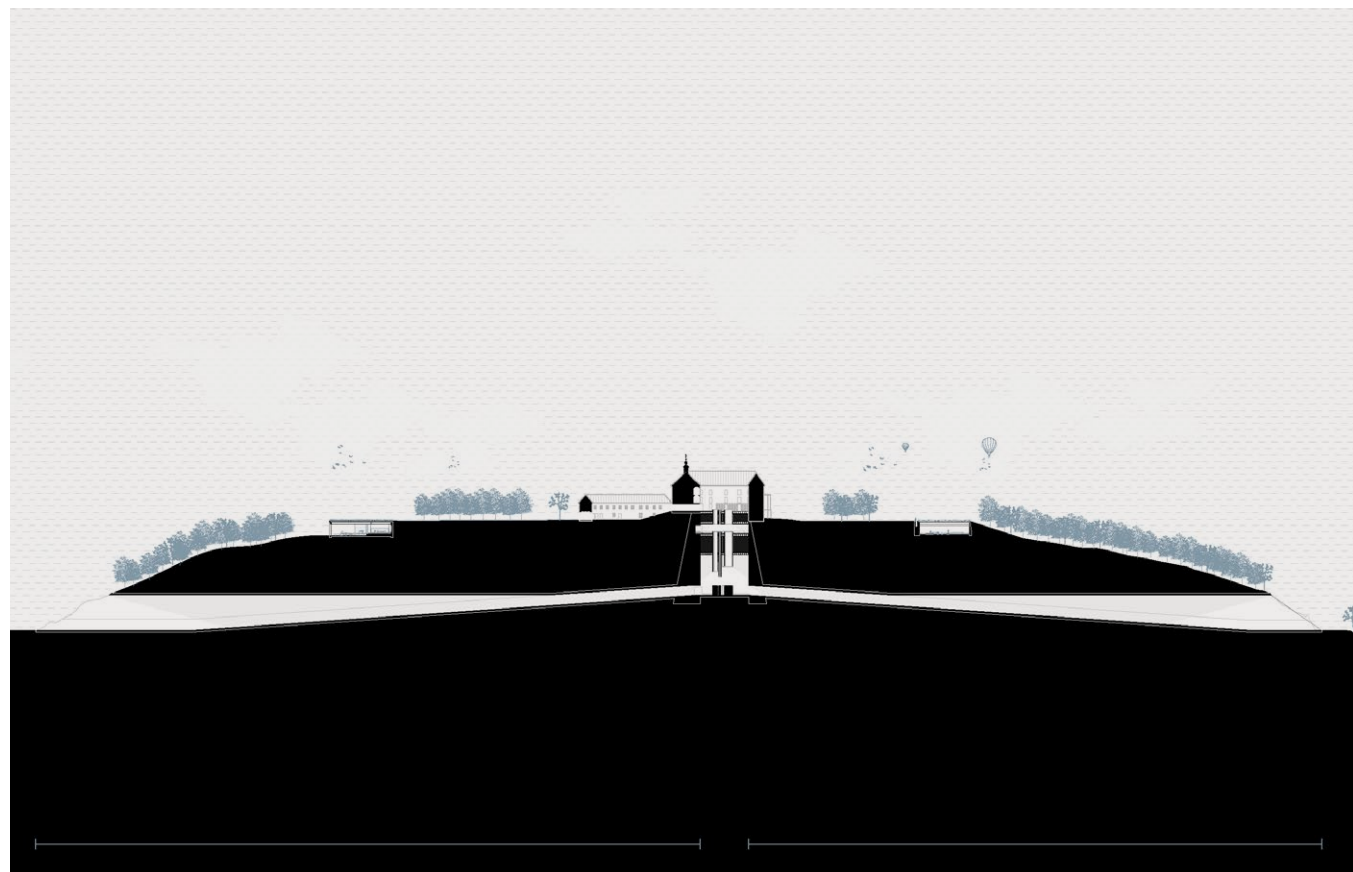
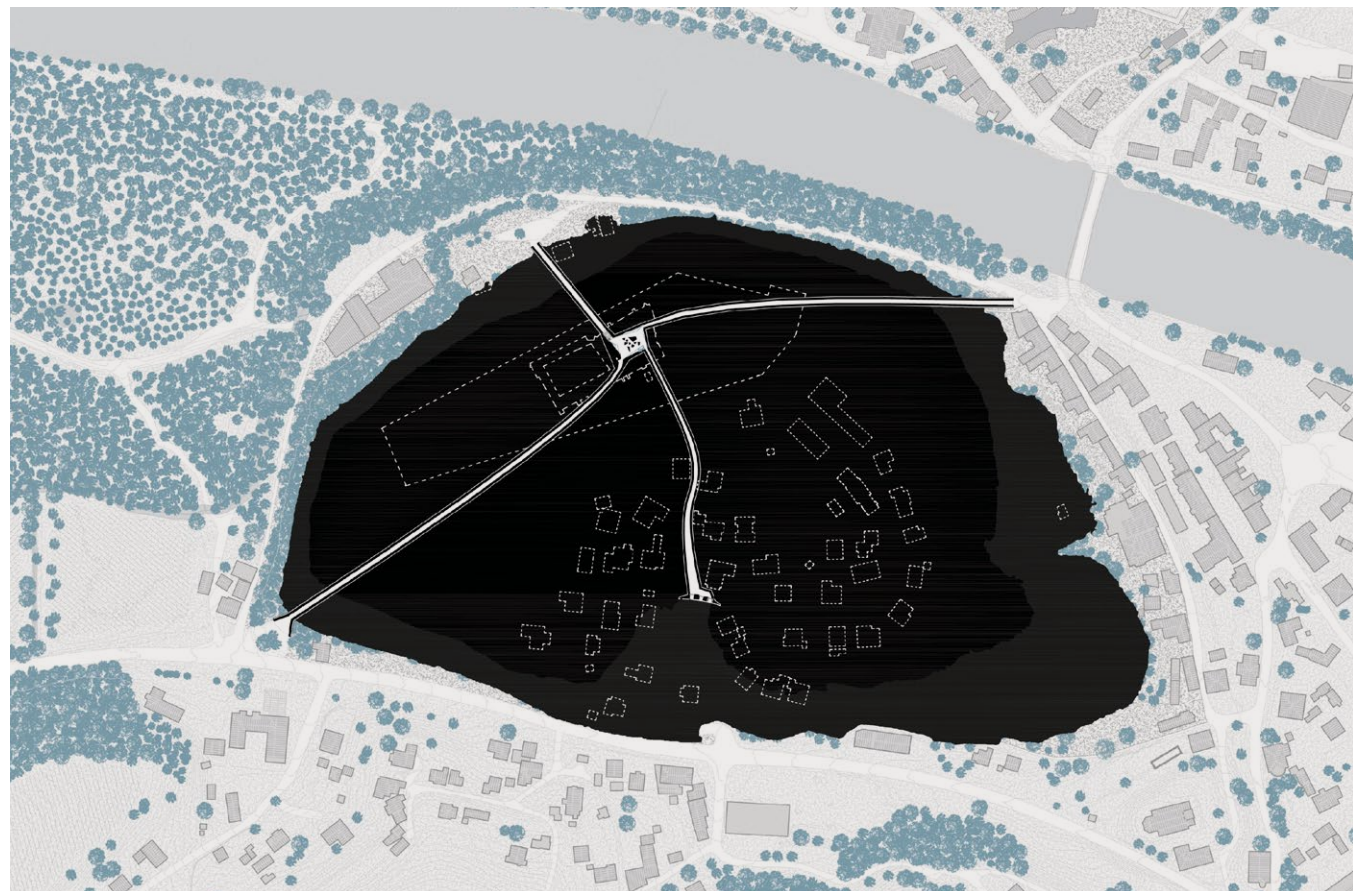
Najradikalnejši koncept grajski hrib prebada po vertikali. Z več vhodi iz mesta se prostori muzeja povežejo z gradom na vrhu hriba. Pot obiskovalcev se sklone v zadnji

etaži, kjer se iz nove kleti ob gradu odpirajo uokvirjeni pogledi v okolico.

V notranjosti grajskega hriba

Palimpsest kulturne dediščine

Projektna skupina 3

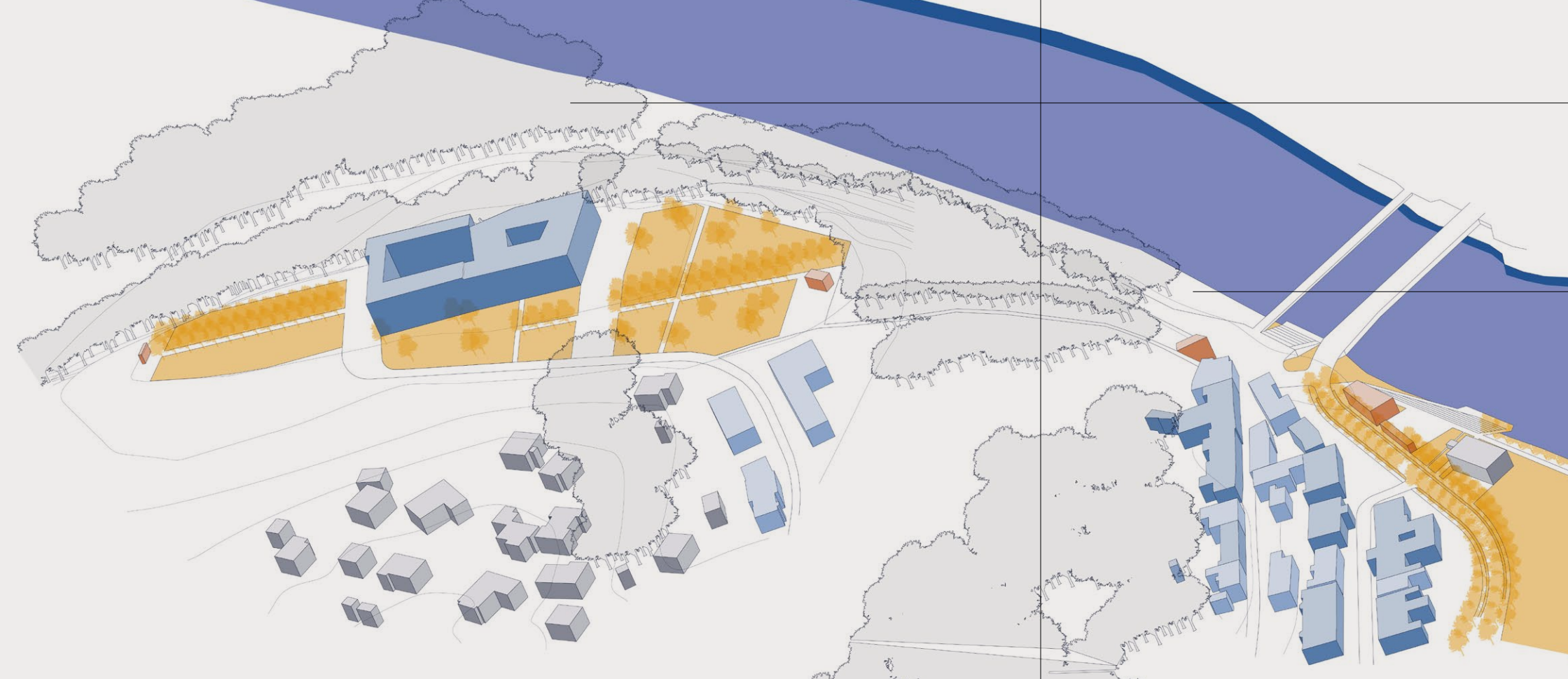
Mentorica

izr. prof. dr. Tatjana Capuder Vidmar

Študenti

Jure Gruden
Sara Dobnikar
Katja Kočevar
Lara Markelj
Metka Podjed

Kulturna dediščina je nosilka identitete kraja. V prostor (mesta) je naložena po zgodovinskih plasteh. V urbanem prostoru se pojavlja točkovno. Stabilno prostorsko mrežo ustvarja takrat, ko posamezne objekte kulturne dediščine med seboj povezuje javni odprti prostor, ulice, trgi in parki. Stabilna prostorska mreža kulturne dediščine spodbuja prostorski razvoj mesta, če je kulturna dediščina del javnega mestnega prostora. Takrat novi arhitekturni, urbanistični in krajinskoarhitekturni posegi v mestu lahko nadgradijo obstoječo prostorsko mrežo kulturne dediščine in hkrati oplemenitijo življenje v mestu.

grad Gornja Radgona

Ureditev grajskih vrtov po baročnem zgledu. Razgledna točka z glorieta v baročni osi kostanjevega drevoreda. Kapela – reminiscenca na cerkev sv. Ruperta.

vzhodni vstop na grajski hrib severni vstop v mesto / Avstrija

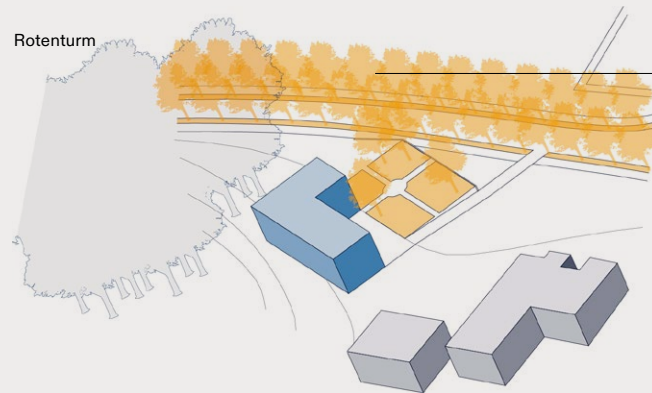
Ureditev novega trga z brvjo in pristanom za brodogradnjo. Ob reki ureditev nove tržnice in muzeja peničarstva. Sprehajalna pot pod kostanjevim drevoredom ob Muri. Hiša brodarjev ob vznožju obstoječega stopnišča na grajski hrib zamejuje na novo urejeni trg. Transzitivna Panonska cesta je spremenjena v mestno ulico z drevoredom in bočnim parkiranjem ter površinami za pešce in kolesarje. Transzitivni promet prevzame obvozna cesta.

glorieta / pogled

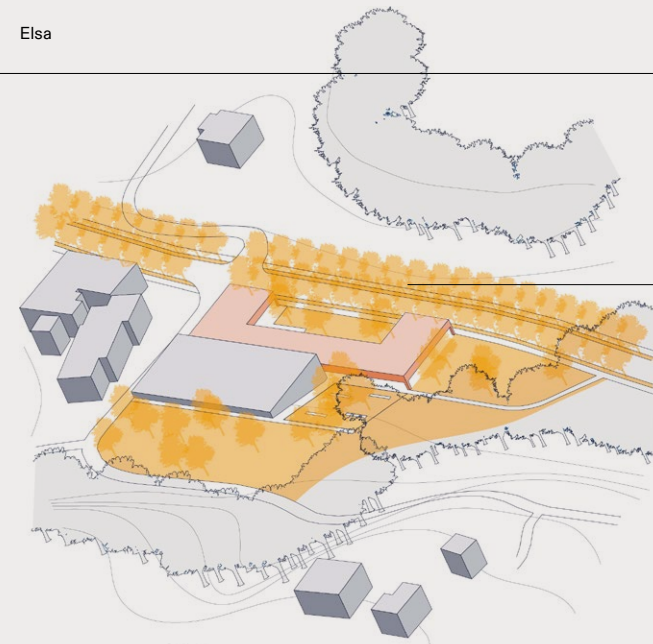
glorieta / pogled

hiša brodarjev / pristan, trg, muzej peničarstva, tržnica

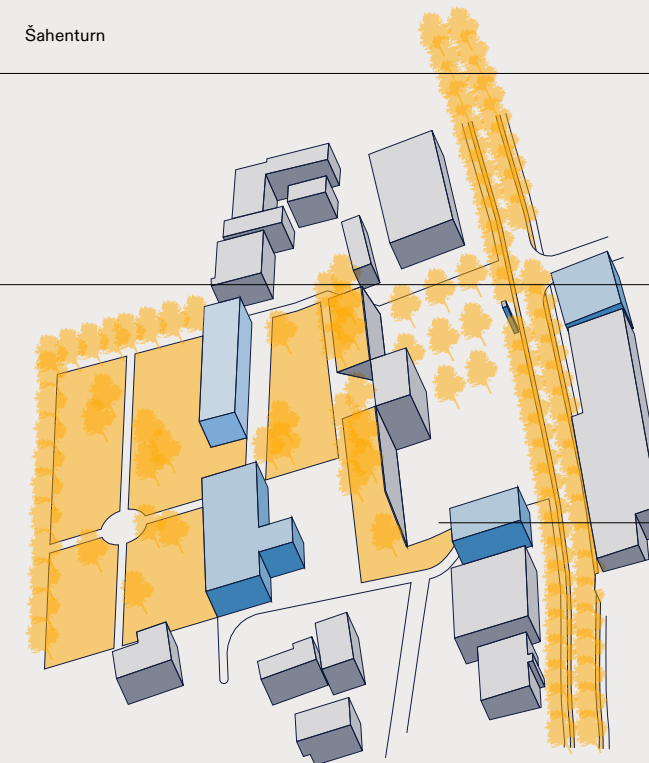
Rotenturm

Elsa

Šahenturn

zahodni vstop na grajski hrib zahodni vstop v mesto

Prenova dvorca Rotenturm in vrtov. Transzitivna Apaška cesta je spremenjena v zeleno mestno ulico z bočnim parkiranjem ter površinami za pešce in kolesarje. Zahodno stopnišče in nova pot do gradu.

južni vstop na grajski hrib

Adaptacija obstoječe zgradbe tovarne Elsa in dozidava objekta: kulturno/medgeneracijsko središče. Zasaditev dreves pred objektom slednjega skriva v pogledu z grajskega hriba in ga poveže z zelenim zaledjem Radgonskih gorc.

južni vstop v mesto

Ureditev in ozelenitev novega trga in preureditev Partizanske ceste v zeleno mestno ulico. Prenova dvorca Šahenturn in vrtov. Ohranitev sredinskega paviljona bivše avtobusne postaje in ureditev vstopnega objekta za vrtove pred dvorcem.

Aksonometrija vstopov na grajski hrib in v mesto

Langgasse/os na grajski hrib

proizvodnja Radgonskih gorc
in obračališče za tovornjake
sprehajalna pot ob Muri
razgledišče z glorioto v baročni
osi kostanjevega drevoreda
kapela: reminiscenca na cerkev
sv. Ruperta parkovna ureditev
grajskih vrtov

vzhodni vstop na grajski hrib

ureditev trga z novo brvjo
in pristanom za brodove
hiša brodarjev
muzej peničarstva
nova tržnica
obstoječe stopnice na grajski hrib

grad Gornja Radgona

potencialno območje
stanovanjske novogradnje
nova brv
obvoznica – novi most
drevored na grajski hrib
srednjeveško jedro (Gris)

zahodni vstop na grajski hrib

zahodno stopnišče – nova
pot do gradu

južni vstop na grajski hrib

Rotenturm
parkovna ureditev ob dvorcu

kulturno in medgeneracijsko
središče Elsa, adaptacija
obstoječe zgradbe
in dozidava objekta

Špital/obstoječi muzej
Apaška cesta, spremenjena
v mestno drevoredno ulico
z bočnim parkiranjem

Admontski dvorec/prenova

obvoznica na trasi bivše
železniške proge

preoblikovanje tranzitne
Partizanske ceste v zeleno
mestno ulico

ureditev in ozelenitev trga
z znamenjem,
prenova obstoječega
paviljonskega objekta/vhod
v park Šahenturn

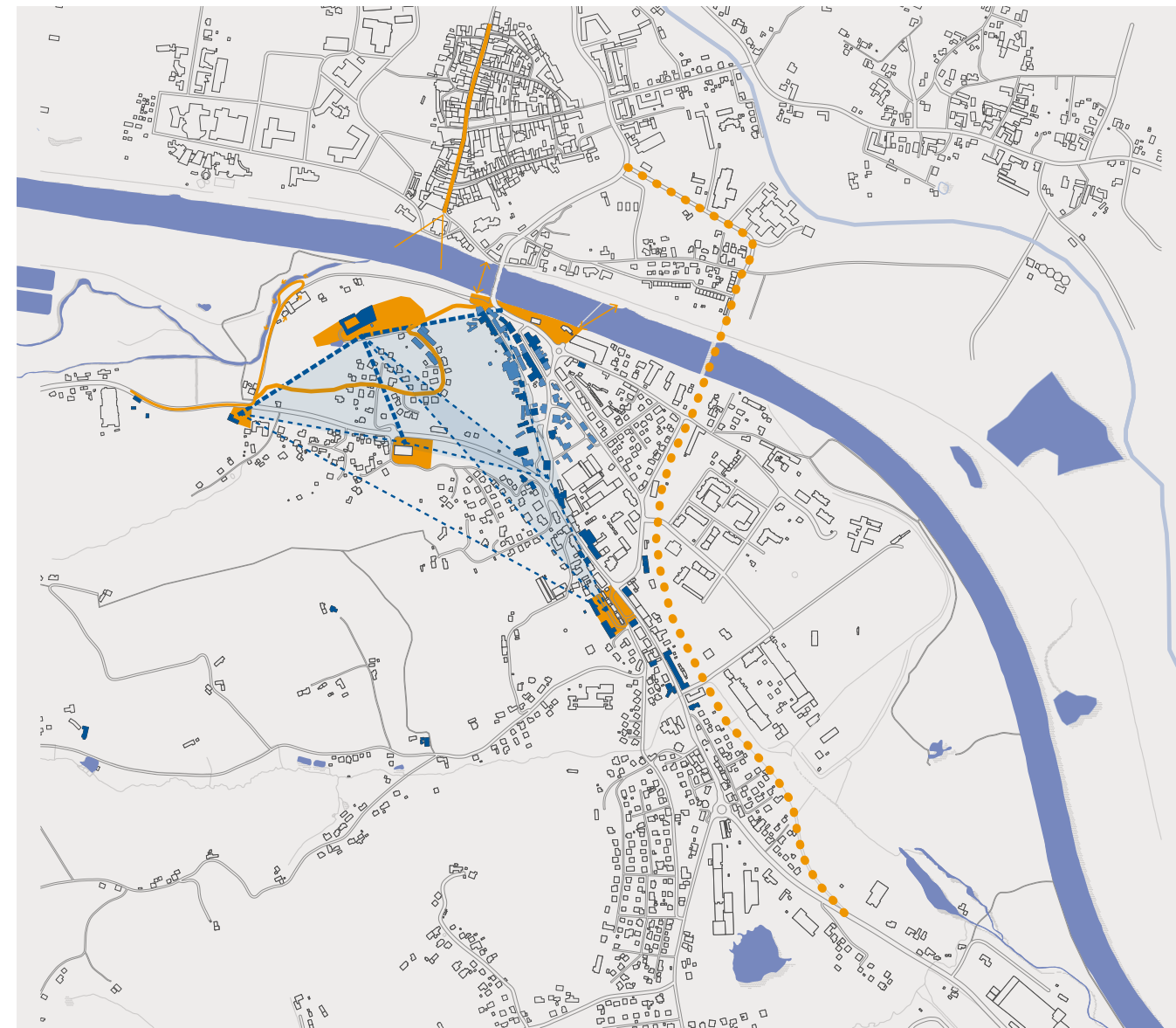
Šahenturn
parkovna ureditev ob dvorcu

južni vstop v mesto

Problemi

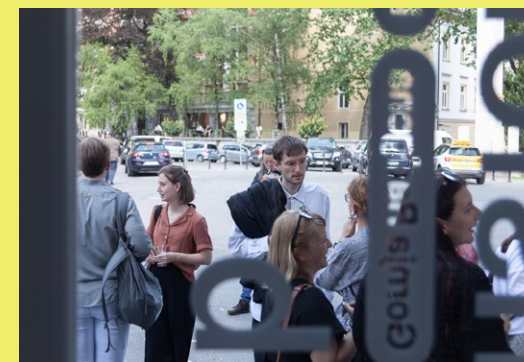
- tranzitna cesta skozi mestno središče (tovarna vozila)
- zaradi ceste delno porušena pahljačasta kompozicija Grisov – prostorska vrzel
- cesta prekinja stik mesta z reko
- pomanjkanje odprtega javnega prostora
- gentifikacija (Jurkovičeva ulica)
- razgrajenost urbanega prostora
- razgrajenost prostorske mreže kulturne dediščine
- degradirani vrtovi grajskega kompleksa
- objekt tovarne Elsa ustavlja pogled z grajskega hriba na zelena pobočja Radgonskih gorc
- opuščena železniška proga razgrajuje urbani prostor

Potenciali

- vzpostavitev prostorske mreže kulturne dediščine
- povezava mesta z reko Muro (brodarstvo – nesovna kulturna dediščina)
- nove javne odprte površine (trgi, parki, drevoredi ob mestnih ulicah; zeleni sistem)
- nove parkovne površine – novi vrtovi ob gradu ter ob dvorcih Rotenturm in Šahenturm
- oblikovanje vzhodnega, južnega in zahodnega vstopa na grajski hrib
- 15-minutno mesto/ozelenjene ulice
- obvoznica na trasi bivše železniške proge
- nove povezave Gornje Radgone z Bad Radkersburgom

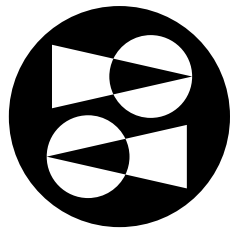

Utrinki s skupne razstave projektnih predlogov vseh štirih RevitLabov, ki je bila na ogled v galeriji Spomeniškovarstvenega centra v Ljubljani med 6. in 28. junijem 2024

Razstavo, ki je bila v muzeju Špital v Gornji Radgoni na ogled med 12. septembrom in 18. oktobrom 2024, smo sklenili z zaključno delavnico z lokalnimi deležniki.

HEI-Transform

Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo

OBD OBJE
2022–2025

VREDNOST
1,5 mio. EUR
financer: ARIS (v okviru pogodbe J7-4641)

VODJA PROJEKTA
prof. dr. Sonja Ifko

ZNANSTVENI ODBOR PROJEKTA

prof. dr. Sonja Ifko (UL FA, ITD UL)
doc. dr. Neža Čebtron Lipovec (UP FHS)
prof. dr. Ljubica Knežević Cvelbar (UL EF)
doc. dr. Miloš Kosec (UL FA, ITD UL)
izr. prof. dr. Matjaž Uršič (UL FDV)
dr. Barbara Vodopivec (ZRC SAZU)

MEDNARODNI SVETOVALNI ODBOR

prof. dr. Christer Gustafsson (Univerza v Uppsali)
prof. dr. Roberto Cavallo (TU Delft)
doc. dr. Anna Mignosa (Univerza Erasmus)

NACIONALNI ODBOR PREDSTAVNIKOV DELEŽNIKOV

Ministrstva, vladne službe
Barbara Žižić Baumgartner (Ministrstvo za kulturo RS)
dr. Jernej Červek (Ministrstvo za naravne vire in prostor RS)
Marko Hren (Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj RS)
dr. Robert Peskar (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije)
mag. Teo Hrvoje Oršanič (Zavod RS za varstvo narave)

Nevladne organizacije
Nataša Jurgec Gurnick (ICOMOS SI)
Goran Završnik (TICCIH SI)
Srečko Štajnbaher (SKD)
Ana Marija Krajnc (SKD)
prof. dr. Živa Deu (Združenje zgodovinskih mest Slovenije)

Gospodarstvo in strokovne zbornice
Tomo Čeh (PKF hospitality)
Slavko Gabrovšek (Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije)
mag. Anja Zorko (Center za kreativnost, MAO)

Predstavniki združenj lokalnih skupnosti
Alenka Pograjc (Združenje mestnih občin Slovenije)
Lucija Čakš Orač (Skupnost občin Slovenije)

RAZISKOVALNE ORGANIZACIJE

Fakulteta za arhitekturo UL
Ekonomska fakulteta UL
Akademija za likovno umetnost in oblikovanje UL
Fakulteta za družbene vede UL
Filozofska fakulteta UL
Fakulteta za humanistične študije UP
Fakulteta za turizem UM
ZRC SAZU
Urbanistični inštitut RS
ZVKDS

RAZISKOVALCI

doc. dr. Sandi Abram
asist. razisk. Maja Bevc
asist. dr. Iana Bilynets
Ajda Bračič
znan. sod. dr. Barbara Brečko
doc. dr. Neža Čebtron Lipovec
izr. prof. dr. Matija Črešnar*
Nejc Dolinar
Erna Emrič
doc. dr. Jasna Fakin Bajec
izr. prof. mag. Polona Filipič Gorenšek
dr. Tanja Hohnec
izr. prof. dr. Maša Filipovič Hrast
asist. dr. Luka Gruškovnjak
izr. prof. dr. Katja Hrobat Virloget*
doc. dr. Špela Hudnik
prof. dr. Sonja Ifko
asist. razisk. Timotej Jevšenak*
dr. Špela Karo*
izr. prof. dr. Petra Kavrečič*
prof. dr. Ljubica Knežević Cvelbar
doc. dr. Miloš Kosec
izr. prof. dr. Simon Kušar
izr. prof. dr. Barbara Lampič
prof. dr. Irena Lazar
izr. prof. dr. Mojca Marc

Tim Mavrič
izr. prof. dr. Dimitrij Mlekuž Vrhovnik*
doc. dr. Renata Novak Klemenčič*
asist. Maša Ogrin
doc. Aleksander Ostan
izr. prof. dr. Nina Ponikvar
izr. prof. dr. Tatjana Rakar
asist. Sara Ražman
Lea Rebernik
prof. dr. Matija Svetina
doc. dr. Blaž Šeme
doc. dr. Katarina Šmid
izr. prof. dr. Maja Turnšek
izr. prof. dr. Matjaž Uršič
dr. Vlasta Vodeb
dr. Barbara Vodopivec
prof. dr. Katja Zajc Kejžar
doc. Mitja Zorc
prof. Maruša Zorec
prof. dr. Tadeja Zupančič
asist. Gaja Žgank
doc. Rok Žnidaršič

* Raziskovalci, ki so zaključili sodelovanje.
Seznam raziskovalcev se nanaša na stanje pred 1.5.2024.

Za finančno podporo raziskave (pogodba J7-4641) se zahvaljujemo Javni agenciji za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

RevitLab Gornja Radgona

OBČINA GORNJA RADGONA

ODBOR LOKALNIH DELEŽNIKOV

Predstavniki prebivalcev

Vlado Drvarič, Vasja Rovšnik,
Samo Tuš, dr. Barica Marentič Požarnik

Predstavniki nevladnih organizacij

Tatjana Kotnik, Mateja Fišinger,
dr. Milan Svetec, Dana Štucelj,
Maja Klenovšek, Zoran Jakič

Predstavniki gospodarstva

Borut Cvetkovič, Gregor Wolf,
Igor Klemenčič

Predstavniki lokalne skupnosti

Urška Mauko Tuš, Vladimir
Mauko, Aleksandra Pintarič
Zamuda, Majda Ferenc,
Suzana Rakuša, Vera Šinko

Odgovorni konservator

dr. Andrej Magdič

TEMELJNE RAZISKAVE

Značilnosti dediščine in kulturne krajine

Nejc Dolinar, asist. dr. Luka Gruškovnjak,
Tim Mavrič, izr. prof. dr. Igor Sapač,
dr. Andrej Magdič

Vloga dediščine v razvoju lokalne skupnosti

doc. dr. Neža Čebren Lipovec,
doc. dr. Sandi Abram,
doc. dr. Jasna Fakin Bajec

Ekonomskorazvojne značilnosti občine

izr. prof. dr. Mojca Marc, asist. dr. Iana
Bilynets, prof. dr. Ljubica Knežević
Cvelbar, izr. prof. dr. Nina Ponikvar,
prof. dr. Katja Zajc Kejžar,
izr. prof. dr. Maja Turnšek

Implementacija trajnostnega prostorskega razvoja občine

izr. prof. dr. Barbara Lampič,
Lea Rebernik, dr. Vlasta Vodeb,
izr. prof. dr. Simon Kušar

Projektne skupine

POVEZOVANJA RAZPRŠENEGA MESTNEGA SREDIŠČA

Mentor

doc. Aleksander Ostan

Študenti

Luka Anđelković, Ana Kodrič,
Vladyslav Kvitka, Azra Mustafić,
Adrijan Piano, Ajhan Skenderoski,
Katja Založnik

SLEDI ČASA

Mentorji

prof. Maruša Zorec,
doc. Uroš Rustja,
asist. Andraž Keršič

Študenti

Kaja Uršej, Kenan Tabakovič,
Maks Petrovčič, Jakub Makarov,
Tinkara Ličen, Tilen Šmid

PALIMPSEST KULTURNE DEDIŠČINE

Mentorica

izr. prof. dr. Tatjana Capuder Vidmar

Študenti

Jure Gruden, Sara Dobnikar,
Katja Kočevar, Lara Markelj,
Metka Podjed

REVITLAB GORNJA RADGONA

Oktober 2024

Uredniški odbor

Sonja Ifko, Miloš Kosec, Ajda Bračič

Tehnična urednica

Ajda Bračič

Avtorji prispevkov

Sandi Abram, Iana Bilynets, Ajda
Bračič, Tatjana Capuder Vidmar, Neža
Čebren Lipovec, Nejc Dolinar, Jasna
Fakin Bajec, Luka Gruškovnjak, Sonja
Ifko, Andraž Keršič, Ljubica Knežević
Cvelbar, Miloš Kosec, Simon Kušar,
Barbara Lampič, Andrej Magdič, Mojca
Marc, Tim Mavrič, Aleksander Ostan,
Nina Ponikvar, Lea Rebernik, Uroš
Rustja, Maja Turnšek, Matjaž Uršič,
Vlasta Vodeb, Katja Zajc Kejžar,
Maruša Zorec, Tadeja Zupančič

Fotografije

Peter Žargi (str. 26, 27, 44, 45, 58, 59, 74, 88,
102, 112–115)

Ajda Bračič (str. 14, 15)

Miloš Kosec (str. 14, 15)

Seminar Ifko (str. 14, 15)

Seminar Zorec (str. 14, 15, 69)

Maša Ogrin (str. 16, 17)

Oddelek za geografijo UL FF (str. 37)

Matevž Dražumerič (str. 48, 49, 50, 51, 110, 111)

Aleksander Ostan (str. 49)

Prelom in grafično oblikovanje

AA + Studio Kruh

Jezikovni pregled

Katja Paladin

Tisk

ABO grafika

Naklada

400 izvodov

Izdajatelj

Fakulteta za arhitekturo

Univerze v Ljubljani

zanjo: Mihael Dešman, dekan

Soizdajatelji

Ekonomski fakulteta Univerze
v Ljubljani, Akademija za likovno
umetnost in oblikovanje Univerze
v Ljubljani, Fakulteta za družbene
vede Univerze v Ljubljani, Filozofska
fakulteta Univerze v Ljubljani,
Fakulteta za humanistične študije
Univerze na Primorskem, Fakulteta
za turizem Univerze v Mariboru,
Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti
in umetnosti, Urbanistični inštitut RS,
Zavod za varstvo kulturne

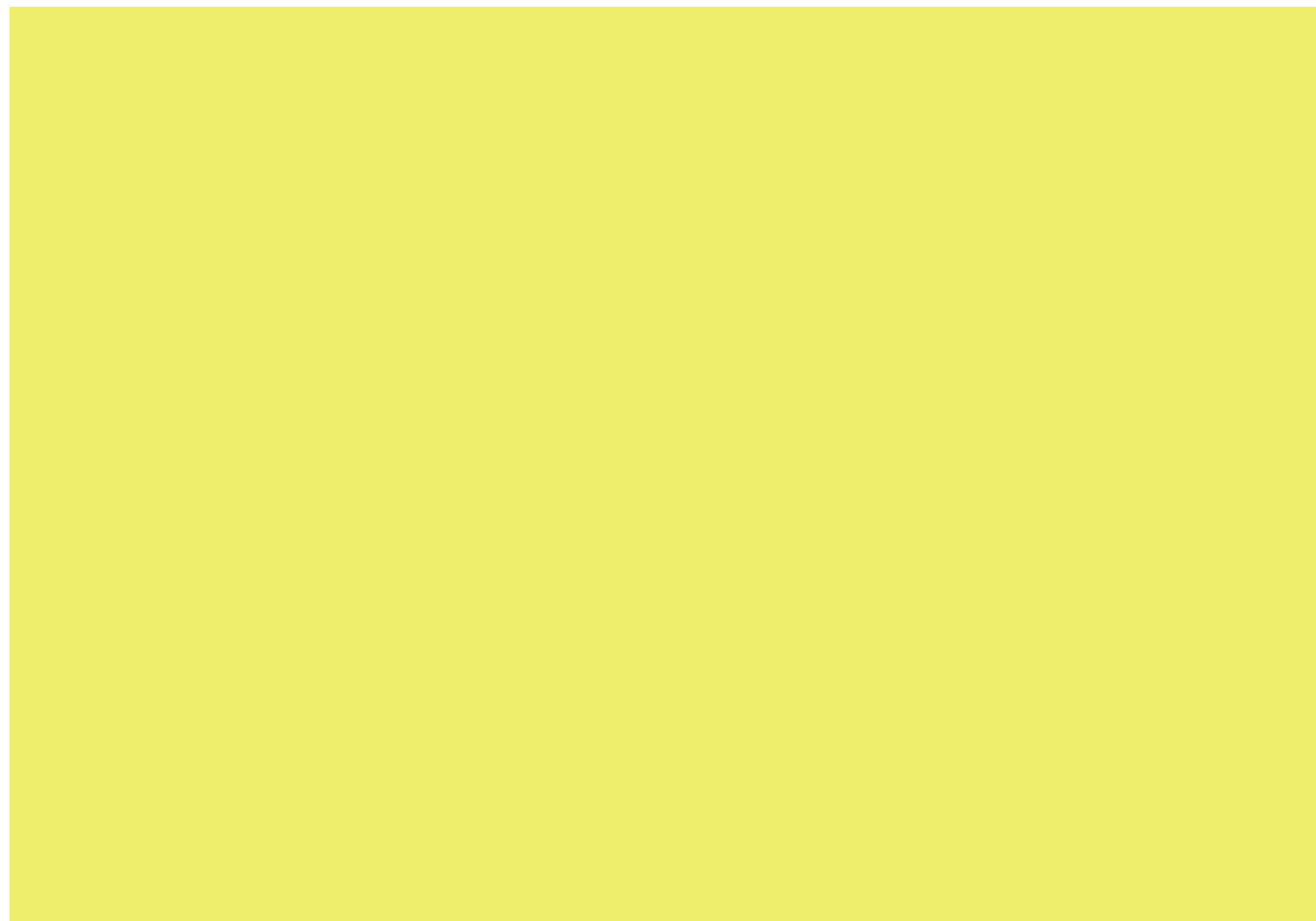
To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons
Priznanje avtorstva – Nekomercialno – Brez predelav –
4.0 – mednarodna licenca (CC BY-NC-ND 4.0). V skladu
s to licenco so dovoljeni reproduciranje, distribuiranje,
dajanje v najem in javna priobčitev izvirnega avtorskega
dela, vendar samo v nekomercialne namene, pod pogojem,
da se navede avtorja izvirnega dela in da se dela ne
spreminja. Pogoji licence so dostopni na spletni strani
[https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/
legalcode.sl](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.sl)

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

719:711.168(497.4Gornja Radgona)(082)

HEI-Transform. RevitLab Gornja Radgona :
eksperimentalni laboratorij projekta Dediščina za
vključujočo trajnostno preobrazbo / [uredniški odbor
Sonja Ifko, Miloš Kosec, Ajda Bračič; avtorji prispevkov
Sandi Abram ... [et al.]; fotografije Peter Žargi ... et al.]. –
Ljubljana : Fakulteta za arhitekturo [etc.], 2024

ISBN 978-961-7032-62-8 (Fakulteta za arhitekturo)
COBISS.SI-ID 219428611

HEI-Transform

Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo

ARIS, J7-4641, 2022–2025

Transdisciplinarni raziskovalni projekt Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo – HEI-Transform raziskuje razvojne priložnosti nepremične kulturne dediščine in razvija pristope za participativno trajnostno revitalizacijo opuščenih in razvrednotenih stavb ter območij kulturne dediščine. Na štirih pilotnih območjih je v sodelovanju raziskovalcev, mentorjev ter študentov arhitekture in urbanizma (Fakulteta za arhitekturo UL) in krajinske arhitekture (Biotehniška fakulteta UL) nastalo dvanajst projektnih predlogov za vključujočo trajnostno rabo dediščine.